

Китоб ўқиётган одам

Муассислар:
**Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси,
“Kamolot” ёшлар ижтимоий ҳаракати**

1982 йилдан чиқа бошлаган.

Таҳрир ҳайъати:
**Муҳаммад АЛИ
Иқбол МИРЗО
Сирожддин САЙИД
Ўрозбой АБДУРАҲМОНОВ
Фаррух ЖАББОРОВ**

Жамоатчилик кенгаши:
**Қаҳрамон ҚУРОНБОЕВ
Азамат УМАРОВ
Аҳмад ОТАБОЕВ
Шухрат СИРОЖИДДИНОВ
Сербиддин ИСМОИЛОВ**

Бош муҳаррир:
Нодир ЖОНУЗОҚ

Бош муҳаррир ўринбосари:
Нурилла ЧОРИ

Масъул котиб:
Ориф ТОЛИБ

Масъул муҳаррир:
Элёр МУРОД

Муҳаррир:
Ғиёсиддин ЎНАРОВ

Бадий муҳаррирлар:
**Ақбарали МАМАСОЛИЕВ
Раҳматжон ЮНУСОВ**

Фотограф:
Рустам НАЗАРМАТ

Манзилмиз:
Тошкент шаҳри,
Ислон Каримов кўчаси, 16-“а” уй.
E-mail: yoshlik-jurnali@umail.uz
www.yoshlikjurnali.uz
Тел/факс: (0371) 227-0-227,
245-0-552

Навбатчи муҳаррир: Н. Чориев
Босишга 05.05.2017 йилда руҳсат берилди.
Қоғоз формати 60x84 1/8.
Нашриёт ҳисоб тобоғи 8.7. Индекс 822.
ISSN 0207-9137. Журнал 2007 йил 4 майда
Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги
томонидан № 0253 рақами билан рўйхатга олинган.
Журналдан кўчириб босилганда
“YOSHLIK” дан олинди” деб изоҳланиши шарт.
“SILVER STAR PRINT” МЧДЖ босмаҳонасида чоп этилди.
Буюртма № 35. Адади 3650 дона.
Тошкент шаҳри, Учтепа тумани, 22-мавзё, 17-уй.

Китобхонлик тарғиботи ва мутолаа маданиятини оширишга бағишланган тадбирларда бир савол бот-бот кўндаланг бўлмоқда: китоб ўқишни тарғиб қилишнинг усуллари кўп, лекин энг самаралиси қайси? Ҳар қанча кўп китоб ўқиган одам ҳам бу савол қаршисида бир зум ўйга чўмади – худди “фалон касалликка энг яхши даво бўладиган дори қайси?” деган саволга жавоб излаган шифокордай.

Чиндан ҳам замонавий дунёмизда китобхонликни ёйишда қўл келадиган услублар жуда кўп. Лекин, бизнингча, уларнинг ичида энг самаралиси бу – энг оддийсидир. Бу ҳам бўлса – китоб ўқишнинг ўзи! Ҳа, бизнингча, китоб ўқиётган одам – китобхонликнинг энг яхши тарғиботчиси. Масалан, уйда телевизорни ўчириб, кўлингизга китоб олдингизми, оила аъзоларингиз, фарзандларингиз экрандан узилиб, Сизга, сиз ўқиётган китобга қарайди. “Бу китобда кинофильм ёки кўнгилочар дастурдан ҳам қизиқарлироқ нима бор экан?!” – кўзларидаги савол уларнинг эътиборини китобга жалб қилади. Агарда бирор яхши ҳикояни овоз чиқариб ўқий бошласангиз, ишонаверинг, улар жон қулоғи билан тинглашади. Минг афсуски, ўзимиз – китоб тарғиботига масъул одамлар тобора китобдан узоқлашиб, компьютару смартфонлар жодусига асир бўляпмиз. Кошки бу замонавий мосламаларга жо бўлган электрон китобларни ўқисак...

Мутолаа тарғиботида иш берадиган яна бир оддий ва самарали усул – яқинларимизга китоб совға қилиш. Мен табрикламоқчи бўлган одам барибир китоб ўқимайди-да, деган бадбин хаёл кўпинча аҳдимиздан қайтаради. Аввал совға қилиб кўрайин-чи, балки ўқир, демаймиз. Мабодо ўзи ўқимаган тақдирда ҳам, яқинлари орасида ўша китобга ташна бўлган кимдир албатта топилади: ўзимиз билиб-билмасдан бир китобсеварнинг маънавий эҳтиёжини қондирган бўламиз.

“Шу десангиз, яқинда келин қилдим. “Келинсалом” куни қудам Тоҳир Маликнинг “Одамийлик мулки” деган китобини совға қилди. Ўзиям, жуда катта, салмоқли китоб экан. Салкам 1000 саҳифали... Эрмакка ўқий бошладим. Ишонсангиз, роса қизиқиб кетдим. Аста-секин хотиним ҳам китоб ўқий бошлади. Нега десангиз, келин ўз сепи билан кўп китобларини олиб келган экан, уларни кўриб, келиним китоб ўқиса-ю, мен дунёбеҳабар, оми бўп ўтирсам уят бўлади, деди. Энг қизиғи, бу одат, яъни китоб ўқиш аста-секин бошқа оила аъзоларимизга ҳам “юқди”. Туриб-туриб, келин бутун оиладаги тутимни ўзгартириб юбордим, деб хайрон қоламан...” – бу воқеа тўқима эмас, энг замонавий технологиялару моддий орзу-ҳаваслар тўр ёйган пойтахтимизда истиқомат қилаётган, оддий киракашлик билан рўзгор тебратаётган, эҳтимол, бирор олий ўқув юртида ўқимаган, аммо фитратан зиёли бўлган юртдошимизнинг ҳаётий ҳикояси.

Китоб ўқиётган одам зулматда шам кўтариб кетаётган кишига ўхшайди. У ўқиётган китоб нафақат ўз қалбига, теварақдагиларнинг ҳам онг-шуурига зиё, ёғду улашади...

29

33

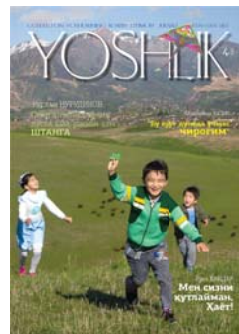
46

19

64

№ 4 (311), 2017 й.

- 5 ЗАМОНАМИЗ ҚАҲРАМОНИ**
Оғир атлетикачининг дўсти ҳам, рақиби ҳам – штанга
НАЗМ
- 9 Хосият Бобомуродова**
Кўнглингни бер менга, дилга улайман
- 25 Ҳроз Ҳайдар**
Мен сизни қутлайман, Ҳаёт!
- 40 Бахтинисо Маҳмудова**
Бир гўзал кўшиқлар куйлагим келар...
ТАДҚИҚОТ
- 12 Баҳодир Каримов**
Иқболи кулган кўнгил шоири
- 36 Улуғбек Ҳамдам**
Бир мисра остидаги минг хазина
- 58 Шаҳодатбону Имомназарова**
“Бошимдаги ўрамол тўрт гули бор...”
ШУКУҲ
- 18 Иқбол Мирзо**
Сенга бармоғимни тегизмайман
НАСР
- 19 Қўчқор Норқобил**
Уруш сурати
ЭЛ ХАЗИНАСИ
- 28 Навоий дўғати**
АДАБИЙ ГУРУНГ
- 29 Таъти кўнгилнинг ўқинчлари**
ҚҮЛЁЗМА
- 32 Асқад Мухтор**
Қондошлик
НИГОҲ
- 33 Муҳаммад ЮСУФ:**
“Бу ёруғ дунёда ўчмас чироғим”
МУЛОҲАЗА
- 42 Жасур КЕНГБОЕВ**
Бемаъни “одат”лар қаердан пайдо бўляпти?
ТАВСИЯ
- 46 Марҳабо Қўчқорова**
Ҳикоянинг сеҳрли дунёси
ЖАҲОН ҲИКОЯСИ
- 51 Эдогава Рампо**
Курси одам
САБОҚ
- 57 Фридрих Шиллер:** “Тўғрилиқ ҳар қандай унвонни безайди”
ҚАТРА
- 60 Достонбек Раҳматуллаев**
Бахтли тасодиф
- 62 Шохрух Неъматов**
Пиллапоя
- 64 АНА ШУНАҚА**

Маънавият маёғи

Ватанимиз маданияти тарихига яна бир сана зарҳал ҳарфлар билан битилди. Эндиликда 2017 йил Адиблар хиёбони ташкил этилган йилга айланди. Хиёбон тез орада Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон миллий боғида қад ростлайди. Унинг ташкил этилиши ҳақида Президент қарорининг эълон қилиниши мамлакатимиз маданияти ва санъати ривожини, миллатимиз маънавиятини юксалиши йўлида ташланган яна бир қадамдир.

Хиёбон Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон миллий боғида очилаётгани чуқур маънога эга. 1991 йили Миллий боғ ҳудудида асарлари бутун инсониятнинг бебаҳо меросига айланган буюк шоир ва мутафаккир Алишер Навоийга ҳайкал ўрнатилган эди. Боғ узра қўр тўкиб турган ушбу ёдгорлик худди маънавият нурларини сочаётгандек, биз қандай улуг зотларнинг авлоди эканимизни кўрсатиб тургандек. Тарихга назар ташлаган киши халқимиз асрлар оша адабиётга ошуфта бўлиб келаётганига гувоҳ бўлади. Бизнинг халқимиз атоқли туркий шоир ва мутафаккир Юсуф Хос Ҳожиб, Алишер Навоий ва бошқа улуг сўз санъаткорларидан бошлаб то Ғафур Ғулум, Ойбек, Эркин Воҳидов, Абдулла Ориповнинг юксак адабий асарларидан улги олиб келди. Уларнинг ижоди беқиёс маънавий қувват ва катта маънавий-тарбиявий аҳамиятга эга.

Улуг ўзбек шоири Чўлпон: “Адабиёт яшаса, миллат яшар”, деб ёзган эди. Шу сабабли ҳам юртимизда буюк аждодларимизнинг бой илмий, маданий, маърифий меросини ўрганишга катта эътибор берилмоқда. Бу эса миллий адабиётнинг ривожланишига, миллат маънавияти юксалишига хизмат қилади.

Бугун Миллий боғни Алишер Навоий ҳайкалидан ташқари атоқли адибларимиз Ойбек, Абдулла Қаҳҳор, Саид Аҳмад ва машҳур шоира Саида Зуннунова ҳайкаллари беаб турибди.

ўчмас ёдгорлик ҳам бўлиб қолади.

Давлатимиз раҳбарининг ушбу қарори Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси фаолиятини янги босқичга кўтарди. Уюшманинг узоқ йиллик фаолияти давомида илк бор янги бинога эга бўламиз. Бино ўзбек адабиётининг асосчиси номи билан аталадиган Миллий боғда жойлашишида ҳам чуқур рамзий маъно бор. Замонавий меъморчиликнинг энг яхши анъаналари асосида

қуриладиган ушбу иншоот маънавият маёғига, мамлакатнинг энг кучли адабий иқтидорлари бирлашадиган жойга айланиши шубҳасиз. Қурилиш режаси ипидан игнасигача чуқур ўйланган. Қутубхона ва Уюшма ҳузуридаги “Ijod” китоб дўконига алоҳида жой ажратилган. Вақти келиб ўз нашриётимизни очиш режамиз ҳам йўқ эмас. Бўлаётган ўзгаришлар бизни нафақат рағбатлантиряпти, балки илҳомлантиряпти ҳам. Уюшманиннг 700 нафарга яқин аъзоси бор. Яқинда Наврўз арафасида бир қатор ёшларни сафимизга олдик.

Ўзбекистон маданияти ва санъати кўرғазмалар зали яхлит меъморий мажмуани тўлдирди. Қарорда белгиланганидек, унда китоблар кўрғазмаси ва тақдимоти, маърифий тадбирлар ташкил этилади. Адабиётга эътибор, шак-шубҳасиз, ҳозирги ва келажак авлоднинг маънавий камолотига ғамхўрлик қилиш демакдир.

Муҳаммад АЛИ,

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси раиси,
Ўзбекистон халқ ёзувчиси

Эндиликда Адиблар хиёбонига, Қарорга кўра, Ҳамид Олимжон, Фафур Гулом ва Зулфияга қўйилган ёдгорликлар кўчириб келинади. Бундан ташқари, миллий адабиётимизнинг ёрқин вакиллари – Озод Шарафиддинов, Эркин Воҳидов, Абдулла Орипов ва Муҳаммад Юсуф сиймоларини яратиш бўйича танлов эълон қилинди. Бу нафақат улғ сўз санъаткорларининг хотирасини улғлайди, балки Миллий боғни нодир тарихий-маданий мажмуага айлантиради. У ўзини адабиётга бағишлаган ва миллатимиз маънавий ҳаётида ёрқин из қолдирган Ватан фарзандларига

РУСЛАН НУРУДИНОВ: Оғир атлетикачининг дўсти ҳам, рақиби ҳам – ШТАНГА

Бразилиянинг Рио-де-Жанейро шаҳрида бўлиб ўтган XXXI ёзги Олимпиада ўйинлари чемпиони Руслан Нурудинов билан суҳбат

– Андижонда кўплаб спорт турлари бўйича мактаблар шаклланган. Нега айнан оғир атлетика йўналишини танлагансиз?

– Тўғриси айтсам, бошқа иложим бўлмаган.

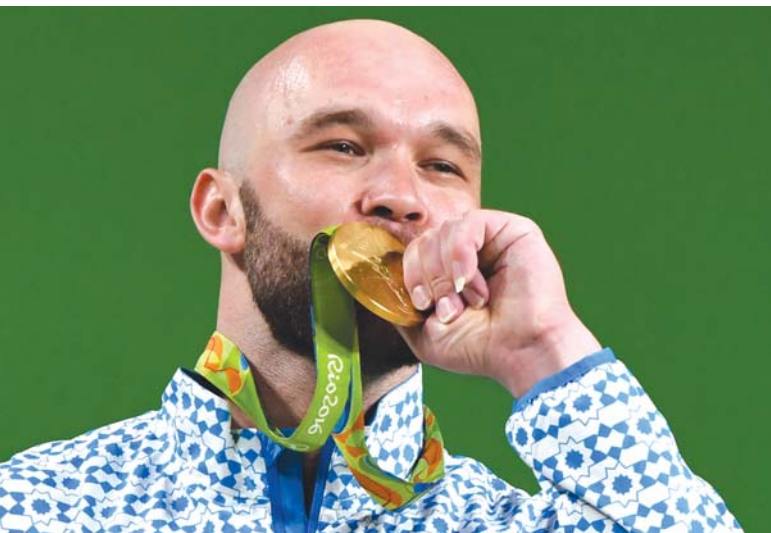
– Ие, кимдир мажбурлаб тош кўтартирганми сизга?

– Йўқ, ундай эмас. Иккита акам бор. Улар оғир атлетика билан шуғулланишарди. Ҳаётда ўзинг ҳавас қиладиган, эргашадиган кишилар бўлади-ку. Албатта, отам мен учун доимо намуна бўлган. Лекин спорт борасида акаларимнинг ортидан кетганман. Акаларим шуғулланаётган залга биринчи марта беш-олти ёшларимда борганман. Уларнинг оғир-оғир тош кўтаришларини кўриб, мени ҳайрат чулғаб олган. Ўн икки-ўн уч ёшлардаги акам 70-90 кг тошни бемалол кўтарарди. Бу тош кўзимга жуда катта кўринарди, наҳотки одам шунча оғирликни кўтара олса, деб ҳайрон қолардим. Ана шу пайтда мен ҳам оғир атлетикачи бўламан деган мақсадни дилимга тугиб қўйганман.

– Спорт билан шуғулланаётган дастлабки пайтларда бошқа спорт турига ўтиб кетиш фикри бўлганми? Балки сизни оғир атлетикадан қайтаришган ҳамдир?

– Биринчи бўлиб мураббийим қайтарганлар. Ҳайрон бўлманг, сабаби бор. Икки йилдан кейин келасан, деганлар. Саккиз ёшимдан машгулотларга қатнай бошлаганман. Илк пайтларда “калтак” деб аталадиган, тошсиз штангани кўтариб машқ қилганман. Чунки ҳақиқий штанга билан ишлаш бу ёшда мумкин эмас. Аста-секин техникани ўргандим, икки кило-икки кило тош кўшиб кўтара бошладим. Орадан икки йил ўтгач, чинакам штанга билан шуғулланишга ўтдим.

Мусобақа пайтида рақибга қараб тошга буюртма берилади. Лекин штангани кўтара олмасанг, энг заиф рақибни ҳам енга олмайсан.

Отам ва акаларим қарши бўлишмаган. Она барибир она-да, минг хил йўл билан фикримни ўзгартиришга уринарди. “Бўйинг ўсмай қолади”, “Ўқишинг қолиб кетяпти”, “Ўртоқларинг билан бориб футбол ўйнасанг-чи”, “Кўчага чиқиб, айла-ниб кел”, “Болалигинг ҳам ўтиб кетяпти”... Хуллас, шунақа. Лекин Тошкентга ўқишга келганимдан кейин менинг энг катта суянчим, энг катта қўлловчим онам бўлдилар. “Шу йўлни танладинг, энди чекинма, дадил бўл”, деб қайта-қайта таъкидладилар. Ҳозир ҳам шу гапни қулоғимга бот-бот қўйиб турадилар.

Бошқа спорт турига ўтиш фикри эса мутлақо бўлмаган. Агар оғир атлетикада омадим чопмаганида, мен учун спорт йўли тугарди.

– Штангачи қандай хусусиятга эга бўлиши керак деб ҳисоблайсиз?

– Куч ва тезлик уйғунлиги, мушакларнинг яхши ривожланиши жисмоний устунлик беради. Штангачи ўз мушакларини яхши билиши керак. Мушаклар оқ ва қизил бўлади. Қизили – чўзилувчан, оқи – қотувчан.

– Қайси бири яхши? Оқими, қизилими?

– Иккаласига ҳам мос шуғулланиш усулини топса бўлади.

– Сизнинг мушакларингиз қайси турга мансуб?

– Қизилига. Бундай мушак тез ўсмайди, ривожланишдан эрта тўхтайдди. Лекин тез чўзилиб, тез ўз ҳолатига қайта олади.

– Спортчиларнинг характери тез намоён бўлади. Масалан, боксчининг қизикқон, хотиржам ёки айёрлигини рингда яққол кўриш мумкин. Оғир атлетикачининг характери эса кўпда сезилавермайди.

– Тўғри. Чунки тош одамни хотиржам қилиб қўяди. Шуғулланганингиз сари фикрингиз жамланиб боради. Жаҳлга қанча эрк берсангиз, тош шунча бўйсунмайди.

– Кўплаб спорт турларида спортчилар рақибларининг имкониятларини олдиндан яхшилаб ўрганади. Уларнинг кучли ва заиф жиҳатларига қараб тайёргарлик кўради. Сиз ҳам шундай йўл тутасизми?

– Албатта, рақибга эътибор берилади. Лекин оғир атлетикачи учун асосий рақиб – штанга. Тош бир пайтнинг ўзида дўст ҳам. Мусобақа пайтида рақибга қараб тошга буюртма берилади. Лекин штангани кўтара олмасанг, энг заиф рақибни ҳам енга олмайсан. Шу боис машғулотлар пайтида асосий диққатни штангага қаратамиз.

– Неча килограмми тошга буюртма бериш, рақибнинг ҳаракатига муносиб жавоб қайтариш учун ҳам пухта стратегия керак. Бундай ҳолатларда қандай қарор қабул қиласиз ёки мураббий нимани буюрса, шуни бажарасизми?

– Келишган ҳолда ҳаракат қиламиз. Масалан, саҳнага чиққунимча шуғулланиб тураман. Ўз навбатим келгунча аста-секин оғирлик кўшиб, тош кўтариб тураман. Икки-уч дақиқа қолганда дам оламан. Бадан қизиб туради, белни совитиб қўймаслик учун сочиққа ўралиб тураман. Мураббийим келиб, “Руслан, рақибинг 180 кило кўтарди, 182 кило кўтара оласанми?” дейди. Мен аҳволим яхши бўлса, “183 кило буюртма бера қолайлик, ўзимни яхши ҳис қиляпман”, дейман. Шундай ишлаймиз. Штангачилар саҳнага чиққунча хато тайёргарлик кўриб ёки янглиш килограмга буюртма бериб ютқазиб қўйган ҳолатлар жуда кўп.

– 2012 йилги Лондон Олимпиадасидаги муваффақиятсизликдан кейин тез орада ўзингизни кўрсата олдингиз. Олимпиададан кейин оғир тушқунликни бошдан кечирганингиз аниқ. Жисмоний-руҳий тикланишга нималар кўмак берди?

“Руслан, катта кетма! Ишон, лекин ишончингни ошкор қилма. Олдин натижага эриш, кейин ўзингни бемалол қўйсанг бўлаверади”, деб ўзимга ўзим тез-тез эслатиб турдим.

– Тўғриси, беш-олти ойча тушкун юрдим. Лекин бу руҳий тушкунлик эмасди. Ўз ичимга камалиб олдим-да, қаерда адашдим, нима камчилигим бор, қандай ишлашим керак, деган саволларга жавоб изладим. Мураббий сизни шуғуллантиради, йўл-йўриқ кўрсатади, керак бўлса, қачон ҳожатга боришингни назорат қилади. Лекин кўп вақт ўзинг билан ўзинг қоласан. Ўзингга ўзинг ишлов бермасанг, штангадан кўрқиб турсанг, ҳеч нарсага эришмайсан. Мураббийнинг қанча уринмасин, бирор натижага эришиш қийин.

“Нимага ютқаздим?” деб ўзимга қайта-қайта савол бердим. Чунки мен мусобақага тайёр эдим. Машғулотларда натижаларим даст кўтариш – 199 кило, силтаб кўтариш – 235 кило эди. Олимпиадада 184 кило га 221 кило бўлди. Фарқни қаранг! Бу кераксиз ҳаяжон, ортиқча ишончининг оқибати эди.

– Мусобақаларга алоҳида руҳий тайёргарлик кўрасизми? Бу борада ҳам кимдир мураббийлик қиладими? Мақолалар, суҳбатлардан ўқиб билганмиз, қайсидир спортчи мусобақадан олдин медитацияга киради, кимдир қандайдир иримлар қилади. Сизда бу жараён қандай кечади?

– Ҳар қандай мусобақага фақат пок ният ва ихлос билан бораман. Худодан сўрайман, илтижо қиламан. Ўзимни жамлашга ҳаракат қиламан. Дейлик, майдонга чиқяпман, тезда бўшашим керак, бош ҳар қандай ўй-фикрдан холи туриши зарур. Фақат битта савол кўндаланг бўлиши лозим: қандай кўтараман? Тошни кўтариб, пастга ташламагунча на мураббийни, на яқинларимни, на томошабинни – ҳеч кимни кўрмайман.

– Рио-2016 Олимпиадасида барчамизни хурсанд қилиб, энг юқори поғонага кўтарила олдингиз. Бунга нималар асос бўлди?

– Бу сафар руҳий тайёргарлигим юқори эди. Олдинги хатолардан керакли сабоқ чиқаргандим. Лондонга “Мен чемпионман! Чемпион бўлишим аниқ!” деган кайфиятда кетган бўлсам,

бу гал имкониятларимга ишонсам-да, “Руслан, катта кетма! Ишон, лекин ишончингни ошкор қилма. Олдин натижага эриш, кейин ўзингни бемалол қўйсанг бўлаверади”, деб ўзимга ўзим тез-тез эслатиб турдим. Бошқалар: “Руслан, бу кўрсаткич билан сен албатта ғолиб бўласан!” деса ҳам, “Тўхтанглар. Олдин бора, ўзимни кўрсатай, кейин, майли, гапиринглар”, дея жавоб қилдим. Ҳатто мураббийнинг қаноати ҳам менга хотиржамлик бермади. Мусобақадан олдинги машғулотларда 200 килога 240 кило кўрсаткичга эришдим. Олимпиадада эса 190 килога 237 кило кўтардим. Натижалар барибир фарқ қилди. Машғулотда 240 килони жуда осон кўтара олгандим.

– Ғолиб бўлгандан кейинги ҳис-ҳаяжонлар ҳақида ҳам гапирсангиз...

– Тошни ташлагач, ичимдан улкан бир қувонч кўтарилиб келди. “Хайрият, энг катта имтиҳондан ўтдим”, деган фикрдан яйрадим. Чунки спортчи учун энг юксак мусобақа Олимпиада саналади. Жаҳон чемпионатлари ҳам Олимпия чўққиси сари бир босқич. Саҳнада турарканман, қаршимдаги, ён-атрофимдаги бирорта одамни кўрмадим. Саҳнадан тушгач, сал ҳаяжоним босилди. Лекин тўп бўлиб турган, ғалабамни нишонлаётган делегациямиз аъзоларини кўргач, мени чексиз қувонч яна чулғаб олди.

– Спортчиларнинг мунтазам амал қиладиган кун тартиби, ҳаёт тарзи бўлади. Сизда қандай? Кунингиз қандай ўтади? Қандай дам оласиз? Қанақа овқатланасиз?

– Биз йил бўйи машғулотда бўламиз, қатъий кун тартибига амал қиламиз. Эрталаб 7: 30 да туриб, кеч соат 11 да ухлаймиз. Кунга қараб бир, икки ёки уч маҳал машғулот ўтказамиз. Кундуз соат бир ярим-иккидан соат тўртгача дам олиш соати. Чунки иккинчи машғулотга куч йиғиб олиш керак. Овқатланиш вақтлари ҳам қатъий. Ошхонада ҳамма бир пайтда овқатланади.

Миллий таомларимизни хуш кўраман. Бир кун – ош, бир кун – норин, бир кун – сомса. Шўрвани ҳам ёқтираман. Узоқ давлатларга мусобақаларга борганда, иложи йўқ, сабр қиламан. Оғир атлетикачи калорияли овқатлар ейиши керак. Мушакларни қотирадиган ёки унга салбий таъсир кўрсатадиган егуликлар мумкин эмас. Яхшиямки, ўзбек таомлари орасида бундайлари йўқ (кулади).

– Бадиий асарлар ҳам ўқиб турасизми? Кимнинг ёзганлари сизга кўпроқ маъқул бўлган? Сўнги ўқиган китобингиз қайси?

– Тарихий китобларни кўп ўқийман. Улар менга илҳом беради, дунёқарашимни кенгайтиради. Қаерга борсам, ўша ернинг тарихини яхшироқ ўрганишга ҳаракат қиламан. Тарих китобларида урушлар ҳақида ҳам ёзилади. Урушни ёмон кўраман. Тинч юртда туғилиб, тинчликсевар одамлар орасида улғайганим учун энг қадрли неъмат тинчлик-осойишталик экани китоб ўқиётганимда ҳам хаёлимдан кетмайди.

Сўнгги марта ўқиган бадиий китобим – Пушкиннинг “Пугачёв тарихи” асари. Ўзи, бу шоир ижодини жуда севиб мутолаа қиламан. Деярли ҳамма асарини ўқиганман, десам ҳам бўлади.

– Бугун сиз катта муваффақиятларга эришган, машҳур спортчисиз. Олдингизда турган бундан-да каттароқ режалар ҳақида гапирсангиз.

– Икки карра ёки уч карра Олимпия чемпиони бўлиш ҳеч кимга ортиқчалик қилмайди. Келгуси Олимпиадада ҳам ғалаба қозонишни ният қилганман. Гарчи ўзбек оғир атлетикаси тарихида биринчи жаҳон чемпиони, биринчи Олимпия чемпиони деган шарафга эришган бўлсам-да, бу натижалар мени қаноатлантирмайди. Осие ўйинлари чемпионлигини ҳам қўлга киритсам, тўла медаллар шодасига эга бўламан. Қуни келиб, жаҳон даражасидаги афсонавий оғир атлетикачига айланарман. Мақсадим шу: имкониятлардан самарали фойдаланиб, янги-янги ютуқларга эришиш.

– *Истайсизми-йўқми, вақти келиб профессионал спортни тарк этасиз. Ундан кейин нима билан шуғулланишни ҳеч ўйлаб кўрганмисиз?*

– Йўқ, ўйлаб кўрмаганман. Ўйлаганингиз – ўша томонга қадам ташлаганингиз. Бир пайтлар зал очишни режалаштиргандим. Бу фикрдан ҳозирча воз кечганман. Спортчи асосий мақсад-

дан узоқлашмаслиги керак. Ҳеч нимага чалғимаслиги зарур. Баъзилар: “Давринг келди, бор, бизнес қил, пул топ!” деб ўзича маслаҳат беради. Мен бундай гап-сўзларга мутлақо қулоқ тутмайман. Тўғри, оиламга ёрдам берадман, акаларимнинг бизнесини қўллаб-қувватлаб турибман. Лекин ўзим фақат спорт билан машғулман. Менга спортдан топганим етади. Ортиғи керак эмас.

– *Бугун оғир атлетика билан шуғулланувчилар сезиларли кўпайди. Бунга сиз ва сиз каби спортчиларнинг эришган муваффақиятлари ҳам катта таъсир кўрсатади. Оғир атлетикага кириб келаётган ёшлар, ўсмирларга қандай тавсиялар берасиз?*

– Оғир атлетика билан шуғулланувчилар сони кўпайганига, аввало, давлатимизнинг юксак эътибори сабаб. Мен спортга қадам қўйган даврдаги шарт-шароит билан ҳозиргиси ўртасида жуда катта фарқ бор. Бугунги ёшлар ҳамма имкониятга эга. Спорт залларига энг замонавий жиҳозлар ўрнатилган. Штангаларимиз деярли ҳар йили янгиланади. Эскиришга ҳам улгурмайди. Тошкентда халқаро чемпионатлар ўтказилапти. Мусобақадан кейин янги тошлар тарқатилади. Чекка-чекка қишлоқлардаги залларда ҳам оғир атлетика жиҳозлари ёшлар учун муҳайё. Энди ана шу шароитдан, имкониятдан унумли фойдаланиш керак. Турли баҳоналар, эринчоқлик, ўз истеъдодига масъулиятсизлик ярамайди. Иштиёқ, қизиқиш бўлмаса, спортга қадам қўймаган маъқул.

– *Конституциямиз қабул қилинганининг 24 йиллиги арафасида Президентимиз Шавкат Мирзиёев бир гуруҳ спортчиларга давлатимизнинг юксак мукофотларини шахсан топширдилар. Улар сафида сиз ҳам бор эдингиз...*

– Оғир атлетикачилар табиатан ҳаяжонсиз бўлади, тез таъсирланиб кетавермайди. Президентимиз гапираётган пайтда ич-ичимдан руҳланиб, илҳомланиб ўтирдим. Бу учрашувдан жуда катта таассурот олдим, кучимга куч, ишончимга ишонч қўшилди.

Спортга Биринчи Президентимиз катта эътибор қаратган эдилар. Бугун бу ғамхўрлик янада ортди. Кўрсатилаётган эътибор, билдирилаётган ишонч учун Юртбошимиз Шавкат Мирзиёевга чуқур миннатдорлик билдираман. Ишончларини албатта оқлайман. Янги-янги ғалабалар билан спортимиз ривожига ҳисса қўшаман.

– *Самимий суҳбатингиз учун раҳмат.*

Ориф ТОЛИБ суҳбатлашди.

Кўнглингни бер менга, дилга улайман

**Хосият
БОБОМУРОДОВА,**
Ўзбекистонда хизмат
кўрсатган маданият
ходими.

1950 йили туғилган.
Тошкент давлат педагогика
университетини
тамомлаган.
“Самарқандга мактублар”,
“Қалб титроғи”, “Ватан
ягонадир”, “Жонимнинг
эгаси”, “Бормисан, ўзбек”
каби бир қатор шеърини
тўпламлари нашр этилган.

Баҳор

Бунча нозик, митти гунчалар
Қандай қилиб очилар, қулар?
Балки унинг жасоратини
Тўлғоқ тутган оналар билар.

Қирғоқларга сизмай тошар сув,
Шивирлайди яшил япроқлар.
Турналарнинг қайтганини кўриб,
Вужудимга кирар титроқлар.

Караминг мўл, қодир Оллоҳим,
Майса экинги ҳатто тошгача.
Яшаш дарсин ўтарсан, балким,
Баҳорингда кекса, ёшгача.

Уфқларга етса қулочим,
Лолаларни бағримга боссам.
Капалакнинг қанотларига
Ёниб турган дилимни оссам.

Баҳорнинг гул қучоқларида
Тирилгим, ҳам ўлгим келади.
Ўзбекистон, онам, бағрингда
Минг баҳорлар қолгим келади.

Гул бўлгим келди

Қорга берган эдим илдизларимни,
Нега сени кўргач гул бўлгим келди?
Булут яширганди юлдузларимни,
Сени кўргач ёруғ кун бўлгим келди.

Бағишлагим келди қирқта жонимни,
Билмам, имконимда қанчаси қолди?
Қизгалдоқлар кириб олиб қонимга,
Таширфингни кутиб бунча чайқалди.

Тушунармиканлар йиллар тилимга,
Менга тизгинини тутқазармикан?
Ёмғирлар ёгмаган саҳро дилимга
Бир тупгина ниҳол ўтқазармикан!?

Гул ёмғири

Фаргонанинг қийғос гуллаган боғи
Бошимга ёғдирди гул ёмғирини.
Кўрмагандим умр гул очган чоғи
Бунчалар чиройли дил ёмғирини.

Кўзим гул, юзим гул, елкаларим гул,
Кетди қанчалари сочим оралаб.
Оёғим ости гул, йўлкаларим гул,
Бирлари лабимга ёпишди, ё раб.

Қор ёғса, барака ёғди деб шодон,
Ёмғир ёғса, ҳовуч тутар одамлар.
Не қиларим билмай қолдим мен ҳайрон,
Гул ёмғири ёғса нетар одамлар?!

Гуллар ёмғирига чўмилиб олдим,
Кўлим гул, йўлим гул, тилим гул бўлди.
Гуллар хирмонига кўмилиб қолдим,
Ўзим озод бўлдим, дилим қул бўлди.

Гул ёғар, қўшилиб ёғар ҳисларим,
Кел, дўст, хаёлингни гулга берайман.
Шамолда учаркан ҳушу эсларим,
Кўнглингни бер менга, дилга улайман.

Тилимни ечсам бас, тўкилади шеър,
Кўлимни очсам бас, гулни тутаман.
Дилга кишан солди гулбадан боғлар,
Энди бу боғлардан қандоқ кетаман...

Эсинг йўқми, дарахт

Эсинг йўқми, дарахт, яна гулладинг,
Тирногингдан тортиб сочинггача то.
Эски дардларингни кимга пулладинг,
Мендек дардкашингни унутиб ҳатто...

Эсингдами, ўша зор қақшатган куз,
Севимли баргларинг ташлаб кетгани?
Ва яна қушлар ҳам ўзгиргани юз,
Қуёшни узоққа бошлаб кетгани?

Эсингдами, ахир, ичганинг қасам,
Бағримга босмайман баҳорларни, деб.
Девдинг: соч оқарар, оқармас косам,
Ўша қаҳри қаттиқ қаҳқорларни деб!

Сен каби юрагим ҳувиллаган дам,
Қалбимга бостириб келганида куз,
Қаттиқ шохларингга тутиндим ҳамдам,
Букчайган танангга айтдим, қанча сўз.

Оҳ, яна баҳорга бўлибсан асир,
Унутиб кўксингга санчилган ўқни.
Ёлгончим, қандайин суяйсан, ахир,
Сенга сирлар айтган мен эси йўқни...

Йиғлаб ёғаетган ёмғирлар

Гуллар япрогини бир-бир қамчилаб,
Қайлардан келяпсиз, томчи-томчилаб,
Ғунчалар лабини силаб, чимчилаб,
Йиғлаб ёғаетган ёмғирлар, ҳорманг.

Эй, қора булутлар қабоғим менинг,
Енгилган кўнглимга сабоғим менинг,
Қат-қат дард – минг босма табоғим менинг,
Йиғлаб ёғаетган ёмғирлар, ҳорманг.

Дилим эзган тошлар селида қолди,
Юрак ўша тошнинг йўлида қолди,

Бир томчи ёмғирнинг қўлида қолди,
Йиғлаб ёғаетган ёмғирлар, ҳорманг.

Кўксимга ёгманглар, доди ювилмас,
Суягимга ёгманг, боди ювилмас,
Хазон бўлган болам ёди ювилмас,
Йиғлаб ёғаетган ёмғирлар, ҳорманг.

Ҳеч ким кўрмасин деб панага бордим,
Ёмғир бирла ҳасратхонага бордим,
Сабр деган улуг онага бордим,
Йиғлаб ёғаетган ёмғирлар, ҳорманг...

Қизгалдоққа

Алвон шафақлардан қарзинг бормиди,
Шаҳаншоҳ қуёшга арзинг бормиди,
Ё азалдан шундай тарзинг бормиди,
Нечун қизил қуйлак кийдинг, қизгалдоқ?

Йўлга қачон чиқдинг, жилвагар юлдуз,
Сезмай қолдим қай дам очганингни кўз,
Юрак деган жойга бўйи етган қиз,
Нечун қизил қуйлак кийдинг, қизгалдоқ?

Оқшом ойни кўриб нега тиз чўкдинг,
Имзонгни не сабаб қон билан чекдинг,
Қўл етмас жойларга қандайин чиқдинг,
Нечун қизил қуйлак кийдинг, қизгалдоқ?

Қорақошим, қошинг бунчалар қаро,
Қоши бор ўзга гул йўқ гулшан аро,
Қизганчиқ гулларнинг тиканин қара,
Нечун қизил қуйлак кийдинг, қизгалдоқ?

Қуйлагинг бутунмас, бу қандай русум,
Эрка қизча, қачон киради эсинг,
Яноқнинг рангидан олдингми тусинг,
Нечун қизил қуйлак кийдинг, қизгалдоқ?

Кун кеча пардага ўралган эдинг,
Бўз йигит томондан сўралган эдинг,
Нозик адоларда буралган эдинг,
Нечун қизил қуйлак кийдинг, қизгалдоқ?

Кўпайтириб қўйдинг ошиқларингни,
Пинҳон айтмайсанми қўшиқларингни,
Ёнай деб топмадим эшиқларингни,
Нечун қизил қуйлак кийдинг, қизгалдоқ?

Баҳорнинг охирги кун

Биламан, очилиб бўлди лолалар,
Йўлимизга кўзин тутиб ҳам бўлди.
Юракни ўртаган сирли нолалар
Олис-олисларга кетиб ҳам бўлди.

Биламанки, арида туриб осмон ҳам
Бир сирли оловда чақди чақинлар.
Қуёшга ишониб, юр деса, шабнам,
Кетди қўшилишиб қанча яқинлар.

Биламан, гулларни дув тўкмоқ учун
Бир шамол аччиги қилди кифоя.
Узилган гул барглар йиғлади хун-хун,
Ерга бағрин бериб кўнди ниҳоят.

Биламан, умрнинг айни кузида
Яна бир баҳорни қузатмоқ оғир.
Бахтли кўринса-да элнинг кўзига,
Сўзга айланолмай ёнади бағир.

Биламан, қайтмайди энди бу баҳор,
Биз шошиб қузларга чопаверамиз.
Ўзни алдаш учун ҳар тонг, ҳар саҳар
Янги баҳоналар топаверамиз.

Фақат билмай қолдим, ўтди бунча тез
Гўзал туйгуларнинг сирли тўлқини.
Менинг бу кунлардан кетгим йўқ эди,
Наҳотки, баҳорнинг охирги куну?!

Баҳодир КАРИМОВ,
филология фанлари
доктори.

“XX аср ўзбек шеърятини антологияси”, “XX аср ўзбек ҳикояси антологияси”, “Ўзбек адабий танқиди антологияси” китобларининг гоа муаллифи ва тузувчиларидир бири. “Жадид мунаққиди Вадуд Маҳмуд”, “Қодирий қадрини”, “Янгилаштириш соғинчи”, “Абдулла Қодирий: танқид, таҳлил ва талқин”, “Адабиётшунослик методологияси” каби китоблар муаллифи.

Иқболи кулган кўнгиш шоири

У талабалик йилларидаёқ шоир бўлиб танилди. Номининг матбуотда илк бор пайдо бўлганига ўттиз йилдан ошди. Мен уни сал кам ўттиз йилдан бери биламан. Биринчи мулоқот, биринчи таассурот ва танишув хотира деворига бир умрга муҳрланган эди. XX асрнинг 90-йиллари талабалари ҳаётининг долғали даври – яқин мозийнинг ўзига хос мураккаб саҳифаси. Ҳурликка ташналик, ўзбекнинг ўзлиги, миллий “мен” қадрини, халқона урф-одатлар ва қадриятлар, айниқса, ўзбек тилининг давлат мақоми учун курашлар миллий ор-номус ва ғурур билан уйғунлашган даврлар эди. Уч-тўрттамыз Тошкент давлат университетининг (ҳозирги ЎЗМУ) ўзбек филологияси факультетидан Қўқон педагогика институтига, талабалар ўртасида ўтказилаётган олимпиадага бордик. Билимлар беллашуви, ўзаро баҳс-мунозаралар бўлди. Кейин адабий гурунги – мушоирага, шеърлар ўқишга навбат етди. Вужудидан ўқтамлик ёғилиб турган ёш йигит ўртага чиқди; ҳаракатларига мос шахд билан дадил шеър ўқиди:

Иқбол ҳамон ўша-ўша, ҳануз унинг шеърий кайфияти, топқирлиги, ҳозиржавоблиги ўзгарган эмас. Ўзбек шеърияти осмонида янги бир юлдуз чарақлади; ўзига хос овоз эгасининг бу майдондаги зафарли юришлари бошланди. Тўғриси, иқболи кулган яхши бир шоир туғилгани чин эди.

*Айри тилли илон,
Файри дилли илон
Дермиш:
“Бир тил билан
Қандай яшар инсон?..
Айри тилли илон...*

Бу Фарғона давлат университети талабаси Иқбол Мирзаалиев эди. Шеър мазмунан Иқболнинг овози – нидоси, ижтимоий воқеликка нисбатан ҳужуми ва ҳимояси эди. Илоннинг ҳайрати заминида киноя бор; рамзли беш сатр замон кечимини англаш ва фикрлаш учун етарли адабий сармоя эди. Бу шиддат, шижоат ва шеър даврани ўйга чўмдирди. Барча узунқисқа нутқлар мазмуни, чақирқ ва шиорлар моҳияти шу кичкина шеърда мужассам эди гўё. Иқболнинг шеъри билан овозини шунда танидим. Сўнг у пойтахт адабий муҳити билан боғланди. Бувайдалик шоир Шухрат Неъмат (рахматли) билан адабий давраларга кириб келди. Мухлислар орттириб, табиийки, ижодкорлар эҳтиромига эришди... “Шарқ юлдузи” да босилган бир туркум шеърларига профессор Умарали Норматов оқ йўл ёзганини эсламан. Иқбол университетни битириб, Тошкетда ишлаш бошлади. Шундан бери қанча сувлар оқиб ўтди, неча бор гуллар очилди, қанча тандир нонлар ёпилди – аср алмашди.

Иқбол ҳамон ўша-ўша, ҳануз унинг шеърий кайфияти, топқирлиги, ҳозиржавоблиги ўзгарган эмас. Ўзбек шеърияти осмонида янги бир юлдуз чарақлади; ўзига хос овоз эгасининг бу майдондаги зафарли юришлари бошланди. Тўғриси, иқболи кулган яхши бир шоир туғилгани чин эди.

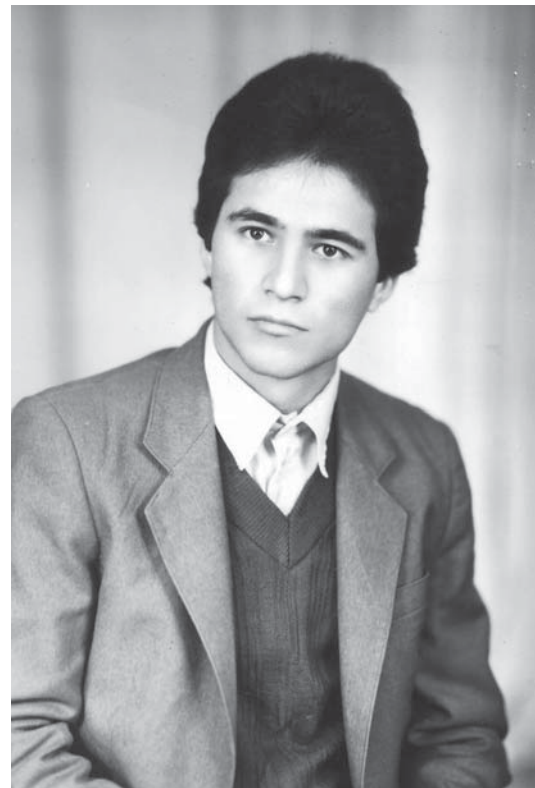
Изма-из “Юракнинг шакли”, “Кўнгил”, “Сени соғинаман” каби ихчам тўпламлари босилди. Сўнг ўндан ортиқ китоблари чиқди. Ошиқлик,

ишқ мотиви – Иқбол ижодининг илк босқичига хос. Шундай шеърларида унинг кўнгли, юрагининг шакли, соғинчи намоён бўлади.

Инсон тафаккури тиниқ, руҳи саломат бўлмаса, ўткинчи дунёнинг шафқатсиз талотўплари ичра изсиз йўқолиши, бамисоли чархпалакдек тез айланаётган тирикчилик тегирмонида майдаланиб кетиши ҳеч гапмас. Зеро, ишқ-муҳаббатни қуйлаган, шу ораста туйғуни қадрлаган шеърият гўзал бўлади. Чунки одам фарзанди “ҳамиша бир ҳисга асир экан” (Абдулла Орипов таъбири). Ҳақиқатан, муҳаббат инсон вужудидаги бебаҳо гавҳардир. Жаҳон адабиёти, умуман, инсоният яратилгандан то ҳозиргача ҳар ким учун энг латиф, қизиқ ва энг ҳаяжонли мавзу бу – муҳаббатдир. Муҳаббатдан айро асар – кемтик, ишқдан айро кўнгил – етим. Ишқ ёнида ҳижрон, висол ва соғинчлар ҳам бор.

*Елкамга юк ташлади осмон,
Бу азоблар қўйгайми омон?!
Тушун, сени соғиндим ёмон,
Сени бугун кўрмасам бўлмас.*

Ёр соғинчи қалбга тириклик сувини олиб киради; ҳиссиз юрак тош қотади. Ривоят қилишларича, бир уламо шаҳар аҳлини жамлаб, амри маъруф, наҳйи мункар қилаётган экан. Издиҳом орасидан бир кимса аста қўлини кўтариб, ўрнидан туриб, олимга юзланиб: “Ҳазрат, шу ерда бутун шаҳар аҳли йиғилибди. Сиздан илтимос, кеча менинг эшагим йўқолганди. Шунини тўплаган одамлардан суриштириб, топишга ёрдам берсангиз”, дебди умид ва илтижо билан. Олим унга ўтириш ишорасини қилиб, сўзида давом этибди. Дунё ва диндан, замин ва замондан, яхши ва

ёмондан, безовталиқ ва хотиржамликдан узоқ сўзлаб, гапини ишқ-муҳаббатга, унинг куйдир-гувчи аъмолларига, телбакезар шамолларига бориб боғлабди. Кейин одамлардан: “Қани, айтинглар-чи, орангизда муҳаббат жавҳари қалбига кириб бормаган кимдир борми?” мазмунида савол сўрабди. Бири кўлини кўтариб: “Узр, шу туйғу ҳеч ҳам қалбимда меҳмон бўлмади. Ишқ не, муҳаббат не – ҳеч англамадим. Бировни севганимни эслай олмайман”, дебди мазмунан. Иккинчи кимса ўрнидан туриб: “Мен ҳам ишқ-муҳаббат дардини бошдан кечирганим йўқ”, дея ҳалиги кимсанинг гапига қўшилибди. Учинчи киши еридан туриб, у ҳам ўз ҳоли ўшаларга ўхшашлигини айтибди. Уламо: “Ҳой, эшагини йўқотган одам! – деб мурожаат қилибди ва: – Ҳали нима деган эдинг?! Эшак йўқолди деганмидинг. Атиги битта эшакмиди? Мана, марҳамат, сенга учта эшак”, деган экан.

Ишқ дардига йўлиққан одам ҳолини таърифлаш қийин, тавсифига сўз топиб бўлмайди. Бағри куйган ҳам, юраги хун бўлган ҳам ўшалар. Аммо Ошиқ Машраб таъбирича: “Бу дардни бедаво дерлар”. Ошиқ бола ҳижрон азобида куйиб кул бўлиши, гул ишқида сайроқи булбул – шоирга айланиши мумкин. Шу маънода Иқболнинг “Унутма” деган илтижоси ҳам бошқача:

*Бир тола сочингни айлаган тумор,
Бўйларингдан масту бўйингга хумор –
Ким бўлса, ўшани унутма зинҳор,
Бағри қон, юраги хунни унутма!*

Севги сатрлари – Иқбол шеърларининг ўқилдизи. Айниқса, ёшликнинг қайноқ паллаларида ёзган ҳар бир шеърида айни мавзу бадий талқин этилади. Умид ва эътироз, ўпкаланиш ва чорлов, иккиланиш ва қувониш, дадилланишу дудуқланиш – буларнинг барчаси ишқ дардига мубтало одам кўнгил ҳолатининг контраст сифатлари. Мавлоно Абдулла Қодирийнинг нурли қаҳрамони Мирзо Анвар фикрича: “Ишқ давоми, авом ўйлаганча, васл эмас – ҳажрдир. Зеро, васл ишқ ўтини сўндиргувчи, ҳажр эса камолатка эришдиргувчидир”. Иқбол Мирзо ўша туйғуни қатъий қилиб:

*Булутлар учрашди чақмоқлар отиб,
Чақмоқ – согинчларнинг ойдin гулими?
Ёмғир шивирлади тўкилаётиб:
Висол – муҳаббатнинг гўзал ўлими,*

деб ёзади. Ушбу банддаги булутлар тўқнашуви ва унинг оқибатида ялт-юлт чақмоқнинг гулга ташбеҳи ҳам жуда ўринли ва гўзал.

Иқбол Мирзонинг ҳар бир китобидаги шеърни фикрга ундайди; юракни завқ-шавққа тўлдиради. Қўлимдаги китобининг исталган бир саҳифани очдим: “Коса”. Ўқиб келиб тўхтадим:

*Оёғим остида кулдиргичим бор,
Битта жойни босиб турулмайман ҳеч.
Ахир, йўлларимда Хива интизор,
Ўшадан саҳарда, Мўйноқдан кеч.*

Бу тиниб-тинчиманган одамнинг ҳоли. Эл хизматида камарбаста, эртаю кеч чопиб ишлаётган одам суврати. Битта “кулдиргич” сўзи бандга зеб бериб, мазмунни ойдаёқ ёритиб турибди. Сўзнинг тасаввурда аксланиб, ёйилиши – ассоциацияси ўқиётган одамда бир олам хотира уйғотади. Улғайган одам ҳеч қачон чопагон бўлман деган ўйда оёғи остига “кулдиргич” ҳашаротини суртмайди. Бизда уни “олигулук” дейди. Майда тупроқ уюмининг шакли айрим одамлар юзидаги кулдиргич чуқурчасига ўхшагани учун водийда уни “кулдиргич” дейди. Муҳаммад Шарифнинг “Кулдиргич” деган яхши ҳикояси бор. Ўқиб болаликнинг ўрпонгли чанг кўчаларида чопган эдим. Шу сабаб Иқбол шеърларида митти “кулдиргич”га дуч келиб таққа тўхтадим. Ва яна болаликка қайтдим. “Коса” шеъри Нукусдаги Савицкий музейида сақланаётган коса учун теридан тикилган битта буюм – ғилофга кўзи тушган шоирнинг шу бир лаҳзада пайдо бўлган таассуроти маҳсули. Бу шеър ғилоф тўғрисида эмас, инсон қалбининг ғилофи – инсон кўнгил косаси ва унинг ҳимояси, осмон шаклидаги ўтов, унинг ичкарисида яшайдиган оила-чанғароқ тўғрисида. Қизиғи шундаки, Савицкий музейига мен ҳам борганман, ғаройиб экспонатларни кўриб ҳайратга тушганим ҳам рост. Аммо Иқбол минглаб экспонатлар ичидан битта коса ва унинг ғилофини кўрган ҳамда шу детал асосида ўзбек билан қорақалпоқ дўстлигини, бошида қалпоғини асрлар бўйи асраб келаётган қорақалпоқдек бир миллат удумларига доир қарашларини ажойиб тарзда баён қилибди...

Китоб мундарижасидан “Шавкат Раҳмон қайга кетди, биродарлар” бағишлов-марсиясини изладим. Иқбол уни Миллий университетнинг кичик залида бўлиб ўтган бир учрашувда ўқиган эди. Қайси йил экани эсимда йўқ, аммо маъно-мазмуни, ритм-оҳанги ҳамон ёдимда.

*Учиб-қўниб, учиб-қўниб шом-сахарлар,
Нафис санъат сахнасида пойга кетди.
Шавкат Раҳмон қайга кетди, биродарлар,
Капалаклар учмайдиган жойга кетди.*

Беш бандли шеър. Ҳар банднинг учинчи мисрасида ҳалиги алам ва изтиробга тўла сўроқ қўйилади. Одамнинг юрагини ларзага соладиган савол. “Шавкат Раҳмон қайга кетди, биродарлар” – шоир одамларга тажоҳили орифона мурожаат этади. Ҳолбуки, ўзининг “Чироқ ёниб ўчмайдиган жойга кетди”, “Ёлғон қасам ичмайдиган жойга кетди”, “Тухмат тоши тушмайдиган жойга кетди”, “Осойишта ухлайдиган жойга кетди” каби тайёр жавоблари бор. Бундай аламли йўқотишларни ифодалаган таъсирчан шеър ўқувчининг фикрий оқимини ушбу фоний, уч кунлик ганимат дунёга келиш ва кетиш моҳиятини англаш томонга йўналтиради. Шу мотивдаги – Шавкат Раҳмон, Охунжон Мадалиев, Муҳаммад Юсуф вафотига бағишланган “Акаларимга” шеъри ҳам эътиборли. Уч марта айланган “ажал қамчиси” учта юлдузни “фалакдан узиб” кетгани, шоир жигарида “учта тиг изи” қолгани – уч йўқотишнинг образли баёни, албатта.

Кўнгил кўшига жойлашган яқинидан ажралиш – оғир йўқотиш. “Қўқон шамоли” қирқ икки ёшида боқий дунёга сафар қилган, ўздан ажойиб шеърлар қолдирган раҳматли Аъзам Ўктамга бағишланади. Шеърда шамол рамзи жонланиб, мисоли маҳактош вазифасини бажаради. Шамол яхшини ёмондан, тўғрини ўғридан, ҳақни ноҳақдан ажратади. Бор-йўғи уч кун шиддат билан гувиллаб эсадиган шамол дунёни алғов-далғов қилади.

*Буюк имтиҳон бу! Буюк синов бу!
Борни бор, йўқни йўқ қилиб бергувчи.
Бошингга зўр савдо тушмасдан бурун
Кимнинг кимлигини билиб бергувчи!*

*Яшаш қандай енгил – шамолдан кейин,
Ажиб бир ҳушқоллик, бир ажиб сурур.
Ғуборсиз ҳаволар ипакдек майин.
Шамол, сенга қуллуқ, сенга ташаккур!*

Шамол имтиҳонидан ўтиш – саодат. Мен билган Аъзам Ўктам ёру биродарлари, узоқ-яқинларига – “кимнинг кимлиги”га синовчан назар соладиган инсон эди... Шеър матнидаги “шамол”нинг метафорик табиатига параллел равишда тасаввурда покиза бир инсон қиёфаси пайдо бўлади. Инсон ва табиат, табиат ва

*Дунёдаги ҳеч бир балиқчи
ўргимчак тўри билан балиқ
тутмайди. Фақат шоиргина
“Ўргимчак тўрини дарёга”, “Тилло
балиқ тутиб зиёга” солиши
мумкин. Бундай ингичка ва
ойдин тафаккур тарзи фақат
шоирларгагина инъом қилинган
неъматдир...*

жамият – кенгқамровли тушунчалар. Улар шоирнинг қанотли юрагига ўрнашса, парвози баланд бўлади...

Дунёдаги ҳеч бир балиқчи ўргимчак тўри билан балиқ тутмайди. Фақат шоиргина “Ўргимчак тўрини дарёга”, “Тилло балиқ тутиб зиёга” солиши мумкин. Бундай ингичка ва ойдин тафаккур тарзи фақат шоирларгагина инъом қилинган неъматдир...

Шоир шеърларида гоҳо “шамойил” ёнида “шамол” ўйнайди; “ўтинчи” билан “ўткинчи” қаторида “ўкинч” пайдо бўлади; “андалиб” эса “алданиб”га уйғунлашди. Бир товуш ўйини ёки ўрин алмашинувидан ихтиёрсиз ҳайратлана-

сан. Қойил қолиб, бошингни чайқайсан. “Бир оҳ урсақ, ҳар ошиқдан кўра ошиқ оҳимиз бор” – бу ҳам тажнисли гўзал мисра. “Қумдан қурган кўрғоним қани?” каби савол пойдевориға бевафо умр қўйилади. “Палакни дараклаб капалак ҳалак” – ҳар бир сўз қофияли, оҳангли, маънили ва, энг муҳими, шоир умрнинг ўткинчи ва бевафолигини яна бир – бошқача йўсинда лўнда ифодалайди.

Қўйидаги парчаларда ҳам оригинал сатрлар бор:

*Киприкларинг пойлоқчи,
Кокилларинг айгоқчи.
Ҳамсоянгман ҳам соянг,
Жисмим бору ҳушим йўқ.*

Ёки:

*Ўша кун мен маст эдим,
Маст эдим – менмас эдим.
Бормас эдим соғ бўлсам,
Севаман демас эдим.*

Иқболнинг бундай поэтик санъатларни маҳорат билан қўллаган яхши шеърлари эсда қолади. У капалак образига кўп мурожаат қилади. “Капалак тутгандайин Нигоҳинг тутиб олдим” – ажиб топилдиқ. Бундай кўркам мисра шеърнинг устун-ўраси, тўраси, умуртқаси, аурасини ташкил этади. Яна кимгадир: “Сен – ниначи каби ўйноқи. Сен – капалак каби беғубор”, деб тавсиф беради. Ниначи, капалак – табиатнинг жуда нафис, латиф, ингичка, рангпар ҳашаротлари. Улуғлар таъбирича, бирорта инсон зоти ақалли ниначию капалакнинг синган нозик-майда қано-

*Кўпинча ҳар қандай одам
гўзалликни кўриб, сезиб, англаб,
завқ олади. Аммо уни сўз билан
ифодалашга қийналади. Чин
истеъдод эгаси шу туйғуни
моддийлаштиради; Шайхзодага
ўхшаб шеърда эсаётган шамолни
сувратлантиради.*

тини тузатишга қодир эмас. Демак, “назокатни қайдан олган капалак” – шоирнинг ўйланиши ўринли.

*Синдирмайди йиллар кимни,
Туйғуларин силлиқлайди,
Ҳар кўрганда юрагимни
Капалаклар қитиқлайди.*

Иқбол Мирзо шеърларида севги йўлида учиб бораётган бу каби назокатли капалак ёки ўйноқи ниначи, юзи қизарган атиргул, туёғидан тилло сочадиган жайронлар учрайди. Бундай лирик образлар бири иккинчисини тўлдириб, шоир шеърларининг умумманзарасини, юрагининг маҳобатли сувратини намоён қилади.

Иқбол шеърлари ҳаддан ташқари мураккаб эмас. Уларни англаб, тушуниб, ҳис этиб тура-сиз. Сизни завқлантиради, юракни кўпиртириб, ҳаяжонга солади. Аммо тизгинсиз туйғуларга қанот бағишлаган шеър сирини топиш қийин. Чунки шоир шундай бир лаҳзада борлиқни “хаёл кўзи” билан кўриб, “лаззатга фарқ бўлиб” яшайди. Шоир ёпирилиб, тўлиб-тошиб келган хаёл инъомини қоғозга кўчиради. Бу ижод жараёни ҳақидаги бизнинг содда тасаввур. Аслида шеър ва шоирлик ижод психологиясининг энг мураккаб мавзусидир. Чунки шеърий ифодаларидан баъзан шоирларнинг ўзи ҳайрон бўлади, гоҳида тасаввур тасвирига ўзлари ҳам ожиз қолади. Чўлпон надомат билан “Шу ожиз ҳолимда шоирманми мен?” деб ёзғиргани рост. Кўпинча ҳар қандай одам гўзалликни кўриб, сезиб, англаб, завқ олади. Аммо уни сўз билан ифодалашга қийналади. Чин истеъдод эгаси шу туйғуни моддийлашти-ради; Шайхзодага ўхшаб шеърда эсаётган шамолни сувратлантиради.

Иқбол Мирзонинг шеърларида очиқ эътирофлар, аччиқ ҳақиқатнинг рост ифодалари бор:

*Даврангизга кира олмайман,
Кирсам, кўнглим ёра олмайман.
Сизга талант бера олмайман,
Мени ёмон кўрган одамлар.*

*Сизга ука, ака, жўраман,
Дуоингиз қилиб юраман.
Мен сизларни яхши кўраман...
Мени ёмон кўрган одамлар.*

Унинг лирик қахрамони – шафқатсиз; ўзини фош этишдан, иқрордан қўрқмайди: болалиги ва беғуборлигини, гўрлиги ва зўрлигини эслайди. Буниси – яхши. Аммо ҳар ўқиганимда “Олдим шоир деган тавқи лаънатни” мисраси менга негадир тахрир-таб кўринаверади.

“Сўзда сеҳр, шеърда ҳикмат бор”, деганларидек, Иқбол Мирзонинг кейинги даврда ёзилган шеърлари ҳаётий ҳикматлар билан безатилгандир. Бироқ бу хил фалсафий битиклар унинг ёшлик давридаги шеърларида ҳам учрайди:

*Бу дунёга келганим –
У дунёга сафарим.
Бу дунёни енгганим –
У дунёда зафарим.*

Қўйма, қисқа ва ҳар қандай одам ҳаётининг тархи-эскизини ўзида акслантирадиган мисралар. Банд қаршилантириш санъати асосига қурилибди. “Мен” шеърда икки нуқта аро жисми муаллақ муаллиф ўзини ер билан осмон орасида кўради. “Қалдирғочдек икки жойда манзили” бор шоир “дайр аро сайр”нинг муваққат эканини яхши билади. Бундай ҳаётий реал фалсафа шеърга теранлик бағишлайди. Иқболнинг бутун бошли шеърлари, “Йиғласам, ҳолимга ўзим кулардим”, “Асалдайин заҳарим”, “Музлар қучоғида исинди видо”, “Эй яқиним, олисим”, “Сизни ёмон яхши кўраман” каби ўнлаб мисралари тазодли.

Шоир ижодининг катта бир саҳифаси эл-юрт, ўзбек характерининг тавсифи, мамлакатнинг тарихий шаҳарлари ва шахсиятлари тўғрисида ёзилган шеърлардан иборат. “Айтгил, дўстим, нима қилдик, Ватан учун” – жуда ўринли тергов, талаб ва сўров.

*Бошинг эгиб, таъзим айла, шукрона айт,
Сени гулдек эркалаган чаман учун.
Осмонларда юрган бўлсанг, тупроққа қайт,
Айтгил, дўстим, нима қилдик Ватан учун?*

Шоир агар боболарининг фақат исминигина санаса ҳам, табиийки, катта бир дoston бўлиши мумкин. Ўзбек – дунё тамаддунига улкан улуш қўшган халқ. Унинг номига ор-номус, ибо ва ҳаё маънодош. Шу эътибордан “Ўзбек” шеърда миллат ва мамлакат тарихи баён қилинади.

*Манглайга кафт қўйиб олисга боқсам,
Эдилдан кўринар бўйларинг, ўзбек.
Туш каби жимирлаб минг йил оқса ҳам,
Номинг айтар Энасоиларинг, ўзбек.*

Назаримда, Иқболнинг бу шеъри ўзигача шу йўлда ёзилган “Ўзбекистон”, “Ўзбегим” каби шеърлар қаторидан ўрин олишга лойиқдир.

Адабиётшуносликда ижодий тараққиёт, мавзулар алмашинувининг илмий-назарий талқинига нисбатан “эволюция” тушунчаси ишлатилади. Бунда муайян адибнинг бадиий ижод намуналари, мавзулар ёки замон хронологиясига кўра таҳлил қилинади. Шу эътибордан, Иқбол аввал ўйнаб ва сўзларни ўйнатиб ёзар эди, ҳозир ўйлаб ва одамларни ўйлатиб ёзади. Аввалги шеърларида “мен” кучли, кейинги даврда қамрови кенгайиб, миллий ва умумбашарий мавзуларнинг адабий-фалсафий муҳокамаси кузатилади. Бироқ унинг шеърларига хос самимият, шиддат, шахд, жўшқинлик, жиндай пичинг, қочирим, озгина эркалик ва эркинлик ҳамон ўша-ўша – навқирон ёшлик пафосида. Шеърларидан таралган овоз ҳали-ҳануз ўша-ўша – навқирон ёшликнинг садоси. Аслида, иқболи кулган кўнгил шоирининг ижодий бахти ҳам шудир.

Сенга бармоғимни тегизмайман

Сенга бармоғимни тегизмайман, Ой,
Сенга нафасимни етказмайман, Гул,
Лекин осмонимдан кеткизмайман, Ой,
Исмингни бировга айткизмайман, Гул.

Ўзинг табибимсан, ўзинг шифойим,
Ўзинг оғригимсан, ўзга дардим йўқ,
Ўзинг гуноҳимсан, ўзинг жазойим,
Фақат журъатим йўқ, фақат ҳаддим йўқ.

Сени ҳамма яхши кўрадим, Ой,
Тегрангда айланиб юрадим, Гул,
Термулиб, хўрсиниб турадим, Ой,
Сенга шаккар элаб берадим, Гул?

Ой, фалак тоқида ягона гулсан,
Гул, ерга сайр учун тушган ойдирсан.
Ой, қўлим синмасми бандингдан юлсам,
Гул, кўзим оқмасми сени қайирсам?

Айланиб, бўғзимдан кесмайсанми, Ой,
Қонимдан аригача ўсмайсанми, Гул?
Тош бўлиб қабримни босмайсанми, Ой,
Гул, мендан илгари тўзмайсанми, Гул?

Сенга лабларимни тегизмайман, Ой,
Сенга зиёнимни етказмайман, Гул.
Бироқ осмонимдан кеткизмайман, Ой,
Исмингни ҳеч кимга айткизмайман, Гул.

Иқбол МИРЗО,
Ўзбекистон халқ шоири

УРУШ СУРАТИ

(Кичик ҳикоялар)

Иккинчи жаҳон уруши тугаганига етмиш икки йил бўлди. Етмиш икки йил! Ҳақиқатча бир инсон умрига тенг фурсат. Бу орада неча авлод алмашди. Лекин машғум уруш асоратлари, фожеалари ёдимиздан чиққани йўқ. Бунинг биринчи сабаби – Яратганнинг инояти билан орамизда соғ-саломат юрган уруш фахрийлари худди тирик тарих солномасидек биз кўрмаган уруш даҳшатларидан сўзлайди. Бизни ҳушёрликка, бугунги тинч-хотиржам кунларнинг қадрига етишга ундайди. Яна бир сабаби – одамнинг борлигини буровга солиб оғриқ уйғотадиган жиҳат бу – инсоният ҳали-ҳануз на биринчи, на иккинчи жаҳон урушининг мудҳиш оқибатларидан хулоса чиқарди. Ҳақиқат асрнинг иккинчи ярмида юз берган Афғонистон, Вьетнам урушлари, бугунги кунда дунёнинг ўтли нуқталарида содир бўлаётган қонли тўқнашувлар ҳақида ўйларканмиз, ботинимиздаги портлашлардан кўнглимиз деразаларимиз чил-чил тўкилгандай бўлади. Таниқли ёзувчи Қўчқор Норқобилнинг бир туркум кичик ҳикояларида уруш ва унинг асоратлари ҳақида катта хулосалар акс этганки, уларни сизга ҳавола этгимиз келди...

Қўчқор НОРҚОБИЛ

1968 йили туғилган. Тошкент давлат университети (ҳозирги ЎзМУ)нинг журналистика факультетини тамомлаган. “Дарё ортидаги йиғи”, “Ўн саккизга кирмаган мен бор”, “Қулиб тур, азизим”, “Қуёшни ким уйғотади?” сингари китоблари нашр этилган.

Она

Дўстим Мўминга бағишлайман.

Пушта бўйлаб ўсган тоқларни таг-томири билан кўпориб, фарқ пишган узумларни мажақлаб келаётган танк ариққа тушиб тумшуғи бир пасайиб кўтарилди-да, таққа тўхтади. Занжири отилиб кетди. “Занжир узилганини душман сезмаслиги керак” – ўйлади командир. Чор тарафдан ўқ ва снаряд учаяпти...

Оператор-отувчи танк башнясига ўрнатилган пулемётдан теваракка ўқ отиб турди. Кўз кўрқидига шундай қилди. Ёв яқин келмайди.

– От. Ановинга от! – қичқирди механик.

Боғ адоғидан эгнида оппоқ яхтак-иштон, бошида афғони қалпоқ кийган кимса кўлида гранатомёт кўтариб кулба томон югуриб қолди. У жон уҳмида чопиб, кўримсиз кулба ичига кириб олишга улгурди.

Танк гумбурлади; кулбанинг бир томони тир-тўзғиб, борлиқ чанг-тўзон ва тутун ичида қолди. Кулбанинг ярмини снаряд олиб кетди.

– Яна отайми?

– Етади. Кетадиган жойига кетди.

Ташқарида жанг авжида.

Командир, отувчи, ўқловчи, механик – бутун экипаж ичкаридан чиқмай ўтирибди. Аҳён-аҳёнда отувчи башнядаги пулемётни ишлатиб қўяди.

Ўқ овозлари тинди.

Кун оғди.

Улар оч эди.

Ташқарига чиқиш учун қуръа ташладилар.

Ташқарига чиқиш ўзбек жангчи – ўқловчининг чекига тушди.

– Бор, кулбага кир... Ҳеч бўлмаса гугурт топик келарсан... Чекишнинг ҳам хумори тутяпти, – деди командир.

– Сув эсингдан чиқмасин, – механик ютиниб қўйди.

Жангчи люкдан базўр бўйлади, худди бошини ўқ юлиб кетадигандай. Ўзини тоқзорга отди. Жўяк ичига думалаб тушди. Ҳансираган кўйи жикқа тер босган бармоқлари билан автомат кўндоғини чунонам қисдики, қўли оғриқдан зирқираб кетди. Ариқ ичида бирпас кулбани кузатиб ётди. “Ҳеч ким йўқдир? Ҳалиги, чопиб кирган “дух”чи? Танк снарядидан омон қолмаган... Ўлган. Ўлиб кетган...”, деган хаёл билан кулба томон эмаклади. Ҳовлига етгач, ўрнидан туриб, ўқ тезлигида кулба ичига учиб кирди. У эшигини тепиб кирган хона айвон эди. Айвон шифтидаги болорга осилган қалин симга илдирилган челақ ёнига келди. Челақда сув ярим эди. Жангчи тик турган кўйи челақни қийшайтирганча ютоқиб сув ича бошлади. Ичи ёниб кетган экан. Қўрқувдан дағ-дағ титрарди. Бироқ челақдан ҳам бошини тортиб ололмасди.

Чанқоғи босилди. Заҳ ҳиди урган тор айвонда нима қиларини билмай серрайиб турди. Шу маҳал... шу маҳал ичкари хонада нимадир тарақлагандай бўлди. Эшик шарақлаб очилди, остонада ўзига – нақд кўксига қурол ўқталиб турган аёлни кўрди. Бутун аъзойи бадани жимирлаб, соч толалари ўрнида бошига минглаб игна санчилди, оёқ-қўли бўшашиб, ичидан нимадир узилиб тушгандай ихраб юборди. Лаҳзада аёлнинг даҳшат қотиб қолган кулранг юзи, зўриққандан косаси отилиб кетай деб турган нафрат ва қаҳр тўла чақчайган кўзларини кўрди. Қурол тутиб турган қўлларигина эмас, бутун

Расмларни Оловуддин Собир ўгли чизган.

танаси қалтираб-қақшаган аёл унга азройилдан элчи бўлиб турарди. Жангчи қўлини қуролга олиб боришга ҳам улгурмай тахта бўлиб тураверди. Аёлнинг кўрсаткич бармоғи қўлидаги автомат тепкисига тегиб турганини, қилт этган ҳаракат туфайли бадани илма-тешик бўлишини англади. Кўзлар тўқнашди. Сукут, титроқли сукут...

– Сув... Сув, – деди аскар овози титраб, – Об... об...

Аёл челақка кўз қирини солди. Жангчининг хаёлига келган гап шу бўлди:

– Она... Она... отманг. Сиз менинг... онамга ўхшайсиз, – деди чўк тушиб. Аскарнинг тим қора кўзларидан юзига гўёки сўнгги ёш томчилари шовиллаб оқа бошлади.

Қурол тутган аёл ожиз ва нотавон, қора кўз, қора қош ўғлоннинг эзгинди аҳволига бирпас оғриқли алпозда термулиб турди. Сўнг бош ирғаб «ўрнингдан тур» ишорасини қилди. Аскар ўрнидан турди. Аёл қўлидаги автомат милини “челақни ол” маъносида ҳаволатди. Аскар симдан челақни олди. Аёл “энди жўнаб қол” деган каби бош ирғади. Аскар ярим челақ сувни кулбадан гўёки ярим асрлик вақт ораллигида нафаси бўғзига тикилиб олиб чиқди. Челақ кўтариб тик турган кўйи ҳовлидан тоқзор томон қалтанглаб-силтанглаб қадам қўйди. У тик эди. Энди унга барибир эди. Энди эмаклашнинг ҳожати йўқ эди. Энди эмаклаш шармандалик

эди, эмаклаш ўққа учидан ҳам даҳшат эди.

Аскар орқасига қадалиши мумкин бўлган ўқни ҳис қилиб, елкаси қизиб танк томон юриб келарди. “Ана отади, мана отади...” деган ўй эс-хушидан оғдирар даражада юрагига оғриқ соларди.

– Нега бунча қалт-қалт титрайсан? Қўрқиб кетдинг? – сўради командир.

– Кимдир бормикин? – кулбани нишонга олди отувчи.

– Йўқ. Ҳеч ким йўқ. Кулбада ҳеч ким йўқ. Ўликларни кўрдим, – деди аскар.

Унинг қаршисидагилар ҳоҳлашди.

– Ҳамма ёқни ўлик босиб ётибди-ку... Сени қара-ю, – командир унинг елкасига қоқиб қўйди.

Улар челақни бошларига кўтариб галма-гал сув ичишди.

Таъмирота ёрдамга келди. “Оёғи чиққан” танкни тузатишди.

Улар ортга қайтишди. Пушта узра чўзилган ток новдаларини ер билан битта қилиб ўтаётган танк ҳар гал жўякка тушганда силтанар ва яна қаршисида неки бор эзиб-эзғилаб олдга интиларди.

Экипаж бепарво. Фақат қорақўз, қорақош ўғлон кўз ёшларини тиёлмасди. Икки йил ўт-олов ичида юриб ҳам дийдаси тош қотиб улгурмаган жангчининг нигоҳини изтироб, оғриқ ёшлари куйдирарди.

У айна дамда ўз онасини эслаб йиғларди. У айна дамда онасини соғинганини ҳис қилди – у онасини соғиниб йиғларди, олислардаги онаси уни ҳозиргина ўлим чангалидан олиб қолганини, олис-олислардаги онаси ўз жонига ора кирганини савқи табиий ҳиссиёт билан сезиб турарди.

“Чиндан ҳам онамга ўхшаркан, – ўйларди у. – Ҳа, онамга ўхшаркан...”

Урушнинг сурати

Ёлғиз – ёлғиз ўғил. Фулом бобо билан Ойсара холанинг ёлғизи, ортида қоладиган ёруғ изи.

Ҳарбийга чақирув келди.

Ёлғизни афғон урушига олиб кетишди.

Хола кўп йиғлади. Холанинг кўзи хира тортди. Хола кўрмай қолди. Хола: “Ҳали ўғлим келса, кўзим очилиб кетади”, деб қўярди.

Соғинч дарди, таҳлика азоби холанинг ич-ичини ҳам куйдириб кетди. Бир йил ўтар-ўтмай хола омонатини эгасига топширди.

Фулом бобо букчайиб қолди. Икки кўзи эшикка қадалди. Фақат эшикни кўрди. Ёлғизнинг йўлига тикилди икки кўзи.

Пахса деворга омонат илинган пастак эшик тик этса, бобонинг юраги шиғ этади. Жони халқумига келади. Нураб, тўкилиб кетаман деб турган озурда кўҳна кулбадан отилиб чиқиб, ялангоёқ югургилайди.

Овулдошу кўни-қўшни далда беради: “Келади бобо, келади, Ёлғизингиз келади...”

Ёлғиз келмади.

Темир тобути келди.

Эл-эломон бир қалқди – уввос урди эл-эломон: “Нотанти тақдир, келиб-келиб шугина ёлғиз чолнинг Ёлғизига чанг соласанми?..”

Бобо гарангсиб қолди. Эси кирди-чиқди бўлди.

Орадан бир ҳафта ўтиб бобонинг қошига қишлоқ мактабининг директори келди.

– Мактабни ўғлингиз Ёлғиз Холбоев номи билан атаймиз. Қабрига мрамартош ўрнатиб, таъзиянома ёзмоқчимиз.

Чол унга ўқрайиб қаради. Ичкари уйга кириб кетди.

Эни-бўйи ярим қулоч келадиган мрамар лавҳ олиб чиқди. Директор мрамар лавҳга ўралган суратни – Ёлғизнинг суратини ҳамда “Мен отамдан олдин ўлганман...” деган ёзувни кўрди. Кўз олди қоронғилашиб, ич-ичидан ўкирик келди. Ўзини зўрға тийиб ихради.

– Узр, бобожон, узр.

– Уф-ф... Кеча... Кеча район марказига бориб, ўзим тайёрлатиб келдим. Шуни қўяман, – деди бобо.

Бобонинг жони тош экан. Бобонинг боши тошдан экан. Бобо яшади. Узоқ яшади. Бу ҳаётга қасдма-қасд яшади. Ўтган йили юз ёшга яқинлашиб қазо қилди.

Хотира ва қадрлаш байрамида қишлоқда бўлдим. Қабристоннинг кунботарида Ёлғиз ётган қабр бошига келдим. Аскар кийимида жилмайиб турган ўғлоннинг сурати тагида: “Мен отамдан олдин ўлганман...” деган ёзувни ўқидим. Ўзимни қўлга олдим.

– Ана, ёнидаги Фулом отанинг қабри, – деди қўшним.

Қабр бошидаги мрамар лавҳдаги: “Мен боламдан кейин ўлганман...” деган ёзувга кўзим тушди. Энди ўзимни тутолмадим. Қабр пойида чўккалаб ўтирдим-да, кафтим билан юзларимни тўсдим. Ичимдан кўпириб тошган оғриқли бўронни тўхтатолмай ўкириб йиғлаб юбордим...

Гуллаган қурол

Аскар урушдан қайтди.

Дунё сокин эди, дунё ҳузурли. Ота уй бағри беланчак бўлди, аскар унутилган ором оғушида эди.

Аскар зерикди...

Уй деворида осиглиқ милтиқни олиб Боботог сари йўл олди – овга!

Тиксўқмоқ танобини тортди – баландга чиқди. Ўлжани пойлаб пусиб ётди.

Фор оғзида боласини эмизиб турган она кийикни кўрди.

Аскар ётган жойида қимир этмай, чуқур нафас олиб, мўлжалдан адашмаслик учун тош қотди. У она кийикнинг қоқ манглаини нишонга олди. Ўнг қўлининг кўрсаткич бармоғини милтиқ тепкисига олиб борди.

Бир... икки... уч... У тепкига қўл теккизди, бутун вужуди нигоҳга айланиб нишонда турган она кийикка қадалди.

Бола кийикнинг эса оғзидан сут кўпириб тошар, бу дунёи дундан беҳабар ўйноқлаб-ўйноқлаб онаси елинига ёпишарди.

Бир... икки... уч... Тепкига тегиб турган бармоқлар қимир этмади, жиққа тер бўлди.

Аскар кўзларини юмди.

Лаҳза зимистонлиги узоқ чўзилгандай бўлди. Кўзини очди. Рўпарасида ҳеч нарса йўқ, элас-элас кўзга чалинаётган, тошқумлоқдан кўтарилган юпқагина қум чангини, тиксўқмоқдан пастга қараб елдай учаётган она кийик ва кийикчани кўрди.

Аскар енгил тортди – елкасидан нафас олди. Сўнг жилмайди, сўнг қаҳқаҳ урди, кулгиси тоғни тутди.

Кейин ҳозиргина жониворлар шамолни ортда қолдириб учиб ўтган тоғсўқмоқдан пастга қараб туша бошлади.

Аскар овдан қайтмоқда... Уруш комида унинг мўлжалига тушган ҳеч бир нишон қуламасдан қолмаганди. Бугун эса унинг қуроли илк бор ўз нишонини қулатмади.

Аскар қайтаётиб тоғ гулларидан бирини узиб, милтиқ нилига тиқиб қўйди.

Аскарнинг елкасидаги қурол худди гул отиб, гуллаб юборганга ўхшарди.

Аскар қишлоққа қуп-қуруқ, елкасида гуллаган қурол ва кўксида тирилган юрак билан қайтиб келмоқда.

Аскар бугун тинчлик ва тириклик моҳиятини чуқурроқ тушунгандай бўлди...

Атрофга голибона боқиб, жилмайиб қўйди.

Энг кучли бола

Авжи баҳор эди.

Ер устига гул чечаклар отилиб чиққан эди.

Аёл хўрсинди.

Бола энтикди.

– Ойижон, гуллар кўп-а, қаранг?! Нега йиғла-япсиз, ойижон?

– Бу гулларни даданг бизга ер остидан юбораётганга ўхшайди, болам...

– Ойижон, катта бўлсам, мен ҳам сизга ер остидан гул жўнатаман...

Аёл қалқиб тушди.

– Йўқ... Йўқ!!! Болам, Сен менинг ер устидаги устунимсан.

Аёл чўккалаб, ўғлининг бошини маҳкам қучди-да, йиғлаб юборди.

– Ойижон, устун нима?!

– Мен учун устун Сенсан, болам. Бошимдаги осмонни суяб турибсан. Сен бўлмасанг осмон қулаб тушади, мени босиб қолади, болам...

– Мен шунчалар кучлиманми, ойижон?!

– Ҳа, болажоним, Сен зўрсан.

– Дадамдан ҳам зўрманми?

– Ҳа. Шунинг учун ҳам даданг ишониб мени Сенга қолдириб кетган...

Уруш

Қизалоқ олти ёшда.

Дийдаси тош эди.

Деразадан ташқари қаради.

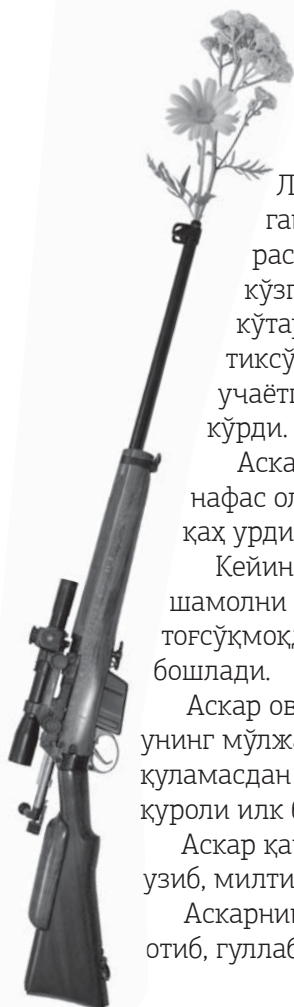
Кўчада уруш.

Пардани тортди.

Оғир-оғир юриб стол ёнига келди. Тик турган алпозда оппоқ қоғозга ажи-бужи қилиб ёзди: “Кетдим. Уруш тугаса, менга хабар беринглар. Қайтиб келаман...”

Қизни онаси олис-олисларга олиб кетди.

Вақт ўтди. Вақт учди. Ўша олис-олисларда бир қабр пайдо бўлди. Қабртошда ажи-бужи ҳарфлар билан шундай ёзилганди: “Кетдим. Уруш тугаса, хабар беринглар. Қайтиб келаман...”

Устун

Сочимни олдириб келдим. Тап-тақир бошимга разм солиб отам хўрсинди.

– Кетаяпман, дегин.

– Кетаяпман, ота.

– Қаергалиги маълум бўлдим?

– Маълум. Аффонга дейишаяпти. Яна... ким билсин?

– Совуқ хабарнинг ёлғони бўлмайди. Демак, урушга кетяпсан...

Отам бошини сарак-сарак қилди. Оғир ух тортди – ўпка-жигари узилиб кетгандай ихради.: “Ҳой бола-я, ҳой бола...”. Ичидан бир ихроқ отилди. Устунга суяниб, менга тош қотиб термулиб турди.

– Отамни уруш ўлдирганини биласан-а, – деди ниҳоят. – Уч ёшимда етим қолдим. Отам мени етим қилди. Лекин, лекин Сен мени етим қилма, болам... – Отам ўпкаси тўлиб ўкириб йиғлаб юборди.

Оёқ-қўлим бўшашиб, силлам қуриб супага ўтириб қолдим.

Назаримда, шу устун бўлмаганда отам қулаб тушарди. Назаримда, шу устун отамнинг бошидаги осмонни ҳам суяб турарди.

Урушга кетдим. Ўт-олов, ўқ ичида саргардон кезларимда қулоқларим остида бир ялинч жаранглаб турди: “...Сен мени етим қилма, болам!...” Госпиталда тиғ остида ётганимда ўша илтижо жаранглади: “Сен мени етим қилма, болам...”

Даҳшатли жанглар олдидан Парвардигорга ялиндим: “Эй, худо, ўзинг асра, мен ўлмайин, отам етим қолмасин...”

Мен қайтдим. Мен бир урушни кўрдим. Отам икки урушни – мен ва отаси туфайли икки урушни кўрди. Тўғри, урушнинг катта-кичиги бўлмайди. Фақат бир нарса таскин беради: “Менинг урушим” отамни етим қилмади.

Худога шуқр, отажоним ҳаёт! Умри узоқ бўлсин, саксон ёшга қараб юраяпти. Ҳовлимиз ўртасида ўша устун ҳали ҳам турибди. Яқинда мен устун атрофига тўртбурчак қилиб одам бели баробарида мрамор девор тортдим. Мен бу

ишни энди ҳеч ким устунга суянмасин деган ўй билан қилдим. Чунки устунни ағдариб ташлашга журъатим етмади. Чунки у оғир кунда отамни суяган эди, мен отамга устун бўлолмаган кез устун отамга бир ўғилдай суянч бўлган эди.

Замон

Қосим бобо қазо қилди. Қишлоғи-миздаги урушнинг охири гувоҳи ҳам кетди: жанозага бутун қишлоқ аҳли жам тортди.

Турди махсум майитни ювди.

Махсум ташқарига чиқди. Тол тагига чўкди. Эзилди. “Сўнгги жангчи бова ҳам кетди. Берлиннинг кўксига байроқ урган тўдада менам бор эдим, деб кўксига муштларди, раҳматли” – эслади махсум.

Махсум ичкарида нимасинидир қолдириб келгандай безовталанди. Қўйнига қўл солди. Турибди. Носқовоғи турибди.

Марҳумни мазоротга олиб боришди. Мулла жаноза ўқияпти.

Туйқус... Туйқус тобутда қўл телефон жиринглай кетди.

Мулла бир сесканди, одамлар икки қалқди. Ҳамма тош қотди.

Бу совуқ жарангни ҳатто мурдалар ҳам эшитди.

Махсум чаён чаққандай бир сапчиди.

Шунда Холмурод бова ўрnidан даст туриб қичқариб юборди:

– Халойиқ, Қосим акам самалутга чиқаётганда, ўпкаси шундай жарангларди. Бу аскулка, биродарлар! Аскулка!

Бу гапни ҳеч ким мушоҳада қилиб ўтирмади. Мушоҳаданинг мавриди эмасди. Мурдани кўмишди.

Бир бурда нон

Умрининг сўнгги куни қазоси кўзига қир бўлиб кўринган дам кекса генерал ўғлини ёнига чақирди.

– Ота, Сен ҳали кўп яшайсан. Бу нима деганинг. Тобинг қочди, холос.

– Гапимга қулоқ сол, ўғлим...

– Йўқ, гапирма! Хоҳласанг бутун Воронежни остин-устун қиламан, Россияни оёққа турғиза-

ман, анқонинг уруғи қўшилган дори-дармон бўлсаям тоғиб келаман, хоҳласанг, ҳозироқ чет элга олиб учаман, ўша ёқда даволатаман. Фақат ўлим ҳақида гапирма, жон ота...

Ўғлон йиғлаб тиз чўкди. Отасининг тўшакда тобора ҳолсизланиб бораётган титроқ қўлларини ўтди.

– Нима десам қиласан-а? – чол лаблари тамшаниб илтижоли боқди.

– Ҳа, ота! Айт. Фақат... фақат...

– Зоғора нон егим келаяпти. Ўзбек тандирида кип-қизариб, қотиб пишган зоғора нон...

Ўғил ҳайратланиб қаради.

– Қирқ иккинчи йили хандақда ётганимизда лейтенант Шарапов ён чўнтагидан олиб берувди. Жуда лаззатли, чети бироз куйган, лекин жуда ширин, қотган, кип-қизариб пишган бир бурда нон. Зоғора нон.

Ўғилнинг ботинида бир ўқрик тўлғонди. Ота давом этди:

– Фарғона деган жой бор. Тоғ тагидаги қишлоқ. Тонг чоғи кувёш қишлоққа жуда яқинлашиб келаркан. Тоғдан шарқираб тушган Оқсой суви қишлоқни иккига бўлиб оқади. Одамлар ҳовли эшикларига қулф солишмайди. Ҳар бир хонадонда тандир бор. Ҳар бир уйда эрталаб тандир ёнади. Ҳар бир тандирдан офтоби нон чиқади – офтоб чиқади. Ана тимқора сочини занжир қилиб ўрган навниҳол, гўзал ўзбек қизи тандирга ўтти ташляпти. Ҳовлилардаги ишқомларда саватдай-саватдай бўлиб узумлар осилиб ётибди. Боғларда мевалар фарқ... Эй-эй, Шарапов, сенмисан, оғайни!? Қўришмаганимизга ҳам анча бўлди. У-хув, ўзгармабсан-а. Юртинг чиндан ҳам эртақдагидай гўзал экан, биродар. Эй, бу зоғора нон-ку. Раҳмат оғайни, унутмабсан-а... Шу нонни соғинганимни қаердан билдинг, Шарапов.

Бемор генералнинг хаёли улоқди. Ҳамшира томирига укол урди. Укол таъсир қилмади. Чол яна алмойи-жалмойи гапириб алаҳсий бошлади.

– Шарапов, доим бир гапни кўп гапирасан: “Бир бурда нонга одамнинг қорни тўяди...” дейсан. Ҳақ айтасан. Мана бир бурда нонга қорним тўйди-ку. Лекин... Одамзот нега шуни тушуниб етмайди? Нега одамзот бир бурда нонга қорни тўйса ҳам очкўзлик билан бир-бирини гажийди. Уруш қилади, Шарапов?! Агар буни ҳамма тушунганда эди, ер юзи тинч бўларди, ер юзида уруш бўлмас эди... Сен билган оддий

гапни бугун бутун дунё тушунишини истайман, Шарапов.

Чол жимиб қолди. Хонага оғир сукунат чўкди. Сўнг бир тўлғониб, ҳансиради, сўниб бораётган нигоҳини тепасидаги ўғлига тикди.

Олигарх титраб-қақшаб турарди. Генералнинг сўниқ чехрасида туйқус майин табассум ёйилди. Енгил нафас олиб:

– Бир бурда нон... Бир бурда нон ҳаммамизга етади, – деди ҳорғин ва титроқли овозда.

Бу унинг сўнгги гапи эди.

Этикчалар

Бу урушда этикчалар эгасиз қолди.

Аёл этикчаларни хона бурчагига олиб бориб қўйди.

– Қани, ўгирилиб тур, – дея этикчалар тумшугини деворга тақади.

Эгасиз этикчалар девор бурчида чорак соат турди.

Аёлнинг раҳми келди:

– Бошқа тўполон қилмагин-а, хўпми?! У этикчаларни кўксига босди. Сўнг стулчага олиб келиб қўйди:

– Қани, энди овқатингни еб ол!..

Аёл этикчаларга узоқ тикилиб турди. Нимадир ёдига тушгандай бўлди. Сўнг... сўнг... чинқириб йиғлаб юборди.

Этикчалар соҳибаси бор-йўғи олти ёшдагина эди.

Мен сизни қутлайман, Ҳаёт!

Ўроз ҲАЙДАР

1957 йили туғилган.
Тошкент давлат
университети(ҳозирги
ЎзМУ)нинг география
факультетини тамомлаган.
“Куёш ўтови”, “Куйловчи
тошлар”, “Оқ соя”, “Вақт
изтироби”, “Руҳафзо”,
“Кечиккан фасл”, “101
сонет”, “Фалак фаввораси”
каби китоблари чоп
этилган.

Оқсарой қошида

Оқсарой қошига борганим чоги
Гуноҳкор бандадай титрайман нечун?
Нақшларда порлар асрлар доғи,
Ранглардан сачрайди турфа тус учкун.

Ҳашамдор дунёга бўйлайман гўё,
Ҳар бир гишт қатидан тўкилади роз.
Шовқину суронлар тўлқини аро
Темур наърасини эшитаман боз.

Замин қалқиб тушар, титрайди Осмон,
Кенгликлар шовури қуйилар нурдай.
Қаддини қайтадан ростлайди Турон,
Кўксимда энтикиш чақнайди кўрдай.

Ҳисор қалъасидан соқчилар эмас,
Қўлини дуога очади пирлар.
Борлигим чулғайди илиқ бир нафас,
Онамдай силайди елкамни нурлар.

Гуноҳинг тўкилар – Оқсаройга бок,
Ҳаёт черткисидан ёрилмай қошинг.
Кафтингга оласан илк бора шу чоқ
Минг бир тигдан омон қолган бу бошинг...

Навоий

Худонинг ердаги улуг тилмочи
Улкан хонақоҳда ўлтирар ёлғиз.
Дунё ҳам кўрмаган ҳали юз очиб,
Бундай ёлғизликнинг султонин ҳаргиз.

Сўзин шивиридан қорайган гавҳар
Уваланиб кетар ҳурлигидан боз.
Ҳаёт – ишқдир, деб у қўйгач сарлавҳа,
Тоғлар қанот боғлаб қилади парвоз.

Озодликка чиққан маҳбусдай, ё Раб,
Қуёш тўйиб ҳидлар осмон кўксини.
Боладек жилмаяр ва унга қараб
Кечирди ўзининг ёлғизлигини...

Ифтихор

Қозоқ шоираси
Сулувхон Мингбоевага

Биз битта элатмиз, биз битта жонмиз,
Абут-Туркдан қолган туғли бир шонмиз.
Бешигимиз битта, қўшигимиз бир,
Мамлакатлар ичра мулки Туронмиз.

Боболар чалолган Ишқнинг найини,
Шундан қўтаролган Шарқ танглайини.
Ҳатто еримизга ҳар тонг қувониб,
Даставвал ургайдир Кун манглайини.

Беруний, Форобий ёққан машъала
Сайёралар аро таратгай шуъла.
Дунё ҳам илк ҳарфни бизда тополган,
Миххат ёзувлари – тилсимли қалъа.

Навоий, Абайни билмаган ҳар кас,
У қозоқ эмасдир, у ўзбек эмас.
Уларни англолган танир Туронни,
Ота-онасини, йўқса, танимас.

Оғамиз, сингилмиз – бирдир қонимиз,
Кенгликлар ҳавосин симирган жонмиз.
Мангулик қўшигин куйлашга қодир,
Дунёда от сурган ёвқур Туронмиз...

Ниқоб базми

Ҳамма ниқоб кийган – ниқоблар сайли,
Ҳали чошгоҳ бўлмай қизгин паллада.
Зебра йўртиб борар, лапанглар айиқ,
Сичқон каламушга ўқир баллада.

Шоқол тортиб олиб қундузнинг хумин,
Чиптасига ютуқ чиққандай шодмон.
Тулки юлиб қочар шайтоннинг думин,
Кўр шерни масхара қилади қуён.

Бир четда бўрига: – Сенсан муттаҳам, –
Дея шохин ниқтаб қўчқор урар дўқ.
Томоша кўрсатур томошабин ҳам,
Улар орасида фақат одам йўқ.

Жавоб

Бобо ва набира қурарди суҳбат,
Овчилик бобида бобога гап йўқ.
Бу ҳол набирада уйғотар рағбат,
Кўкдаги бургутга теккизгандай ўқ.

– Биламан, бўрининг жагин узгансиз,
Ўлдирмай шилгансиз тулки терисин.
Шернинг уйқусини тунда бузгансиз,
Олишувда енгиб ўйгансиз кўзин.

Сиз ҳам қўрққанмисиз бирор жондордан?
– Одамдан қўрқаман, одамдан, болам.
Аввал чой тутади, сўнг узатар қанд,
Овламасдан туриб ўлдиради ҳам...

Эски севги

Мудроқ туйғуларга тутгали оташ,
О, яна қошимда пайдо бўлдинг сен.
Олис йилларимга хаёлий дардкаш,
Жудолик дамларда бергувчи таскин.

Зулфинг оқармишидир, кўзлар киртайган,
Ҳатто ҳуснингга ҳам тушибди ажин.
Тишсиз оғзим очиб қулдим жўрттага,
– Бизни қай ўрада чалиб кетган жин.

Жонга мил тортгувчи киприк тўкилган,
Хўрсиниқдан лабинг титради ногоҳ.
Борлигинг чулғади қўргошин туман,
Кўзларингдан учди изҳорсиз бир оҳ.

Нега эсламадик сен қўлрўмолу
Мен гул тутган завқли дамларни, эсиз.
Фарзандларим тинчи – бахтим, деёлдинг,
Мен ҳам шундан ортиқ тополмадим сўз.

Хотиралар лавҳин юва олмагай
Кўздан оққан қайноқ жолаларимиз.
Севгимиз юракда мангу топишган,
Афсус, бегонадир болаларимиз...

Қутлов

Онаси ўлмаган қиздайин ҳурсиз,
Ел ўпич олмаган дудогингиздан.
Атир бўйин туйғум димогингиздан,
Парилар қавмидан фаришта – нурсиз.

Ҳали қўл тегмаган марварид, дурсиз,
Кибр тўкиладир қобогингиздан.
Бир умр сувлансам булогингиздан,
Ёнмас тошим шамдай ёққувчи қўрсиз.

Ўлдирмай ўлдирар бу жоду нигоҳ,
Ишқ ояти порлар кўзингиздан боз.
Фалак ҳам қалдираб чуқур тортгай оҳ,

Уммон-ку гунглар айтолмайин роз.
Тангрининг маҳридир – илоҳий калом,
Мен сизни қутлайман, Ҳаёт! Ассалом.

Сўров

Набиранг кўзингга боқиб турган дам
Яшагинг келади узундан узоқ.
Инжа дийдор ўти тутганда малҳам,
Ўзингга ҳам боқмай қўйгунг тузукроқ.

Кўнглингда бир ҳадик учса тўлғониб,
Бир илинж ортидан умринг порларми?
Биз-ку улар учун яшадик ёниб,
Улар бизлар учун яшай оларми?

Чол таваллоси

Тишинг тўкиларкан кексайганинг чоғ,
Сочинг оқариши бу ҳам турган гап.
Тоглар-ку кўринмас, қуёш митти доғ,
Кўзинг хира тортса кун сайин, ё Раб!

Кечган дарёларинг шовқини тинар,
Фарқлолмассан қушу хўроз овозин.
Тандан мадор қочиб чўзинг ҳам сўнар,
Ҳар не кўргиликка бўлгунгдир рози.

Эскидай туюлар ҳар янги нарса,
Фақат бир туйғудан яшнагунг шаксиз.
Муҳаббатдан қайта тузилган дамда,
Кампиринг кўзингга кўринаркан қиз...

Қуёш

Чодир тикса олтин ёғдудан,
Ер энтиккай ўспирин мисол.
Уйғонади олам уйқудан,
Қоши бўлиб зарланар ҳилол.

Тахмонига ўрин йигар Кўк,
Чўнг қоялар кўзин ёшлайди.
Ҳуши учиб қошида мангу
Сайёралар соя ташлайди.

Фаришталар нур арқоғидан
Қанот боғлаб бичади кўйлак.
Очқич тутмай, пешвоз чиқиб – шаън,
Дарвозасин очади Фалак.

Навоий луғати

(Давоми. Боши ўтган сонда.)

Ниём – пичоқ ва қиличнинг қини.

Ноший – а) билимсиз, тажрибасиз; б) пайдо бўлувчи, туғилувчи.

Нутуқчи – кичкина бир қуш

Оваҳ – э воҳ, оҳ-воҳ.

Овринмоқ – а) итарилмоқ; б) бир нарсага қўл теккизмоқ; в) тепинмоқ.

Овурт – лунж.

Овуч – ҳовуч, кафт.

Оён – келувчи.

Ожуз (ажуз, учуз) – арзон.

Озиқмоқ – адашмоқ.

Озмунлуқ – синашлик.

Озғун – қайтган, кўнгли қолган.

Ойилдурмоқ – а) айрилтирмоқ; б) ҳушига келтирмоқ (мастликдан).

Ойиқмоқ – а) ҳайиқмоқ; б) ҳушёр тортмоқ.

Олапака (алапака) – ўрдакнинг бир тури.

Олмабош (алмабош) – ўрдакнинг яна бир тури.

Олдоромоқ – довдирамоқ, эсанкирамоқ.

Олин – манглай, пешона.

Олонг – тепалик, адир, довон.

Олочуғ(қ) – чайла, капа, уя.

Олоқмоқ – тор-мор бўлмоқ, барбод бўлмоқ.

Олғинчи – тўғловчи, йиғувчи.

Омроғ (амрақ) – яқин, улфат.

Онгиммоқ (ангдиммоқ) – тингламоқ, пойламоқ.

Онғдибон – тасодифан, қўққисдан.

Ортинмоқ (ортонмоқ) – ошмоқ, тирмашмоқ.

Ортуқси – ортиқча; кўп, зиёда.

Оруқ – а) покиза, тоза; б) озғин, эти қочган.

Орғодомоқ (арғадамоқ) – алдамоқ, овутмоқ; ҳийла қилмоқ.

Осиғ (асиғ) – фойда, нафъ.

Отар-тугар – а) ўқ отиш, мерганлик; б) чаққонлик.

Отабек – отахон, тарбиячи.

Отиқмоқ – ном қозонмоқ.

Охсум (оқсум, ахсум) – а) бадмаст; б) пушаймон; в) кек; г) ҳамла; д) қултум.

Охтачи (ахтачи) – мирохўр; сайис; отбоқар; жиловдор.

Ошлиқ – ғалла, дон.

Оқор – туркий уруғлардан бири.

Оқсўнгак – «Оқсуяк» номли болалар ўйини.

Оқтуйғун – бўз қарчиғай

Оқуй – оқ кигиздан ишланган ўтов.

Оқуйлуқ – мамлакатдан.

суриб чиқариш, сургун.

Оғир – а) вазмин, оғир; б) қиммат.

Оғирламоқ – а) улуғламоқ, ҳурматламоқ; б) баҳоламоқ.

Оҳа – пўлатдан ясалган уруш қуролларидан бири.

Оҳу – а) кийик; б) айб, гуноҳ.

(Давоми бор.)

Танти кўнгилинг ўкинчлари

Ўзбекистон халқ ёзувчиси Эркин Аъзам билан
устоз Асқад Мухтор ҳақида суҳбат

– Эркин ака, адабиётимизнинг улкан чинорларидан бўлмиш Асқад Мухтор ҳақида ёзган мақола ва хотираларингизда у кишини устозим дегансиз. Биламизки, адабиётда устозлик қилиш осон эмас. Масалан, кулол кўзани қандай ясаш кераклигини кўли билан кўрсатиб беради. Новвой, ҳайкалтарош, тандирчи ва ҳоказо ҳунар эгалари ҳам шогирдининг кўлидан ушлаб, хатосини кўрсатиб, иш ўргатиши мумкиндир. Энди, шоир-ёзувчи бўламан деган ҳаваскорга устозлик қилиш бошқачароқ. Табиийки,

унга ўзингиз ёзиб бера олмайсиз. Ёзганини таҳрирлаб ёки оғзаки йўл-йўриқ бериш бошқа гап. Қисқаси, бадиий ижодда устоз-шогирдлик масаласи қандай кечади? Асқад Мухтор устоз сифатида сизга қандай йўл-йўриқ, йўлланмалар берган?

– Тўғри айтасиз, адабий тажрибада устоз-шогирдлик масаласи хийла бошқача, ўзига хос. Устоз аталмиш, сиз айтгандек, ижод бобида ул-бул йўл-йўриқ кўрсатиши, ёзилган матнни таҳлилу таҳрир қилиб, тегишли маслаҳатлар бериши, кейинчалик нашр ишларида ҳали

тажрибасиз ҳаваскорнинг рўёбга чиқишида хайрихоҳлик қўлини ҳам чўзиши мумкин-дир-у, аммо ҳеч қачон “Худди менга ўхшатиб ёзиши шарт!” дея талаб қўёлмайди, негаки устозини айнан такрорлаган қаламкаш чинакам ёзувчи эмас, анчайин бир нусхакаш саналадики, ундай тоифанинг асл адабиёт тараққийсида ҳеч бир ўрни йўқдир.

Асқад Мухторни устоз деб биладиганлар кўп, жуда кўп. Ҳатто, у киши раҳбарлик қилган “Гулистон” да тўрт қатор шеъри чиққанлар ҳам оғиз тўлдириб “устозим” дейди. Чунки – фахрли! Чунки кимсан – Асқад Мухтор! Устознинг ўзи булардан бирортасини шогирдим дея атаганини камина эслаёлмайди, меҳри товланиб кетганда, “йигитларим”, “менинг йигитларим” деб қўярди, холос. Бир галгина “гулистон”чи уч-тўрттамизни зинапоёда учратиб, аллақандай жўшқинлик билан “Менинг арсонларим!” дегани ёдимда.

Бизга ўхшаган қаламкашларнинг омади чопгани шуки, бевосита у кишининг қўли остида ишлаганмиз. У кишининг таҳрирдан чиққан қўлёзмаларни кўриб, қайси сўз нега ўчирилгану нима билан алмаштирилгани, умуман, маттни сайқаллашга оид тамойиллар борасида ўзимизча таълим олганмиз. Буниси майли, устознинг оғзидан чиққан шунчаки бир ибора, оддий луқма ҳам беҳикмат эмас эди. Донишманд инсон эди-да Асқад ака!

Бироқ устознинг энг катта дарси, сабоғи – унинг асарлари. Ўрганмоқчи бўлган одам шуларни ўқиса, синчиклаб мутолаа қилса кам бўлмайди.

Яна бир жиҳат – адибнинг шахсияти. Асқад Мухтор кундалик ҳаётда ҳам ҳавас қилса, ҳар бир хатти-ҳаракатидан ўрнак олса арзийдиган асл зиёли, фазилатли инсон эди. “Майдаликдан қочинглар, – деб ўгит берарди у шогирдларига. – Майдакашлик ёмон, одамни, ижодкорни пачоқ қилиб қўяди”.

Бир устозлик шунча бўлар.

– Асқад Мухтор – серқирра ижодкор. Носир сифатидаги фаолияти – Асқад Мухторнинг бир қирраси. Шоир сифатида ҳам жуда гўзал шеърлар ёзганки, бу унинг иккинчи қирраси. Асқад Мухтор моҳир публицист ҳам эди. Бу ижодкорнинг яна бир қирраси. У кишининг таржимонлик, муҳаррирлик ва бошқа фаолият йўналишлари ҳам бор. Айтинг-чи, XXI аср ўзбек китобхони учун Асқад Мухторнинг қай бир қирраси қадрли, аҳамиятли? Бундай савол беришимга сабаб – баъзан Абдулла Қаҳҳор, Ойбек, Фафур Фулом, шу жумладан, Асқад Мухтор каби серқирра адиблар ижодига баҳо беришда улар яшаган мураккаб давр унутилиб қўйилади...

– Сиз тилга олган Абдулла Қаҳҳор, Ойбек, Фафур Фулом ёки Асқад Мухтор ижодисиз ўтган аср ўзбек адабиётини тасаввур қилиб бўлармикан? Агар илоҳий тақдир насиб этганида, ўша улуг сиймолар янгидан туғилиб, бажонидил бугунги замонда яшамоқни истамасмиди денг! У ёғини айтсангиз, ўзимиз – сизу биз янги замон аҳли бўлатуриб, ижодкор сифатида нимани дўндириб қўйибмиз?!

Асқад Мухтор ҳақиқатан ҳам серқирра ижодкор. Аммо шу қирраларни бир-бирдан ажратиб баҳолаш тўғри бўлармикан? Ўша шеър ҳам, ўша насру публицистика ҳам бир кўнгилда туғилиб, битта қаламдан чиққан эмасми?! Бир муҳлис сифатида фикримни айтсам, Асқад Мухтор буларнинг барига юрак кўрини бир хилда сарфлаган, таъбир жоиз кўрилса, уларни “ўгай-чин”га ажратмаган. Чин қаламкаш доим шундай иш тутади, бир саҳифалик матнга ҳам жон-жаҳди билан киришади – ўртада ижодкорлик шаъни бор.

Обдон бош қотириб шундай хулосага келдим: бугунги китобхон, умуман, бугунги замондошимиз Асқад Мухторнинг деярли бутун ижодий фаолиятдан ибрат олса бўлар экан. Масалан, шоирлар устознинг шеъриятини устун қўйиши мумкин, менга ўхшаганларга эса

романнавислиги ундан кам эмас.

– “Кечикаётган одам” китобингизда устознинг “Собирман” шеърини илк саҳифада бергансиз. Бу шеър сизни қай жиҳати билан ўзига тортди?

– Илк бор ўқиганимдаёқ бу шеър меники бўлиб туюлган – менинг дилимдаги гаплар, мен ёзишим керак бўлган фикрлар. Ортиқча бўёғу ташбеҳлардан холи соддагина бу сатрларни мен марду танги кўнгилнинг ўкинчлари, марду танги кўнгил эъгирофлари деб биламан. Сиз айтган китобга тақдимнома сифатида берилгани – тўгламининг умумий руҳи, яъники муаллифнинг ботиний руҳига мос келгани туфайли. Устозга эҳтиром нишонаси эканини эса алоҳида таъкидлашим даркор.

– Яна бир-икки йилдан кейин устоз Асқад Мухтор таваллудига юз йил тўлади. Сизнингча, адиб қайси романлари, қайси ҳикоя ва қиссалари билан давр синовларидан омон-эсон ўтиб келмоқда?

– “Давр менинг тақдиримда”, “Чинор”, “Бухоронинг жинкўчалари”, “Фано ва бақо”, “Инсонга қуллуқ қиладурмен”, “Тундаликлар” ва ўхшаши йўқ шеърят... Зиқналик қилаётганга ўхшайман-а?

– Яқинда Асқад Мухторнинг “Чодирхаёл” ҳикоялар тўпламини қайта ўқиб чиқдим. У ҳақда кичкина тақриз ҳам ёздим. Бироқ илгариги нашрлари билан солиштириб кўрсам, баъзи бир ҳикоялар таҳрир этилиб, қисқартириб чоп қилинган... Бу

қанчалик тўғри? Сизнингча, хусусан, Асқад Мухторнинг ишро даврида яратилган асарларини нашр этишида қандай йўл тутганимиз маъқул?

– Устоз кексайиб, хасталаниб қолган кезлари бир куни йўқлаб Дўрмонга бордик. Уйга кираверишдаги ўрик соясида гангир-гунгур суҳбатлашиб ўтирарканмиз, у киши оғир хўрсиниб ҳасрат қилгани эсимда: “Мана, энди ёзадиган замон келди. Сизлар ёзасизлар. Бизники энди бари чиқит...”

Ўшанда ростакамига ларзага тушганман: Асқад Мухторнинг ёзганлари чиқитга чиқса-я?! Биз шу чоққача ўқиб-ўрганган, биз сиғинган Асқад Мухторнинг! Бундай улкан адибдан ўтказиб биз нима ҳам ёзардик денг?!

Саволингизга келсак, менимча (умуман, ориф дунё қонун-қоидасига кўра), марҳумларнинг бисотига, хусусан, ёзувчи бўлса – ижодига бирор бир йўсинда даҳл қилиш, ўчириб-қўшиш – гуноҳдир. Ундан кўра ўша асарларнинг тагига қачон ёзилганини кўрга ҳасса қабилида қайд қилиб қўяйлик, тегишли мазмундаги сўзбошилар билан танқидий матн шаклида нашр этайлик!

– Устозингиз Асқад Мухторга ўхшаб шоир бўлишни ҳам истаганмисиз? Ҳаётингизда бирор марта шеър ёзганмисиз? Мана, тенгдошингиз Усмон Азим кейинги пайтларда ҳикояга ҳам қўл урди, нимага сиз шеър ёзмайсиз? Умуман, шеърятга муносабатингиз қандай? Шеър ёзиш қийинми ёки насрий асар?

– Болаликда шеър деб бир нималар қоралаганим рост, ҳозир ҳам қофиясини келиштиришим мумкин – қонун-қоидасини бир шоирчалик билсам керак. Лекин тайин бир шеърый истеъдод бўлмагач, ҳамманинг бошини қотириш чикора?! Менсиз ҳам атрофда унақалар кўп-ку!

Шеър ёзиш ҳам қийин, ҳикоя ёзиш ҳам бир бало. Бунинг устаси бўлмайди. Шоири ҳам, насрнависи ҳам ишни ҳар гал янғидан бошламоққа маҳкум – санъатнинг талаби шу. Одатдаги тажрибаю кўникмалар ўз йўлига. Кўза ёки хонтахта ясаш деганлари эмас бу.

Қўқон давлат педагогика институту докторанти
Барно ҲАСАНОВА
суҳбатлашди.

Ўзбекистон халқ ёзувчиси Асқад Мухтор 1920 йилнинг 23 декабрида Фарғона шаҳрида туғилган. Ўрта Осиё давлат университетида таҳсил олган.

Асқад Мухтор “Тилак”, “Тонг эди”, “Тотли дамлар” сингари илк шеърларида (1935–1938) шеърятнинг мақсад ва вазифасини, шоирнинг жамият олдидаги бурчини аниқлаб олишга интилади. У шеърятга “қалбга қанот”, “дардга даво” берувчи деб қаради.

Шоир Иккинчи жаҳон уруши бошланиши билан “Ғалаба ишончи”, “Жангчининг байрам кечаси”, “Туғишганлар қайтди”, “Соғиниш” сингари қатор шеърый асарларини яратди. “Пўлат қуювчи” (1947), “Ҳамшаҳарларим” (1949), “Раҳмат, меҳрибоним” (1954), “Чин юракдан” (1956) шеърый китобларини ёзди.

Ёзувчининг “Дарёлар туташган жойда” (1950), “Қорақалпоқ қиссаси” (1958), “Бухоронинг жин кўчалари” каби қиссаларида, “Опа-сингиллар” (1955), “Туғилиш” (1963), “Давр менинг тақдиримда” (1964), “Чинор” (1973) “Аму” каби романларида даврнинг муҳим муаммолари ўз ифодасини топган. “Чин юракдан” (1956) шеърый китоби, “Ҳаётга чақириқ” (1956), “Дунё болалари” (1962) ҳикоялар тўплами ўзбек болалар адабиёти хазинасини бойитди. Асқад Мухторнинг “Мардлик чўққиси” (1948), “Яшилликка яшилиқ” (1949), “Самандар” каби пьесалари томошабинлар ва ўқувчилар қалбидан чуқур жой олди.

1997 йили Тошкент шаҳрида вафот этган.

Қондошим
 Ишда сақлаган сирларим, бисам —
 Ўта кўринувчи шуглам экан.
 Ич-ичидан ўйлаганларим ҳам
 Ҳамчаним ўйлаган ўйлари экан.

Шунда ўрганмадим ушқ, тилларда,
 Ўз тилида гапладим, ҳоло.
 Лекин бисам — қозоқда ва бекроғоз
 Ғайлашган эканман ҳасми дилларда.

Шунда қон қунига минг айланар...
 Қонун?

Қонун бўлса ҳамки, мушга тез, мушга
 Исбатдир,

мен ўйга, эшасам
 Қоним

Халқим бадамда биф айлангунга.

Асқад Мухтор

Асқад Мухтор шеърятини бошқа устозларимизникидан кескин фарқ қилади. Асқад аканинг шеърларини тез ўқиш мумкин эмас. Декламация қилиш мумкин эмас. Бу шеърларни ҳар ким алоҳида, ўзи учун, иложи бўлса танҳо қолганда ўқиса... Уларда қандайдир осойишта дард бор. Қисматнинг кўп пасти-баландини кўрган донишманд одамнинг ҳаёт ҳақидаги хулосалари, теран фалсафаси бор.

Ўткир ҲОШИМОВ,
 Ўзбекистон халқ ёзувчиси

"Бу ёруғ дунёда ўчмас чироким"

Халқимизнинг ардоқли фарзанди, Ўзбекистон халқ шоири Муҳаммад Юсуф шеърятининг чуқур ҳаётӣй фалсафаси юртдошларимизни, айниқса, ўсмир-ёшларимизни ҳаётга янгича назар, ўзгача тафаккур билан қарашга, тарихдан хулоса чиқариб, истиқлолизмнинг теран моҳиятини англаб, уни кўз қорачигидек асраш ва ҳимоялаш йўлида жонбозлик кўрсатиб яшашига чақириши билан қадрлидир.

Юртдошларимизга, жумладан, адабиёт ихлосмандларига Президентимизнинг яқинда имзолаган «Алишер Навоӣй номидаги Ўзбекистон Миллий боғи ҳудудида Адиблар хиёбонини барпо этиш тўғрисида»ги қарори кўтаринки руҳ бағишлади. Адабиётимизнинг бойлишига ҳисса қўшган, халқимиз маънавиятига сезиларли таъсир кўрсатган бир гуруҳ улуғ ижодкорлар қаторида Муҳаммад Юсуф хотирасига ёдгорлик барпо этилиши шоир муҳлисларини хурсанд этди. Шу боис шоирнинг устозлари, сафдошлари, шогирдлари, жумладан, фарзандининг у киши ҳақидаги ёруғ хотираларини қимматли фотосуратлар билан биргаликда Сиз азиз журналхонларга тақдим этмоқдамиз.

Абдулла Орипов билан

Муҳаммад Юсуф қисқа умр кечирди. Ундан чинакам бетакрор ижодий мерос қолди. Ҳақиқий маънодаги барҳаётлик, завол билмаслик Муҳаммад Юсуф ижодига тааллуқли бўлган десам, иншооллоҳ, хатто қилмайдирман.

Абдулла Орипов

Садриддин
Салим Бухорий билан

Муҳаммад Юсуф шеърининини энг олгий фазилаги, фикримга, унинг соф ва пок самимиятида мужассамдир. Самимият, халқона руҳ унинг шеърларини тиллолантириб, безаб, уларга бетакрор кўрку тароват бағишлайди.

Муҳаммад Али

Муҳаммад Юсуф катта билим ва ҳаётиний таҷрибага, кенг дунёқарам, юксак ижодий маҳоратга эга, шу билан бирга, кучли прода ҳамда фидойи юрак соҳибиди эди. Айни сифатлари билан Ўзбекистон халқ шоири Муҳаммад Юсуф бизга унутилмас сабоқлар бериб кетди.

Иқбол Мирзо

Иқбол Мирзо билан

Шеърини – Муҳаммад Юсуф учун том маънода қисматга айланди. Сўз йўли, шеър йўли унинг ҳаёт йўли, умрий тақдирини белгилаб берди. Шеърни ўзига, ўзи шеърни ўхшаган шоир эди.

Сирожиддин Сайид

Аҳмаджон Мелибоев,
Муртазо Қаршибоев ва
Сирожиддин Сайид билан

Абдуқаюм
Йўлдошев билан

Ҳар бир ҳунар умр давомида ўрганиб борилади. Лекин ижодий ҳунарнинг ўз хусусияти бор. Истеъдод туъма бўлади. Инсоннинг зубаласида ижодкор фазилати, олови бўлмаса, ҳавас билан, меҳнат билан шонр бўлиши мумкин эмас. Муҳаммад Юсуф туъма шонр эди.

Эркин Воҳидов

"Билиб кўй, ортимда қолар
изим сен..."

Шон-шухратга интилмаган шонрни, умуман, санъат аҳлини кам кўрганман. Муҳаммад Юсуф тамоман бошқа тоифадаги одами эди. У шон-шухратни эмас, аксинча, шон-шухрат уни қувиб юрарди. Бундай шарафга у халқимизнинг ўзидек содда ва салимий, беминнат шеърини туфайли эришди.

Эркин Аъзам

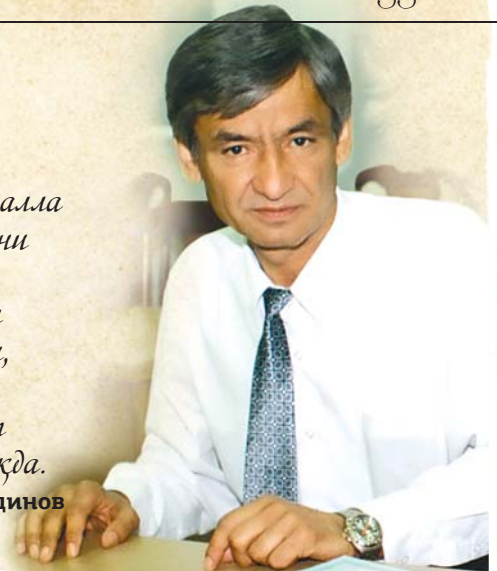

Бир гуруҳ ижодкорлар даврасида

Муҳаммад Юсуф кўшиқлари билан эмас, аввало халқ дардини баралма айтган, юрт муҳаббатини ҳеч қимма ўхшаманган мисраларда таърифлаган шеърлари билан танилди, шухрат қозонди.

Шонрини умри унинг шеърларида давом этмоқда.

Озод Шарафиддинов

Орзуга гула ёшлик
Синфдошлари билан.

Инсонлар бор, саксон ёшида ҳам отаси ёнида. Уларга шундай буюк ва олий бахт насиб этгани учун доим ҳавас қиламан.

Бизнинг онамизга эса, минг афсуски, бундай олий бахтга етиши насиб этмади. Вафот этганимизда эндигина 15 ёшлик қизалоқ эдим. Лекин Сиз билан ўтказган шу йиллар давомида сиздан ўн беш асрга таттиқлик ота меҳрини кўрдим. Буниги учун Сиздан умрбод миннатдорман.

Мадина Юсупова

Оила даврасида

Ғиёсиддин ЎНАРОВ
тайёрлади.

Бир мисра остидан минг хазина

Улуғбек ҲАМДАМ

1968 йили туғилган.
Тошкент давлат
университети(хозирги
ЎзМУ)ни тамомлаган.
“Ёлғизлик”, “Мувозанат”,
“Исён ва итоат”, “Сабо ва
Самандар” каби насрий
китоблари, “Тангрига
элтувчи исён”, “Атиргул”,
“Сени кутдим” каби шеърий
тўпламлари чоп этилган.

Ўзбекистон халқ шоири Муҳаммад Юсуфнинг бир мисраси изидан

Ўзбекистон халқ шоири Муҳаммад Юсуф тириклигида қандай бўлса, вафотидан кейин ҳам халқимизнинг қалб қўрида яшаяпти. Шоирнинг қуйма сатрлари шеърхонлар қалбига чуқур нақш бўлган, десак, айти ҳақиқатни айтган бўламиз. Чунончи, “Ўзбекистон” шеъри, унинг биргина “Римни алишмасман бедапоянгга” деган мисрасини олайлик. Ҳурматли ўқувчи, мисра қатига яширинган маъно салмоғини ҳис қилишимиз, ундан завқ ва ифтихор туюшимиз учун, аввало, мисра конструкциясидаги “айбгина”ни қабул қилиб олишимиз, ундан ётсирамаслигимиз кераклигини айтмоқчиман. “Римни алишмасман бедапоянгга” мисрасида шоирга “тегишли бўлган мулк” Рим эмас, балки бедапоя. Шунинг учун ҳам тўғриси - “Бедапояни Римга алишмайман” бўлади. Шоир мисрада шу маънони кўзда тутган. Лекин шеър шундай бир алоҳида оламки, бу оламнинг ўз қонун-қоидалари бор бўлиб, гоҳида ҳаётий мантиқ билан зиддиятга ҳам киришиб туради. Худди шу мисрадаги каби. Шоир шеърдаги инверсия ҳодисасининг интизомига бўйсинади. Бўйсинишга мажбур бўлади. Инверсия (сўзларнинг ўрин алмашиши) шеърда алоҳида ўрин тутди. У шеърнинг ритмика, мантиқ ва урғусини белгилаб беради. Устига устак, қофия деган ўжар бадий восита борки, натижада шоир айрим ғализликларга йўл қўйишдан шеърни қутқаролмай қолади: “Римни алишмасман бедапоянгга”. Бу мисранинг тўғри маъноси бағри кенг ўқувчи учун умумий матндан англашилиб тураверади. Шундай эмасми?.. Агар буни қабул қилган бўлсак, асосий гапимизга ўтсак ҳам бўлаверади...

Хуллас, бир неча йил муқаддам камина ёзувчи Асад Дилмурод ва шоир Икром Отамурод билан бирга водийга сафар қилган эдим. Шунда

меzbонлик мақомидан фойдаланиб, Мингтепани ўзбекнинг бир шоирию бир носирига кўрсатган, кўхна тепаликлар устига уларни таклиф қилгандим. Сўнг учовлон бир-биримизга ёрдам берган кўйи тепаликлардан бирининг устига кўтарилган эдик. Қаторлашиб турган ўнлаб тепаликлар ўртасида бедапоя ястаниб ётарди. Муҳаммад Юсуф жуда баланд пардаларда куйлаган ўша бедапоя! Хаёлимга бирдан шоирнинг ўша машҳур мисраси келди: «Римни алишмасман бедапояннга!» Шеърни ўқиган, эшитган айрим одамларнинг хаёлидан: «Ола-а, Ватанни севиш ҳам эви билан-да! Ўзингникини улуғлайман деб ўзганикени ерга уриш яхшимас. Рим қайда-ю, сенинг бедапоянга қайда!» деган ўй кечиши мумкин ва бу табиий, албатта. («Барча йўллар Римга олиб боради» деган қадимий гапнинг зимнида ҳам бу шаҳарнинг дунё тамаддуни тарихида нечоғлик юксак ўрин тутганлиги кўринади, ахир!) Ҳатто ҳозир сизга илиниб турганларимни устозимиз, профессор Умарали ака Норматовга айтиб берганимда, у киши ҳам «Шунга яқин ўйларни мен ҳам ўйлагандим, бахтни қарангки, шоир ошириб юбормаган экан», дея шеърни илк бор ўқиганида кўнглидан кечганларини суҳбат асносида самимий эътироф этди. Хўш, гап нима ҳақида? Гап шоир тараннум этган ўша бедапояннинг оддий бедапоя эмаслигида! (Оддий бўлганда ҳам шоир уни Римга барибир алишмасди!) Балки бутун бошли хазина эканлигида! Хазина бўлганда ҳам ёши Римнинг ёшидан бир неча аср катта хазина! Демак, ҳаммасини бир бошдан сўзлаб беришим керак эканми? Унда эшитинг.

Яқинда Марҳаматдан Ортиқали ака Ҳусанов Тошкентга келди. У киши тумандаги «Турон» ўқув марказининг директори, юртимизнинг улкан қалбли зиёлиси, чинакам жонкуярларидан. У киши шарафли бир вазифани – қадим Мингтепа (ҳозирги Марҳамат)ни ўлкамизнинг зиёратгоҳларидан бирига айлантиришдек улкан режани амалга ошираётган фидойи инсонлардан вакил сифатида пойтахтга ташриф буюрган эди. Ортиқали ака «Диёр» телеканали орқали Мингтепада Ўзбекистон ва Хитой олимлари ҳамкорлигида олиб борилаётган археологик қазишмаларнинг дастлабки натижалари ҳақида сўзлаб, жумладан, шундай деди: «Марҳамат туманидаги Мингтепа археологик ёдгорлиги ҳақида бутун дунё қадимшунослари яхши билдилар. Чунки ушбу ёдгорлик қарийб икки ярим минг йиллик тарихга эга олис мозийдан гувоҳлик берувчи, ЮНЕСКО рўйхатига киритилган бебаҳо осори атиқадир».

Гап шундаки, қазишмалар айнан Мингтепа (Марҳамат)да жойлашган ва Муҳаммад Юсуф куйлаган бедапоя ҳудудида амалга оширилаётган бўлиб, у ердан ковлаб олинаётган топилмалар милоддан олдинги V ва IV асрларга оидликдан бошланар экан (хитойликлар уни VI ва V асрларга тегишли дейишмоқда, дейди Ортиқали ака). Тарихдан маълумки, Рим маданияти Юнон маданиятидан кейин, Милоддан аввалги III ва II асрларда камол топа бошлаган. Бедапоя остида ноёб хазина янглиғ кўмилиб ётган шаҳар – Марҳамат – Мингтепа – Эршининг ёши Римникидан камида 100-200 йил, ҳатто янада улуғроқдир. (Чунки топилмаларнинг ёши 2500 йил бўлгандан кейин, уларнинг барпо бўлишига қадар қанча вақт ўтган экан? Ахир, ёнимиздаги Ўшнинг ёшини қирғиз биродарларимиз 3000 йил дея нишонлаганига неча йил бўлди. Қадим Мингтепа – Эрши катта шаҳар бўлиб донг таратган вақтларда Ўш унинг ёнида кичикроқ шаҳар бўлган деган тахминлар рост бўлса, Мингтепанинг ёшини неча йил деб белгилаш жасур олимларимизнинг ҳимматларига боғлиқ бўлиб қолади. Албатта, бу ерда асосий масала ҳиммат эмас, балки тарихий фактлар, далиллар ва исботлардир). Мингтепа ҳақида «Ўзбекистон-Хитой қўшма комплекс халқаро экспедицияси раҳбари, ЎЗР ФА Археология институти бўлим мудири, тарих фанлари доктори, профессор Боқижон Матбобоев, Хитой томонидан экспедиция раҳбари, профессор Джу Янгиши, Андижон ДУ катта ўқитувчиси А.Мирзаев, ЎЗР ФА Археология институти илмий ходими Х.Ҳошимовлар қазишма натижаларида шундай ёзади: «Мингтепа шаҳар харобаси 200 гектар майдонни (ички ва ташқи шаҳарлар) эгаллаган бўлиб, Марказий Осиё антик даврининг (милоддан аввалги V – милоднинг IV-V асрлари) йирик ва муҳим археология ёдгорлигидир». Хўш, Мингтепанинг ўтмиши ҳақида нималарни биламиз? Олимлар айтадики, қадим хитой манбалари Мингтепанинг Довон ёки Даван давлатининг пойтахти бўлганидан гувоҳлик беради. Довон «коса» деган маънони билдирар экан. Қадимги туркийчадаги маъноси эса «жуда чиройли, хушманзара жой»дир. Бош шаҳрининг номи Эрши бўлиб, айрим олимларнинг ўқитиришича, қадимги туркийда «эр» катта, «ши» тош, яъни «катта тош» деган маънони англатади. (Бошқа олимлар эса Эрши «Урашт» деган шаҳарнинг хитойча талаффузидан (транскрипциясидан) келиб чиққан деган версияни илгари суришади. Масалан: А. Н. Бернштам 1948 йилдаги «Аравон тоғи чизма тасвирлари ва Довон (Фағона) пойтахти

Эрши” номли илмий мақоласида ёзади: “Китайская транскрипция Эрши, несомненно, вариант одного и того же названия – Урашт. ...он может быть локализован только в определенном месте, т. е. отождествлен с Мархаматскими развалинами”...). Ҳатто Мархаматдаги археологик қазилмаларга қадар Эршининг қаерда жойлашганига доир қарашлар турлича бўлган. Қазилмалар кўп нарсага ойдинлик киритиб бораётти). Эрши Довон давлатининг пойтахти ҳисобланган. Мамлакат шу ердан туриб бошқарилган. Эрши (Мингтепа) қадимда мингга яқин тепаликлардан иборат бўлиб, ички шаҳар қалъаси деворидаги тепаликларга айланган 64 та минорадан ҳозирги кунда 52 таси сақланиб қолган. Бу жой ўз вақтида Марказий Осиёни Хитой билан боғлаган, 70 та шаҳару вилоятнинг ўзаро алоқасини таъминлаган Буюк ипак йўли устида жойлашган бўлиб, ҳунармандчилик ва тижорат гуллаб-яшнаган. Учқур отлар боқилган. Хитойликлар айнан шу самовий отларга ишқибоз бўлиб, юртга бостириб келишади (милoddан аввалги II асрда, аниқроғи, эрамыздан олдинги 104 ва 101 йилларда). Бу ҳақда Манноп Эгамбердиевнинг “Сариқ аждар ҳамласи” деган романи ҳам бор бўлиб, асар ўтган асрда чоп этилган, тарихий асарлар ихлосмандлари томонидан қизиқиш билан ўқилган эди. Романда аждодларимизнинг ташқи душманларга қарши мардонвор кураши акс эттирилган. Китоб яқинда икки жилдда (1- жилд 2013 йили “Таҳдид” ва 2-жилд 2016 йили “Қувилиш” номлари билан) тўлиқ қайта нашр этилди. Буларнинг ҳаммасидан шу нарса аён бўлаяптики, Мингтепа (ҳозирда Мархамат, қадимда Эрши) гўзал Ўзбекистонимизнинг яна битта қадим маданият ўчоқларидан бири бўлиб, шу ерда туғилган шоир Муҳаммад Юсуф унга тегишли оддий бир бедапояни ҳам бежиз бунчалар улуғламаган, бу мавзуга бот-бот қайтиб, бошқа бир шеърида “Мингтепани атайлик ўз номи билан”, демаган экан. Чунки шу ном билан унинг қадим шуҳрати янада ўзига ярашиб тушади, миллий ғурур ва ифтихор туйғуларини уйғотади. Ахир, шоир қалби сезувчан келади. Таъбир жоиз бўлса, айтاي: Гёте савқитабийи орқали Уран сайёрасини (“Даҳо истеъдодларни кўлидан ушлаб юрадиган нарса кўпинча – интуиция. Гёте интуиция орқали Уран сайёрасини айтиб берган. Фақат йигирма йилдан сўнггина бошқа математик олим буни исбот қилиб беради”, деган эди маърузаларидан бирида жаҳон адабиёти фани ўқитувчиси, устозимиз Талъат Солиҳов), улуғ бобомиз Алишер Навоийдек Шарқ мумтоз шоирлари учар гилам ёки ойнаи жаҳон

тимсолида ҳозирги самолёт ва телевизорни олдиндан тахмин қилган деган қарашлар бор. Албатта, буларни айнан қабул қилмаслик лозим. Айни пайтда, ижодкор қалби ҳассос қалб, унга бепарво қараб ҳам бўлмайди. Адабиётшунос Раҳимжон Раҳмат шоирларни жамиятда тутган ўрнига кўра организмдаги асаб толаларига ўхшатади. Буларнинг ҳаммасида жон бор. Лекин ижодкорларни башоратчига тенглаштириш уларга туҳмат қилиш билан баробардир, деб биламан мен. Шоирлар (умуман, ижодкорлар!) ўз савқитабийилари – интуицияларига (албатта, билганларидан келиб чиқиб!) таянган ҳолда у ёки бу масала ҳақида фикрлар баён қилади. Шу ҳолос. Лекин шугинанинг ўзи жуда улкан ҳодиса. Зеро, ўта кучли интуиция ҳақиқатни тарихлар, ёлғонлар ва ҳатто бедапоялар аро беҳато кўради, кўра олади.

Ҳозирда Мингтепанинг ўша бедапоясида Ўзбекистон ва Хитой олимлари томонидан олиб борилаётган археологик қазилмалар натижасида бутун бошли бир кўҳна шаҳарнинг излари топилмоқда, дейди Ортиқали ака. Яна айтадики, Ватанимиз тарихи учун, келажак авлод учун, халқимизнинг моддий ва маънавий даромад олиши учун бу кўҳна шаҳар ёдгорлигининг аҳамияти беқиёсдир. Халқимизни, айниқса, ёшларимизни ўтмишимизга ҳурмат, ватанпарварлик руҳида тарбиялаш, Ўзбекистонимизнинг миллий давлатчилик тарихини ўрганишга ва ёритишга муносиб ҳисса қўшиш, ўлкамизга сайёҳларни жалб этиш, вилоятда туризмни ривожлантириш орқали янги иш ўринларини яратиш учун инсоният тамаддунининг бешикларидан бири, қадимий Довон давлати пойтахти Эрши шаҳрининг қолдиғи – Мингтепа тарихий-меъморий ёдгорлигининг аҳамияти, уни бус-бутун сақлаш лозимлиги, иқтисодий ва ижтимоий самараси, маънавий ва маърифий роли тўғрисида алоҳида етказиш кераклиги ҳақида ўйласам, ҳали жуда катта ишлар олдида турганимизни англайман...

Дарҳақиқат, қўлга киритилаётган топилмалар орасида исломдан аввалги, масалан, тотемизм (чунончи, туркийларнинг бўри култи билан боғлиқ қатор топилмалар), зардуштийлик даврларига оид қимматли тарихий анжомлар ҳам борлиги кишини ҳайратлантиради. Ер остида 2400-2500 йилдан бери яширин ётган ушбу шаҳар, умид қиламизки, очиқ музей сифатида ва жаҳонга кўз-кўз этилади ҳамда ўзимиз фахр туядиган Бухоро, Самарқанд, Хива каби кўзмунчоқ шаҳарлардек эъзоз топадиган тарихий масканлардан бирига айлантирилади. “Римни

алишмасман бедапоянгга...”. Ахир, бу бедапоя чинданам оддий бедапоя эмас экан, унинг остида шунча тарих, шунча хазина бор экан...

Айтилганлар бир мисра остида яширинган моддий хазина, тарихий обидалар ҳақидаги ҳикоямиз эди. Энди шеърнинг, ўша биргина мисранинг халқимиз маънавий хазинасига кўшаётган ҳиссаси ҳақида эшитинг: Муҳаммад Юсуфнинг 60 йиллиги юртимизда кенг нишонланаётган кунларда мен кўплар қатори Навоий вилоятига сафарга отландим. Қор қаттиқ ёғиб, шаҳар соҳир бир сукунатга чўмган, ҳаво муздек, йўллар ҳам ойнадек ялтираб ётарди. Аэропортга етиб бориш учун такси чақиртирдим. Тонгги 6.00 да машина етиб келди. “Йўл бўлсин!” деди ёши 60 ларни қоралаган такси ҳайдовчиси. “Навоийга кетяпман?”. “Иш биланми?” сўради у яна. Мен: “Муҳаммад Юсуфга бағишланган тадбирга боряпман. Танийсизми шундай шоирни?” деб, кўзимни

ойнадан ташқаридаги манзарага олдим. Қаранг, шу гагни айтиб нодонлик қилиб қўйибман-да! “Фикри-ёди фақат уч-тўрт сўм пул топишдан иборат бу ҳайдовчи амаки шоирни қайдан билсин?” дегандек бепарво қарагандирман-да унга. Ҳайдовчи эса бу ўйларим учун менга яхшигина танбеҳ берди: кутилмаганда баланд, бас овоз билан: “Римни

алишмасман бедапоянгга!” дея хитоб қилиб қолса бўладими! Сўнг: “Шоир шу биргина шеъри билан, шу биттагина мисраси билан ўзбек халқи қаддини қанчалик кўтариб қўйди-а! Бўлмаса, Рим қайда-ю, бедапоя қайда! Ҳатто ўша машҳур Римга битта бедапоянгни бермайман, деяпти, қаранг! Бошқа жойда эса “Парижнинг энг машҳур ресторанларин Битта тандирингга алишмасман мен”, дейди. Юртни севдириш мана шунақа бўпти. Баъзан катта-катта маблағлар сарфлаб ҳам одамларга Ватанни бунчалар севдира олмайсиз. Шоир эса оддий сўзлар билан Ватанни нималиги кўнглингизга осонгина жойлаб қўяди-я!” дея шеър ҳақида шундай жўяли мулоҳазалар айтдики, баъзида унвонли, мартабали адабиётшунос олимлардан ҳам бундай асосли, ҳалол таҳлилларни эшитмайсан, киши. Бу энди ўша биргина – “Римни алишмасман бедапоянгга” деган мисранинг халқимиз қалбида чинакам маънавий хазинага айланганлиги эди, ҳа!

Азиз ўқувчим, мақолани ўқиб бўлиб, менга қарата: “Ҳой, мунаққид, андек ошириб юбордингиз, чамаси! Шоир ўз Ватанини улуғлаш мақсадида муболаға санъатидан фойдаланяпти, холос. Унинг хаёлига сиз ҳозир дoston қилган маънолар асло келмаган”, дейишингиз мумкин. Тўғри, бўлиши мумкин, тушунаман. Лекин сиз ҳам менга тушуниш кўзи билан боқинг-да энди! Ахир, мен ҳам ўша Мингтепанинг бир фарзандиман. Болалигимдан Мингтепанинг тарихи ҳақида кўплаб афсоналарни эшитиб катта бўлганман. Отам болалик чоғларида Марҳаматнинг марказидан то қишлоғимизга қадар пойи пиёда қайтар экан, йўл бўйи баланд-баланд тепаликлар орасидан келар эдик, дея ҳали-ҳалигача эслаб туради. Муҳаммад Юсуф эса ёш жиҳатидан мендан катта бўлгани боис, ажаб эмаски, кўпроқ ва хўпроқ эшитган чиқар (чунки унинг ёшлигида Мингтепа ҳақидаги ҳикояларни

биладиган кексалар кўпроқ ҳаёт бўлган-да). Эшитганлари йиллар мобайнида унинг тафаккур ва ҳисларига, тафаккур ва ҳислари эса “Римни алишмасман бедапоянгга” деган мисраларга айланган бўлса, ажаб эмас. Натижада бу мисра оддий мисрага эмас, худди бағрида бутун бошли хазинани яширган ўша бебаҳо бедапоя янглиғ олтин мисрага айлангандир. Энди, тарих ва адабиётга шунча саёҳатдан кейин сиз ҳам мазкур биргина мисра зимнида ҳам моддий, ҳам маънавий бойлик ётганини инкор қилманг-да!.. Зеро, ҳақиқий санъат асари, унинг бир парчаси, ҳақиқий шеър, унинг ҳатто биттагина мисраси ҳам миллий ва умуминсоний мерос эканига шубҳа йўқ. Севимли ва, албатта, омадли шоиримиз Муҳаммад Юсуфнинг биргина мисраси остидан мана шунча моддий ва маънавий хазиналар чиқиб қолди. Бу тасодифми ё бошқа нарса – ажримми ҳар кимнинг ўзига ҳавола...

**Бахтинисо
МАҲМУДОВА**

1993 йили туғилган.
“Юрт келажаги – 2015”
иқтидорли ёшлар танлови
голибаси. “Ҳовучдаги юрак”,
“Уфққа йўл” номли шеъррий
тўпламлари нашр этилган.

Ватан

Мен шеърдай ўқидим дарахтларини,
Ёдладим баргининг холларигача.
Заминин баҳор деб, дунёни куз деб,
Кучдим ёзларию қорларигача.
Кўзимни нимадир авайлаб ўпди –
Шамол бўсасида ёнди киприклар.
Икки жаҳонларни туташтиргудай
Юрагимга ундан бунёд кўприклар.
Бобомни кўраман тоғига қараб,
Момомнинг кафтига ўхшар ҳаёти.
Уйқумга кўчгани сира тушлармас, –
Даладан дил терган қушлари ёди.
Бошоққа бойланиб ўсар умрлар,
Юлғундай шохланиб, ростланар деҳқон.
Хоҳласа, тандирдай гуллайди тупроқ,
Хоҳласа, ёмғирдай тўкилар осмон.
Бу афсунни кимдан ўрганди экан?
Нурлар тўшаб борар қуёш изига.
Кошки, ватан бўлсам кўнглимдан ўтган
Улғвор Ватаннинг битта ҳисига...

Бир гўзал қўшиқлар КУЙЛАГИМ КЕЛАР...

Дил бонги

Бир гўзал қўшиқлар куйлагим келар,
Нигоҳлари сўлим, оҳанги сокин.
Лек ичимга сингмиш шамоллар, еллар,
Юрагимда шовқин, руҳимда шовқин.

Кимнинг исмидир бу илҳақ, титрак сас,
Ҳаёт қайси дилдан чалаяпти бонг?
Ҳаддидан ўтолмай, кунларимгамас,
Тушларимга шошиб кираяпти тонг.

Мен ҳам шошаяпман бетоқат ва зор,
Қадамин тезлатар кўзимдаги ёш.
Фақат... кетмаса-ю боғлардан баҳор,
Ботгани шошмаса бўлдийди қуёш.

Турналар қайтади, ҳа, улар қайтар,
Келарим, кетарим бир йўл менинг ҳам.
Дунё эрмак учун ёзмасин қайдлар –
Юзингни бекитгин, бекит, пешонам...

Бир гўзал қўшиқлар куйлагим келар...

Ишонч

Заминнинг кўзига жойлашганимда,
Юрагимни тутса қушлар кўз ёши.
Менинг бенаф, бедод оғриқларимдан
Айланиб кетганда дунёнинг боши.

Мезонлари менга сафарга чиқса,
Ёдимнинг кўнглида чалкашаверса.
Дарахт одам бўлиб, сабо тилида
Нафасларим билан гаплашаверса.

Дард ёмгирдай юзга тўкилганида
Бошимни силаса Айюб бардоши.
Мажнуна ҳислардан илтифот кутиб,
Ғашланиб ботганда руҳим қуёши –

Сиз етиб келасиз орзулар билан...

Қайтиш

Агарда қайтмасам...
Кузги боғларга
Бир насим бўламан, чекинар оғриқ,
Кўзимнинг олдида юксаласан сен,
Кўзимнинг олдида улғаяр борлиқ.

Мен сингиб бораман майсага, ерга,
Қайгулар кўксимни топтамас бевақт.
Менинг юрагимда чайқалар дунё,
Менинг овозимда чучкирар дарахт.

Агарда қайтмасам,
Қайтолмасам мен,
Яна жим кетаман нурафшон бўлиб.
Бир ичкин нолада, эзгин нолада
Кўзларим қайтади намозшом бўлиб...

Барҳаёт сўз

Фасллар алмашинур, кимларга қалам йўниб,
Дилдан чиққан каломнинг бегонаси бўлмагай.
Юрак деразасининг олдида оппоқ бўлиб
Гуллар Ҳамид Олимжон – кеч кузда ҳам сўлмагай.

Дунё юкли карвондир – кўзи ёшли, бири камли,
Бағридаги кемтиклар зари билан тўлмагай.
Ҳаёт! Сени қуйлади гоҳ суйиб, гоҳ аламли,
Айтган сўзи – барҳаёт, Зулфия ҳеч ўлмагай.

Шамол

Бу шамоллар тиним билмайди,
Бу шамоллар – эрка шамоллар.
Тўрт фаслида юрса ҳам дайдиб,
Адирлари олмас малоллар.

О, мен шамол эдим бир пайтлар,
Қирларида сапчиб ўйнаган.
Қуйим ўсди... кўпайди дардлар,
Ва... ўйлаганим ўйлаган.

Дунёларим оддийдан оддий,
Мен-да малол билмасман, нетдим.
Сен ҳам битта эрка шамолдай
Юрагимда эсдингу кетдинг...

Тилак

Рангин тушлар кўринг, азизим,
Рангин бўлсин дунёларингиз.
Меникидир оқ ва қоралар,
Меникидир энди ёдингиз.

Энди менман хатодан адо,
Энди мен энг тоза жазоман.
Сиз ранжиманг, тушунинг, ахир,
Мен бахт эмас, Бахтинисоман.

Гоҳ бездирса, оқу қоралар,
Дил йиғласа мандан нарида.
Рангин қўшиқ қуйласангиз бас,
Юрагимнинг қиблаларида...

БЕМАЪНИ “ОДАТ”ЛАР

Жасур КЕНГБОВЕВ

1985 йили туғилган. Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети халқаро журналистика факультетини тамомлаган. «Истеъдод мактаби» VII республика ёш ижодкорлар семинари иштирокчиси. «Биринчи китобим» лойиҳаси доирасида «Кўҳна белбоғ» номли ҳикоялар тўплами чоп этилган.

қаердан пайдо бўляпти?

Тўй-томошаларимиз ҳақида кўп мулоҳазалар қиламиз. Айрим одатларимизни санаб, хурсанд бўламиз: ўзбекона удум ва тадбирларимиз ростакамига тўйларимизда ҳам ўз ифодасини топиб, одамларни меҳр-оқибатга, аҳил-иноқликка, умуман, яхшилиқка ўргатади. Бироқ шундай «одат»ларимиз борки ва шундай янги «урф»лар ҳам пайдо бўляптики, улар тушунган одамларнинг ҳақли эътирозини келтириб чиқармоқда.

Танқид мавзусига айланиб келаётган ана шундай жиҳатлар – тўйларимиздаги дабдабозлик, ортиқча қилиқлар, янги «урф»лар кишини чуқур мулоҳаза қилишга ундайди. Сабаби, одамларимизни на моддий, на маънавий фойдаси тегадиган бундай «одат»лардан қайтариш келгусида кўтлаб хунук оқибатларнинг, маънавий жароҳатларнинг олдини олишга хизмат қилади.

Намунча ваҳима, дерсиз. Хотиржам бўлинг: асосиз эмас бу. Тўйларимизда ҳозир кундан-кун урчиб бораётган айрим даҳмаза одату қилиқларни эшитган, кўрган киши ҳеч ҳам бефарқ қараб туролмайди.

Ким айбдор?

Бир ҳамқишлоғим айтиб берган воқеа ҳалигача қалбимни ларзага солади. Куёв бола – ҳали йигирмага ҳам кирмаган йигитча хорихда мардикорлик қилиб келиб, янги машина олибди. Бироздан сўнг уйланадиган бўлибди. Тўй куни келинникига бораётганда куёв роса инжиқлик қилибди: «Куёвнавкар машинаси ўн бешта бўлмаса, тўй-пўй бўлмайди, машинага чиқмайман», дебди. Катталар ҳам уни кўндиролмабди. Охири куёвболанинг шаштини қайтармай, улов саноғини у айтганидай бадастир қилишибди.

Йўлга чиққан машиналар карвони бошида куёвболанинг ўзи, тағин рулда эмиш. Катта йўлга чиқишганда куёвбола ҳаммага буйруқ берибди: «Машиналар икки ёнимдан юрсин!»

Беўйлик, қизиққонлик, олифталик ёшларга хос хислат-да, деймиз. Куёв машинасининг икки ёнидан яна ҳашамат уловлар қўшилгач, трасса тўлиқ банд бўлади. Орқадан келаётган бошқа уловларга ҳам йўл берилмайди. Бир-бирига сигнал чалиб, қийқириб кетаётган йигитлар бир маҳал қирликка чиқаётиб, рўпарадан жуда катта тезликда бир машина келаётганини кўриб қолади-ю, саросимага тушишади. Жуда қисқа фурсатда содир бўлган бу саросима нохуш яқунланади: қарама-қаршидан келган улов ўша тезликда куёвнинг машинасига тўқнашади ва... тўй азага айланади... Даҳшатли бу воқеа бир зумда овоза бўлиб кетди.

Бунда ким айбдор? Жувонмарг кетган куёвболами? Эҳтимол, ёши катталар, кайвониларда ҳам озгина айб бордир? Тўйларимиз яхши, одатларимиз дуруст, бироқ қилиқларимиз ёмон. Аслида ўша куёв бўлмиш йигитча ҳам тинчгина, ҳамма қатори, йўлда бошқа уловларга халақит қилмасдан юриши мумкинмиди? Мумкин эди, албатта.

Хўп, тўйи бўлаётган одамнинг одатдаги эркаликлари-да бу, дермиз, лекин катталар, кайвонилар уларни тартибга чақариши, кераксиз ва зарарли «одат»ларнинг бўй кўрсатишига йўл қўймаслиги ҳам мумкин эди-ку? Қишлоғу шаҳарларимизда тўй куни унча-мунча машиналар карвони йўлда сидирға юрмаслигини кўрган ёши улўғлар нега тўй бўлаётган маҳали сўзга чиқиб, бунинг оғир оқибатлари ҳақида ёшларга икки оғиз дакки беролмайди?

...Бир неча йил аввал Тошкент шаҳар ҳокимининг пойтахтдаги тўй-маросимларда

ортиқча дабдабозликка барҳам беришга қаратилган ҳужжат қабул қилгани яхши иш бўлган эди. Бироқ бугун гувоҳи бўляпмизки, барибир айрим тўйларда келин-куёвлар турнақатор машиналар карвонида юрибди. Тўйларда хизмат қилаётган артистлар сони ҳам кўп-да назорат қилинмаяпти.

Назаримизда, бундай қарорлар, назоратлар, қачонки, одамларнинг ўй-хаёли, дунёқараши ўзгармас экан, тўла натижа бериши қийин. Дабдабозлик, ортиқча «урф-одат»лар, «қилиқбозлик», бойлигини кўз-кўз қилиш кимўзарга ўйнашларга барҳам берилиши душвор.

Эрсиратиши бу?

Асосан шаҳарларимизда яна бир хунук «одат» пайдо бўлган. Тўйхонага келин кириб келгач, меҳмонларга ўзбекона удум бўйича таъзим қилади. Ҳозир эса бу миллий фазилатлар ўрнини халқимизга хос бўлмаган, жуда хунук иллат эгалламоқда: келин ортга бурилади, унинг ортида бир тўда дугонаси, асосан ҳали турмушга чиқмаган қизлар туради. Келин қўлидаги гулни ортига отади, қизлардан қайси бири уни ушлаб олса...

Бу аҳмоқона удумнинг мақсади ва моҳиятини айтишга ям уялади одам. Нима эмиш, гулни қайси қиз тутиб олса, ўша биринчи бўлиб ва тезда эрга тегиб

Ўша қизларнинг тўйда иштирок этаётган ота-онаси, ака-укаси ер ёрилса-ю, кириб кетса арзийдиган шармандалик эмасми бу? Моҳиятида эрсираш деган гап ётган бу «одат» қачон удумларимизга кириб келди экан? Қайсидир аҳмоқ ўзини томдан ташласа, биз ҳам ташлайверамизми? Уйда, оила даврасида, керак бўлса, тўйларимизнинг ўзида бундай аҳмоқгарчиликлар ҳақида гапирилса, оилавий суҳбатлар қилиниб, ёшларнинг онгига миллий кадриятларимиз, одоб-ахлоқимиз кўпроқ сингдириб борилса эди, шу каби ёт гоё ва тушунчалар биздан узоқроқ бўлармиди.

Бўсабозлик

Бир видео ижтимоий тармоқларда яшин тезлигида тарқалди: мамлакатимизнинг олис вилоятларидан биридаги ўта андишасиз тўй саҳнаси акс этган бу видеони кўрганимдан бери ўзимга келолмайман.

... Ресторан-тўйхона тўла одам. Хотин-халаж, эркаклар, чоллар ўтирибди. Икки-уч куёвжўра сўзга чиқади. Сал кайфи бор, шекилли, биринчиси зўрға икки жумлани эпақага келтириб, келин-куёвни бахт остонасига қадам қўйгани билан табриклайди. Бу пайтда янги оила қураётган жуфтлик табрикловчига ҳурмат юзасидан тик турибди, келин эса ўзбекона андиша билан тинмай таъзим қиляпти.

Ҳалиги йигит табриклар бўлгач, куёвга қараб, хитоб қилади:

– Алишер! Горько!

Дафъатан бу хитобни эшитган одамнинг юзига андак табассум югуради. «Йигит тушмагур жа замонавий эканми? «Горько»га бало борми ўзбекнинг тўйида?! Мастликда ҳар нарса деяверади-да одам, келин-куёв қулоқ солармиди бунга...» дея ўйлайсиз. Бироқ... адашасиз! Бу ҳазил эмас! Жўрасининг хитобини эшитган куёв шартта келинга ўгирилиб, лабидан бўса олади!

Тўйхонада қарсақлар чалинади.

Сўнг иккинчи йигит табриклайди. Тик турган келин яна таъзим қилади. Бу табрикловчи ҳам сўзининг якунида:

– Алишер! Горько! – дейди.

Яна бўсабозлик...

Даҳшатга тушасиз. Бизга нима бўляпти? Ўзбекнинг тўйида-я? Тўйхонани тўлдириб ўтирган кайвони кекса отахону онахонлар, ёши

катта эркагу аёлларнинг олдида-я? Уларнинг кўзи қаерда?

Ўйлаб ўйингизга етолмайсиз: ёшларимиз шунчалик уятсиз, андишасиз бўлиб кетишдимиз? Куппа-кундуз куни, тагин шунча одамнинг орасида бўсабозлик қилиш учун одам қанчалик ор-номуссиз, андишасиз бўлиши керак? Бўлғуси қайнона, қайноталарнинг кўз ўнгида бундай хатти-ҳаракат қилиш одобданми? Ўзбекона шарм-ҳаё, иффат деганлари қаерга йўқолди? Тарбия ва ахлоқимизга етти ёт «горько» дегани ҳаётимизга, тўйларимизга қаердан, қандай қилиб кириб келяпти? Шарқона менталитетимизга шунчалик дарз кетяптими?

Саволлар кўп...

«Келиннавкар» нимаси?

Яқинда бир танишнинг тўйида қатнашдим. Тўйхонага келин-куёв кириб келди. Ҳамманинг эътиборини тортган нарса шуки, келиннинг дугоналари бир хилда кийинган экан. Кимдир кулимсиради: «Инкубатордан чиққандай бўпти». Кейин эшитсам, бу ҳозир пайдо бўлаётган янги «урф»лардан яна бири экан.

– Бир дугонамдан тўйига таклифнома олдим, – дейди Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети талабаси Шоҳсанам Нишонова. – Унинг айтишича, тўйда келиннинг ҳамма дугоналари «келиннавкар» сифатида бир хил либосда бўлиши шарт эмиш. Аввалига бу ҳолат менга қулгили туюлди. Ахир, дугонамнинг мен танимаган танишлари ҳам бўлиши мумкин-ку, қандай қилиб, улар билан бир хил кийинаман, ҳамманинг диди турлича бўлса? Эътирозимни билдиришга энди оғиз жуфтлаган эдим, дугонам йигирма қизга етадиган либос учун газламани ўз бўйнига олганини айтди. Ота-она қизига сарпо қилгани етмаганидек, энди келиннинг дугоналари (келиннавкар)га ҳам кийим олиши керакми?..

Ҳамманинг имконияти бир хил эмас, албатта. Оқила қиз ҳеч қачон ота-онасини қийнаб қўймайди, қолаверса, «келиннавкар» дегани қадрият эмас, иллат деб ўйлайман.

Бир хил матодан кийим кийган келин дугоналарнинг суратлари ижтимоий тармоқларда қўйилишига ҳам кўзимиз ўрганиб қолди. Энг қизиғи, бундай суратларнинг остидаги «келиннавкар» деган ёзувга кимдир эътибор берди, кимдир эса йўқ. Аслида,

куёв бўлмиш дўстлари билан келиннинг уйига келишини куёвнавкарларни кутиш маросими сифатида биламиз. «Навкар» сўзи ҳам эркакларга тегишли эмасми? Аммо энди келиннинг бир хил либосдаги дугоналарини «келиннавкар» дейилиши нимани англатади?..

Маيلي, ҳар ким орзу-ҳавасига етсин, бахтли бўлсин. Аммо биз учун етти ёт бегона одатлар тўйларимизга кириб келаётгани кишини ташвишга солади. Тўйларни ихчамлаштириш ҳақида ҳамиша, ҳамма жойда гаптириб келинади, тушунтириш ишлари олиб борилади. Шунга қарамай, ғалати одатларга тақлидлар пайдо бўляптики, улардан «оммавий маданият» хиди келаётганга ўхшайди.

Ёш ҳамкасбимизнинг қайғурганича бор. Бу кўглаб оилаларнинг қизлари учун тўй кунини бир талай кўнгилсизликларни келтириб чиқарадиган анча ўткир ижтимоий масалага айланиши мумкин. Ҳа, бундай ортиқча ва бачкана номаъқулчиликлар кўпайса кўпаймоқдаки, асло камаймаяпти.

Хўш, тўй-маросимларимиздачи янги «одат»лар қандай, қаердан пайдо бўляпти?

Сохта тарғибот ортидан

«Осмонда ой чиқса, билинги, кимдир бундан манфаатдор», дерди бир иқтисодчи танишимиз. Дарҳақиқат, яқинда бир шоу-бизнес вакили билан суҳбатлашаётиб, билиб қолдим: бундай «одати»лар ҳам бекорга пайдо бўлмас экан.

«Анъана», «одат» номи остида кундалик ҳаётимизга кириб келаётган «янгилик»лар асосан айрим учарларнинг ҳамёнини қаппайтиришга хизмат қилар экан. Ҳозир нима кўп, тўй-маросимларни чиройли қилиб ўтказишга ёрдам берадиган дастёр фирмалар кўп. Пулини тўласангиз бўлди: тўйхонани ранг-баранг пуфаклар билан безайди, остонага пойандозлар тўшайди, келин-куёвни машинада эмас, фойтун-араваларда олиб келиб беради. Суратга ҳам туширади, видеога ҳам олади. Бошловчидан тортиб артистларни, машшоқларни, раққосу раққосаларни ҳам гаплашиб, тўйхонада бадастир қилиб беришади. Хуллас, қўлингизни совуқ сувга урмайсиз, ҳаммасини ўзлари қилишади.

Ана шундай фирмалар «фаолият» турини қанча кенгайтирса, даромади шунча ортади. Шу боис улар минг бир «янгилик» ўйлаб топади. Тўй эгасига: «Ака, фалончанинг тўйида келин-

куёв тўйхонага ўзлари эмас, тахтиравонда кириб келишибди. Ҳозир шу мода бўпти ёшлар орасида. Замонавий одамлар шундай қилаётганмиш», дейди. Бу аслида бекор гап бўлса-да, шундай реклама қилинади.

Шу тахлит ўша таги йўқ янги «мода» урчиб кетади. Бу ёқда эса олғир фирма бойигандан бойийди. Сизнинг маънавиятни асрашу миллий қадрият деган дийдиёларингизнинг сариқ чақалик қизиғи йўқ уларга. Муҳими, пул келяпти-ку...

Ортиқчаси исроф бўлмаса...

Ҳашамдор тўйлар қилиш, бойлигини кўз-кўз этиш орзу-ҳаваси бошқа халқларда ҳам бор. Улар ҳам ҳисоб-китобини билиб бўлмайдиган исрофгарчиликлар қилиб туради. Бироқ ўша ортиқча дабдаба ўрнига савоб қиладиган, элнинг дуосини оладиган одамлар ҳам йўқ эмас.

Ўтган йили бир хабар бутун дунёни айланиб чиқди: ҳиндистонлик Ажай Манот исмли миллиардер бизнесмен ёлғиз қизининг никоҳ тўйида 90 та камбағал, бошпанасиз оилага барча қулайликларга эга уйлар қуриб берди. Никоҳ кунини эса келин-куёв янги уйлар калитини ўз эгаларига топширди.

Бугун дунёнинг у ер-бу ерида ана шундай саховатпешалар томонидан ибратли ишлар ҳам қилинапти. Бўляпти-ку, бундай амаллар ҳам.

Йўқ, одамзод шон-шарафга ўч. Бор-будини бир кунлик тўйга сочса-ю, ҳамманинг тилига тушса... Тўйни-ку узоқ йиллар эслаб юришар, лекин шу дабдабага сарфланган маблағ ёки бошқа моддий нарсалар кимгадир ҳада қилинса-ю, бечораҳол одамларга ёрдами тегса, бу яхшилик, савоб иш ҳеч кимнинг ёдидан чиқмайди.

Бизнинг юртимизда ҳам дабдабали тўй қилгандан кўра пулини етим-есирнинг бошини силашга, меҳрибонлик ва қариялар уйларига эҳсон қилишга сарфлайдиган саховатпеша одамлар оз эмас. Исрофгарчиликка жуда қаттиқ қарайдиган халқимиз тўйларида ҳам, урф-одат ва маиший турмушида ҳам ана шундай фикрлайдиганлар қанча кўпайса, шунча яхши.

Инсон дабдаба ва исрофгарчилиги, шуҳратпарастлиги билан эмас, одамийлиги, саховати, яхшилиги билан чинакамига ном қозониши ва бу номни узоқ вақт сақлаб қолиши мумкин.

ҲИКОЯНИНГ сеҳрли дунёси

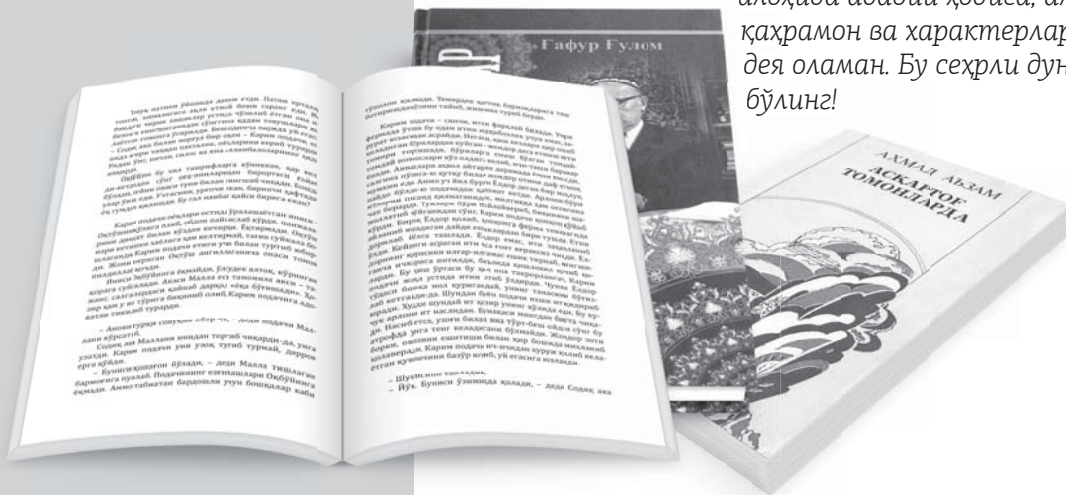

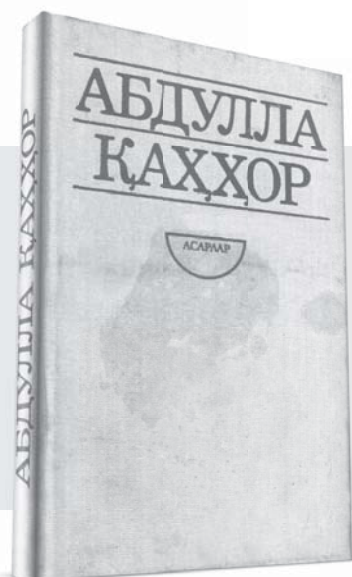
Мархабо ҚҶҚОРОВА,
филология фанлари
номзоди.

1976 йили туғилган.

Тошкент давлат
университети (ҳозирги
ЎзМУ)ни тамомлаган.
“Бадий сўз ва руҳият
манзаралари”, “Ўтмишдан
этрактлар” тадқиқи” илмий
монографиялари муаллифи.

Мен болалигимда ёзувчи бўлишни орзу қилардим. Мендан ёзувчи чиқмади. Аммо танлаган касбимни севаман. Бадий матн устида тадқиқотлар олиб бораман. Илмий изланиш олиб бораётган киши бадий матнни ҳис қила олмаса, уни кўнгилдагидек, аниқ ва атрофлича, тайинли таҳлил эта олмайди. Адабиётшуносга бадий матнни ҳис эта билиш қобилиятидан ташқари катта билим, тезкорлик, ўйлаганларини қозоғга тушира билиш салоҳияти, кучли ирода ҳам керак. Прозани ўқиш, уни таҳлил этиш жону дилим. Замонавий ўзбек ҳикоячилиги юз йилдан зиёд умрини яшаб кўйди. Албатта, бу жанрнинг шаклланиши, тараққиётида кўпдан-кўп адиларимизнинг адабий-ижодий тажрибалари тўпланиб, бугунги қиёфага эга бўлди. Ўзбек ҳикоячилик мактабини яратган намояндалардан Абдулла Қаҳҳор, Фафур Фулом, Шукур Холмирзаев, шунингдек, Аҳмад Аъзам, Нормурод Норқобилов, Шойим Бўтаев, Собир Ўнар, Исажон Султон каби ёзувчиларимизнинг ўзига хос ижодий тажрибалари бугунги ёшларга ҳам катта сабоқ бўлади. Ҳикоя прозанинг энг кичик жанри бўлгани билан унинг бағрида жуда катта бадий дунё яшайди. Ҳикояга ҳар хил таърифу тавсифлар берилган. Аммо ҳар бир ҳикоянинг таърифи, Эркин Аъзам таъбири билан айтганда, ўзи билан бирга тугилади. Шу маънода, мен азиз муштарийларимизга қуйидаги ҳикояларни мутолаа этишни тавсия қилар эканман, уларнинг ҳар бири алоҳида адабий ҳодиса, алоҳида дунёсига, қаҳрамон ва характерларига эга нодир асарлар дея оламан. Бу сеҳрли дунёдан баҳраманд бўлинг!

Абдулла Қаҳҳор.

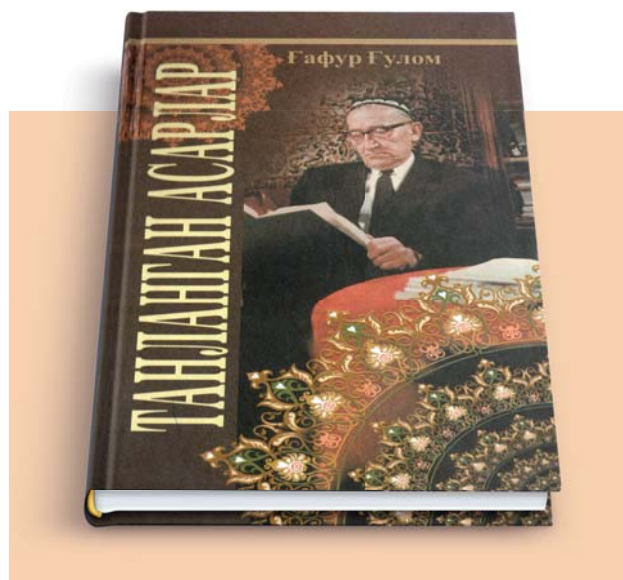
“Тўйда аза” ҳикояси

Ўзбек адабиётида ҳикоячилик мактабини яратган Абдулла Қаҳҳорнинг 1956 йили ёзилган “Тўйда аза” асари орадан роппароса олтмиш йил ўтган бўлса-да, ҳамон янгилигича турибди. Эскирмайдиган ҳикоя. Леонид Ленч: “Ўлим тўғрисида кулгили қилиб ёзиш жуда қийин гап, бу фақат Чеховнинг, французларнинг қўлларидан келган эди. Бизда бунинг уддасидан чиқадиганлар кам. Абдулла Қаҳҳор эса, бунинг уддасидан чиққан. Кичик ҳикояда сийқадай туюлган воқеа унинг қалами туфайли ҳаётнинг барча жонли ранглари билан товланиб кўринади”, деган эди. Бу ҳикоя ҳақида бундан ортиқ баҳо, ажойиб таъриф бўлмаса керак. Ҳақиқатан ҳам “Тўйда аза” Леонид Ленч айтганидек, “драматургнинг дадил қўли билан” ёзилган. Ҳикоя қаҳрамони ёши ўтиб қолган доцент Мухторхон Мансуров ёш “хўрозқанд”га уйланиб, ҳаётини кулгига қўяди. Домланинг бутун умр тўплаган обрў-эътибори бир кунда шамолга созурилади. Абдулла Қаҳҳор услубига хос сатира, карикатура тасвир, ўткир киноя, танқидий руҳ ҳикоянинг ҳар бир сатрида бўртиб турибди. Ёзувчи қаҳрамонининг аянчли тақдири орқали китобхонга сабоқ беради. Ҳурматли китобхон! Моҳир ҳикоянавис Абдулла Қаҳҳорнинг “Тўй”ида қандай аза рўй берганини билмоқчимисиз?! Унда эринмасдан ҳикояни ўқиб, фикрланг...

Ғафур Ғулом.

“Ҳийлайи шаръий” ҳикояси

Ғафур Ғулом замондоши Абдулла Қаҳҳордан фарқли равишда заҳарханда кулги туридан фойдаланмайди. Унинг асарларида енгил, қувноқ, айёрона кулги кўзга ташланади. Адибнинг 20-30-йилларда яратилган қатор ҳикоялари: “Элатияда бир ов”, “Фарзанди солиҳ” ва “Ҳийлайи шаръий”да фольклорга хос бадиий шартлилик воситалари бўртиб кўринади. Ҳарҳолда, Ғ. Ғуломнинг шу йилларда яратилган ҳикояларида халқ оғзаки ижодининг фош этиш, саргузаштлилик, сатирик саҳналарни уюштириш каби шартлилик табиати устуворлик қилади. Қолаверса, адиб ижодида халқ латифалари, аския жанрининг маъно нозикликлари зухур топган. Хусусан, “Ҳийлайи шаръий”да 20-30-йиллардаги баъзи илмсиз дин пешволари ва уларнинг қора ишларини фош этиш учун сатира, халқона нозик юмор, енгил, қувноқ кулги устунлик қилади. Масалан, “Ҳийлайи шаръий”да Мулла Дилкаш ва Мулла Абдулбоқӣ Марғилоний сатирик киноявий образ, улар хотин устига яна хотин олишнинг янги бир йўлини ўйлаб топтишади. Мулла Дилкаш хатти-ҳаракатлари китобхонда енгил кулги ҳосил этади. Бу кулги, айна пайтда асосий бадиий шартлилик воситаси ўлароқ истифода этилган. Асар қаҳрамонлари ўз мақсадларини амалга ошириш учун қандай ҳийлалар қилганини билишни истасангиз, Ғафур Ғуломнинг “Ҳийлайи шаръий” ҳикоясини ўқинг...

Шукур Холмирзаев.

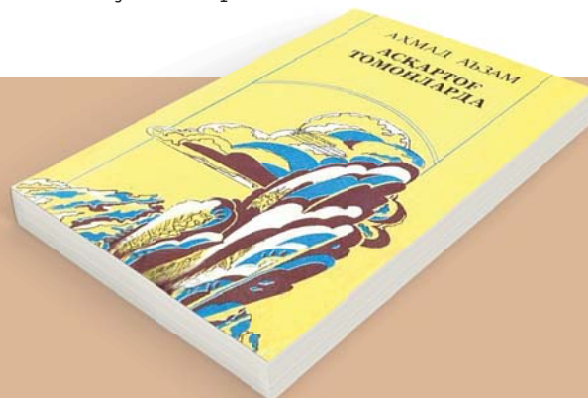
“Қария” ҳикояси

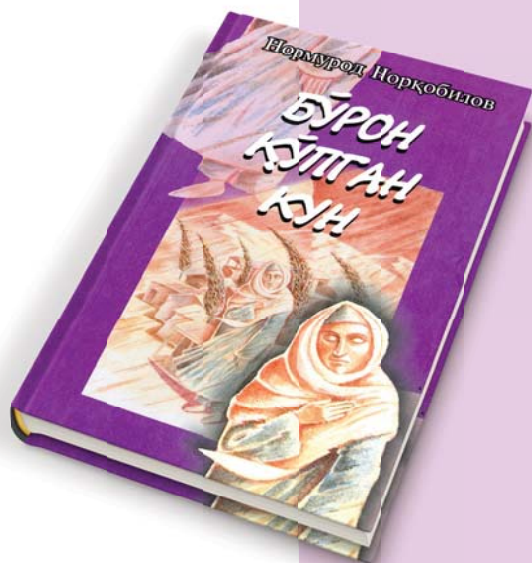
Ўзбек ҳикоячилик мактабининг дарғаларидан яна бири Шукур Холмирзаевнинг “Қария” ҳикояси 1975 йили ёзилган. Вақтнинг ўтишини қаранг. Бу ҳикоянинг яратилганига ҳам роппа-росса 42 йил бўлибди. Аммо ҳикоя ҳамон ёш ва янгидай турибди. Шукур Холмирзаевнинг қаҳрамонлари кўпинча оддий одамлар бўлади. Масалан, “Қария”нинг қаҳрамони Қўзибой чол сингари. Қўзибой чолнинг касби-кори тайин эмас, ёлғиз ва мискин одам. Аммо ўлгудай чайир, меҳнаткаш, ҳалол одам. Билмадим, гагим бироз кулгили туюлар. Қўзибой чол руҳи менинг руҳимга жуда яқин. Балки у – мендирман... Қизиқ бир парадокс! Абдулла Қаҳҳор қаҳрамони Мухторхон домла ўлимни ўйламасдан, тўсатдан ўлиб қолган бўлса, Шукур Холмирзаевнинг қаҳрамони ўлимга тайёргарлик кўради, лекин ўлмайди. Қўзибой чол ўлимлиги учун йиққан пулидан айрилиб қолса-да, тушкунликка тушмайди. Бетоблик ва алдовдан сўнг, шахд билан супургисини кўтариб, бозорга йўл олади. Айнан шу нуқта китобхонни руҳлантириб юборади. Жарчи, равоч олиб-сотар, чўғ тайёрлаб берувчи, фаррош каби хилма-хил юмушлар билан тирикчилик қилиб юрган мискин бир чолда бу қадар ҳаётсеварлик ва курашчанликни кўриб, ҳар сафар ҳайратланаман! Шунинг учун ҳам “Қўзибой чол – менман!” дейишга жазм этдим. Адиб эзгу ният билан эккан нур қаҳрамон тийнатида балқиб турибди. Одам қандай бўлиши керак? Қўзибой чолдек бўлабилиш керак, деган бўлар эдим! “Қария” ҳикоясини ўқиб, албатта, Қўзибой чолдан ҳаётий дарс олишни тавсия этаман.

Аҳмад Аъзам.

“Ойнинг гардиши” ҳикояси

Аҳмад Аъзам асарлари ўзининг ёқимли бадий услуби, қуйма, жонли тили, қишлоқ ҳаёти ва одамларнинг ишонарли тасвирлари билан мени доим мафтун этади. Адиб ҳикоялари орасида “Ойнинг гардиши” композицион қурилмаси, фавқуллода бадий топилмаси билан ажралиб туради. Фикримча, Аҳмад Аъзамнинг бу ҳикояси ўзбек ҳикоячилигининг нодир намунаси. Ҳикояни қайта-қайта ўқийман. Ҳар сафар ҳайратланавераман. Ёзувчининг бадий маҳорати, соф реализм қўйнида рамзийлик нақадар усталик билан берилганини кўриб қувониб кетаман. “Шундай асар яратиш мумкин экан-ку!” – ҳаяжон қалбимни чулғаб олади. Ҳикояда биографик деталлар, қишлоқ тасвири, қоронғида эшак миниб кетаётган боланинг ой билан мулоқоти, бола ўйларидаги лирик кайфият, шунингдек, халқона қарашлар, ҳиссий кечинмали мулоҳазалар юрак-юрагингизнинг ичига чуқур ўрнашади. Назаримда, эшак миниб кета туриб, боланинг ой билан суҳбати, унинг ички монологлари, турли мавзулар ҳақида сурган ўй-хаёллари ҳикоянинг бадий композициясини тамомила янгилаган. Ҳикояни ўқиркансиз, тун қоронғисида, эшак устида, қабристон биқинидан ўта туриб, боланинг қўрқинчлари-ю, ойдек покиза хаёллари билан бақамти яшайсиз. Ниҳоятда тиниқ, табиий, жонли тасвирларга тўлиқ ҳикоя бу! “Қўтонланган ой” тасвирида бадий шартли тимсолни кўраман. Муаллиф “қўтонланган ой” бадий тасвири орқали аслида “қўтон ичига қамалиб қолган ўзбек миллати” ҳақида ёзмаяптимики, деб ўйлаб қоласан киши. Хуллас, “Ойнинг гардиши” ҳикояси қайта-қайта ўқишга, фикрлашга, завқланишга имкон берадиган гўзал асар!

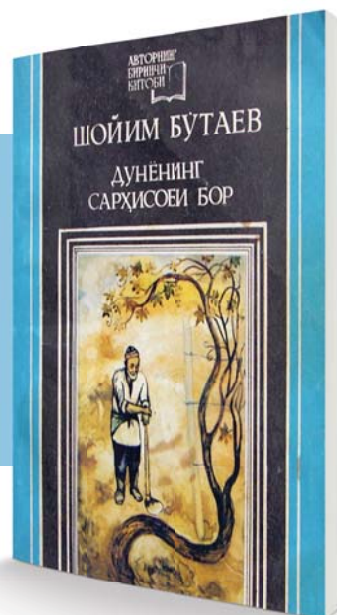
Нормурод Норқобилов.
“Қўшниллар” ҳикояси

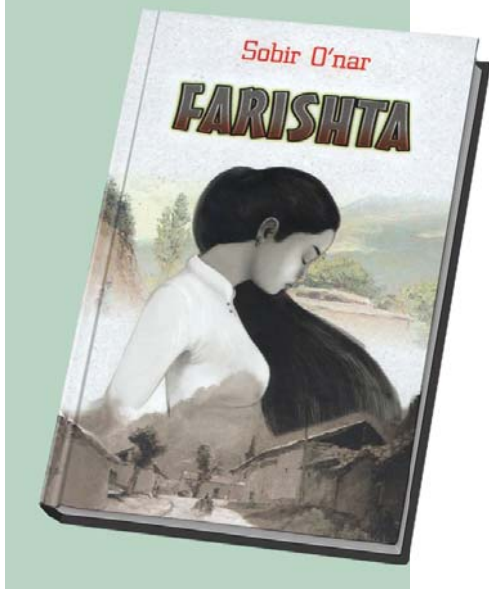
Замондош адибларимиз орасида ҳайвонот оламини ниҳоятда тиниқ, жонли тасвираётган ёзувчилардан бири – истеъдодли адиб Нормурод Норқобиловдир. Бинобарин, ёзувчининг “Қўшниллар” ҳикоясида ҳам одамлар ва бўрилар ҳақида ҳикоя қилинади. Ҳикоя қаҳрамони Кўкан табиатнинг ҳақиқий ҳимоячиси. Бўриларни овлашни мақсад қилган жияни Соғинтойнинг қабиҳ ниятидан кўрққан Кўкан бўриларни ўз инидан кўчишга мажбур қилади. Натижада, кўшничилик бузилади. Аммо бу кўшничиликнинг бузилиши бўриларнинг ҳаётини сақлаб қолишга қаратилган. Умуман олганда, бўридек йиртқич, ёввойи жонзот ҳақида ҳамма ҳам журъат қилиб ёза олмайди. Нормурод Норқобилов бўрилар ҳаётини, характерини, яшаш тарзини жуда яхши билади. Ёзувчи табиат ва ҳайвонлар ҳаётининг теран кузатувчиси экани “Қўшниллар”да жуда табиий ва ишонарли кўринган. Гўзал табиат, ҳайвонот олами, инсон ва табиатнинг сир-синаотлари ҳақида ўқишни истайсизми? Марҳамат, унда, албатта, адибнинг “Қўшниллар” ҳикоясини ўқишни унутманг!

Шойим Бўтаев.

“Отам нега жим?” ҳикояси

Шойим Бўтаевнинг қатор роман, қисса, ҳикоя ва эсселарида ўзига хос бадиий маҳорати кўзга ташланиб туради. Жумладан, “Отам нега жим?” ҳикояси нимагадир қалбимга ўрнашиб қолган асарлардан бири. Унча катта бўлмаган ҳикояда ортиқча тафсилот, иллюстрация, кенг воқелик ҳам йўқ. Икки хил характер жуда тиниқ ва аниқ яратилган. Хидир бува ва Ота характери. Тасвирда кўпроқ икки уруш иштирокчисининг суҳбати берилади. Асосан Хидир бува гапирди, муаллиф-ҳикоячининг отаси эса эшитди. Узун қиш кечасидаги гурунглар бола нигоҳи, бола ҳиссиётлари билан баҳоланади, ҳикоя қилинади. Хидир бува урушда кўрган-кечирганларини муболага қилиб ошириб-тошириб гапирди. Ҳикоячи боланинг тасавурида Хидир бува жуда улуғлашиб кетади, отаси эса унинг “геройликлари” олдида жуда кичрайиб қолади. Ҳикояда урушнинг икки иштирокчиси Хидир бува билан Ота қаршилантирилади. Болаликда улуғвор бўлиб кўринган ҳиссиётлар вақти келиб алдамчи ҳислар экани ҳикоячи томонидан аниқ эътироф этилмаган бўлса-да, ҳикоядаги бадиий ўзан ўша тарафга қараб бурилиб кетади. Асл ҳақиқат ойдинлашади. Шойим Бўтаев “Отам нега жим?” ҳикоясида асл инсон билан сохта, иймонсиз одам образини жуда маҳорат билан яратган. Яхшиси, ҳикояни ўзингиз ўқиб хулоса чиқаринг!

Собир Ўнар.

“Фаришта” ҳикояси

Собир Ўнар ўз дастхати ва услубига эга ёзувчи. Адиб бир қатор қисса ва ҳикоялари билан кенг китобхонлар меҳрини қозонган. У асарларида асосан қишлоқ одамлари ва уларнинг хилма-хил характерини маҳорат билан чизади. Хусусан, ёзувчининг “Фаришта” ҳикояси номаълум бўлиб қолган бадиий ечим билан диққатимни ўзига тортди. Ҳикояда Эшбой сариқнинг қизи Мағфират етим бола Турсунбойга турмушга чиқади. Уч йилдан сўнг ғойиб бўлади. “Фаришта”дек гўзал “Мағфират қайга кетди?”, “Нимага ғойиб бўлиб қолди?”, “Биронтаси билан қочиб кетдимиз?”, “Ёки Турсунбой уни ўлдириб қўйдимиз?” (аслида бундай бўлиши мумкин бўлмаган гап! Чунки, Турсунбой юмшоқ табиатли, китобсевар, мулла бир одам) каби ҳар хил гаплар фикру ўйингизни чулғаб олади. Собир Ўнар асарларида ўз жуфтдан айрилган қаҳрамон руҳияти, тақдирига кўп бора мурожаат қилинади. “Фаришта” ҳикояси Шарқ адабиётига хос ривоявий, сокин услуби билан китобхон эътиборини ўзига жалб этади. Ва яна ўша эски гапни эслаймиз: “Адабий асар жавоб эмас, муқаррар саволдир”. Буни билишни истасангиз, албатта, “Фаришта”ни ўқинг, жавобдан оғир саволга ЖАВОБ излайсиз.

Исажон Султон.

“Шамолли кеча” ҳикояси

Исажон Султон асарларига хос ёқимли лиризм, Шарқ адабиётига хос сокин баён, халқ эртакларининг ривоявий услуби, баъзан эса машҳур жаҳон адибларининг асарларига эргашиш каби кўпдан-кўп хусусиятлар менинг диққатимни тартади. Жумладан, ёзувчининг “Шамолли кеча” ҳикоясини олайлик. Назаримда, бу асарда халқ эртакларига хос (ўғай она ва ўғай болалар мотиви) стилизация кўзга ташланади. Ҳикояни ўқир экансиз, шамолли кечада ўғай онанинг жаврашларидан қочиб, бувиникига йўл олган ака-сингилнинг ҳиссиётларини росмана ҳис этасиз. Улар билан қадам-бақадам тўқайзордан, қўрқинчли тун қўйнидан бувининг уйигача етиб борасиз. Ярим йўлда орқада қолиб кетган сингил учун қайғурасиз. Буви билан қўшилишиб, акани сўкасиз. Одамзод доим эзгу ният билан яшайди. Ҳикоя гарчанд аканинг сингилни топган-топмагани ноаниқ хулоса билан яқунлаган бўлса-да, унинг топилишини ич-ичимиздан истаймиз.

Ёзувчи ҳикояда Фарғонанинг қатор қишлоқлари номларини санайди. Назаримизда, ҳикояда истифода этилган кучли шамол нафақат табиат ҳодисаси, балки рамзий маънода жамиятдаги турли талотўплар, галаёнлар, руҳий зўриқишларнинг ҳам тимсоли дейишимиз мумкин. “Шамолли кеча”ни ўқинг-да, ўзингиз бир хулосага келинг!

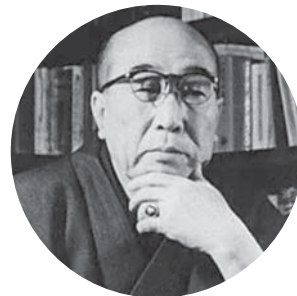

Курси одам

(Ҳикоя)

Ҳар тонг Ёсико эрини ишга жўнатиб, нуфузли “N” журналининг ёзги сонидида чоп этилиши лозим бўлган романи устида ишлаш учун оврупча жиҳозланган ижодхона (эри иккаласи учун битта бўлма)да ёлғиз қоларди. Ёсико нафақат латофатли, иқтидорли, қолаверса, шундай машҳур эдики, Ташқи ишлар вазирлигининг котиби бўлмиш турмуш ўртоғидан-да ўзиб кетганди.

Эдогава РАМПО

Асл исми Таро Хирои бўлган Эдогава Рампо (1894–1965) япон адабиётида детектив жанрига асос солган ёзувчи саналади. Таро ёшлигида Эдгар Аллан Понинг асарларини ютоқиб ўқийди, шунинг учун ҳам кейинчалик америкалик ёзувчининг исми-шарифига оҳангдош равишда ўзига “Эдогава Рампо” тахаллусини танлайди. Лекин Гарб детектив асарларидан фарқли равишда Эдогава Рампонинг ижодида миллийлик етакчилик қилади. “Эгизаклар”, “Иблис”, “Зулматдаги махлук”, “Курси одам”, “Алвасти” каби асарлари машҳур.

Рус тилидан
Саиджалол САИДМУРОДОВ
таржимаси

Ҳар куни номаълум мухлислардан бир даста хат келарди. Мана, бугун ҳам қўлига қалам олишдан бурун, одатдагидек, номаларни кўздан кечирди. Айтарли янгилик йўқ – бари узундан-узоқ, зерикарли. Лекин Ёсико камоли диққат-ла ҳар бир хатжилдни бирма-бир очаверди. Биринчи галда иккита қисқа хатни ва қутловхатни ўқиди, семизгина – қўлёзма бўлса керак – қоғозхалтадагини эса кейинроққа олиб қўйди.

Қўлёзма ҳақида бирор гап-сўз йўқ эди, бироқ авваллари ёш қаламкашлар ўз асарларини – эсноқ туттирадиган романларини жўнатиб туришарди. Ёсико одатини қанда қилмади: қоғозхалтани очди – жилла қурса, сарлавҳасига кўз ташлаш керак-ку.

Ҳа, адашмабди – салмоқли қоғозлар дастаси чиндан ҳам қўлёзма экан, аммо қанчалик галати туюлмасин, биринчи саҳифада на исм-шариф, на сарлавҳа бор эди, битик шунчаки “Бегойим!..” деб бошланарди. Ёсико хаёли қочиб бир неча сатрга кўз югуртирди ва юраги ғашланди. Туғма қизиқувчанлиги устун келди-ю, мутолаага шўнғиди.

“Бегойим!

Сиз мени танимайсиз. Беандишалигим учун икки букилиб афу этишингизни сўрайман. Ҳайратланаётганингизни тасаввур этган ҳолда бошиданоқ айтиб қўяй: Сизга даҳшатли сирни очмоқчиман. Жиноятим сирини.

Мана, неча ойдирки, дунёдан узилиб, иблисона ҳаёт кечиряпман. Шубҳасиз, ҳеч бир тирик жон нима билан машғуллимни билмайди. Агар баъзи бир ҳолатлар бўлмаганда, ҳеч қачон одамлар орасига қайтмасдим...

Сўнгги дамларда шундай ўзгаришлар юз бердики, қалбим остин-устун бўлди. Ортиқ жим туролмайман, истиғфор келтиришим шарт! Мактубим илк сатрларданоқ Сизга галати туюлгандир, ёлвораман, уни бир четга ташлаб қўйманг, марҳамат қилиб охиригача ўқинг! Балки ана шунда Сиз ночор аҳволимни тушунарсиз, не сабаб айнан Сизга иқрор бўлаётганимни фаҳмларсиз...

Нимадан бошлашгайм ҳайронман. Қўрмайсизми, айтмоқчи бўлаётганларим, шунчалик беибоки, ҳатто қалам ҳам бўйсунмаёттир. Нима бўлса, бўлди. Ҳаммасини бошидан бошлайман.

Жудаям беўхшовлигимдан бошлайман. Бунга ёдда тутинг. Нега десангиз, қаттиқ илтимос

қилишимга қарамай, узоқ ойлар давомида шундоғам манфуру бўлган ташқи кўринишим бундайин кун кечирим туфайли жирканч тус олганидан беҳабар равишда мен билан кўришимни истаб қоласизми, деган ҳадигим бор... Бу учрашув Сизни ларзага солиши мумкин.

Эҳ, менинг бахтиқаро қисматим! Бу бадбуруш жисмда тоза, жўшқин юрак уриб турибди... Бадбашаралигимни, мискин насл-насабимни унутиб, ширин орзулар оламида яшадим.

Бой-бадавлат оилада тугилганимда эди, айш-ширату ўйин-қулгулардан ўзимга таскин топардим, қусуримдан изтироб чекмасдим. Ёки менга иқтидор берилганидами, гўзал мисралар тўқиб, бахтсизлигимни унутардим. Аммо Тангри мендан марҳаматини дариг тутган: мен бор-ўйғи оддий ҳунармандман, қимматбаҳо мебеллар ясовчи устаман...

Шундай бўлдики, мен турли стул ва курсилар ясайдиган мутахассисга айландим. Менинг қўлимдан чиққан мебеллар энг нозиктаъб буюртмачиларга мақбул тушарди; савдо-сотик доираларида машҳур бўлдим ва қимматбаҳо, серҳашам буюмлар: турфа шаклдаги, янги фасондаги, ўймакор суянчиқли, тирсаққўйғичли, жимжима ёстиқли, бир сўз билан айтганда, нафис курсилар ясашни менга буюртиришарди; бундай буюртмани бажариш учун ақлга тўғри келмайдиган маҳорат ва кунт талаб қилинади. Лекин ишни тугатиб, доим чексиз қувончли туярдим – машаққатли меҳнат ортда қолганидан эмас, албатта. Сиз мени ҳавойиликда айблашингиз турган гап, аммо ҳисларимни ҳозиргина доҳиёна асарини тугаллаган мусаввир хуррамлиги билан тенглаштиришга ботиндим. Курсини ясаб бўлиб, унда ўтириш қулайми-ўйқми, ўзим синовдан ўтказардим. Мени аллатовур ажиб бир титроқ қамрарди. Бу онлар туссиз ҳаётимнинг ҳаяжонли дамлари эди. Мен ясаган курсида ким ўтиришини тасаввур қилиб кўрардим – тагли-тугли аслзодами, тенги ўйқ соҳибжамолми... Ўй-хаёлларим мени курси буюртирилган дангиллама ҳовлига олиб борарди, ҳовлида курсига мос хона бўлиши керак: турли-туман қимматбаҳо ва нафис безакларга тўла, деворларга атоқли мусаввирларнинг суратлари илинган, шифтга биллур қандил осилган. Полда оёқ боссанг, ботиб кетадиган момик гилам...

Мўъжазгина столчада муаттар бўйли гуллар солинган оврўпача гулдон. Телба орзуларимда бу кошонанинг хожаси эдим, сўз билан таърифлаб бўлмас ҳузур-ҳаловатдан сармаст эдим.

Тасаввурим чегара билмасди. Ўзимни курсига ўтирволиб, қучогидаги гўзал қаллигини ошиқона сўзлар ила эркалаётган зодагон деб тасаввур қилардим.

Бироқ мўрт орзуларим шаллақи хотинларнинг чийилдоқ овозидан, мишиқи болаларнинг хўнграб йиғлашидан чилпарчин бўларди. Орзуларимдаги соҳибжамол-чи... У ҳам бугдек тарқалиб кетарди... Буниси-ку майли, ҳатто боласини етаклаб юрган қўшни хотинлар-да менга қайрилиб қарашмасди. Фақатгина ўзим ясаган дабдабали курсигина мен билан қоларди. Лекин у ҳам тез орада мени тарк этарди. Ҳар сафар буюртма курси билан хайрлашарканман, маъюс тортиб қолардим. “Қурт-қумурсқадек кун кўргандан кўра ўлганим яхши”, деб ўйлардим ўзимга ичим ачиб. Муғомбирлик қилмаяпман: мен ҳадеб ўлим ҳақида ўйлайверардим.

Бир кун миямда ажойиб фикр йилт этди: “Ўлиб нима рўшнолик кўрардим? Бошқа чораси бордир, ахир?” Ўй-фикрларим янада хатарли тус олаверди. Ўша вақтда чарм қопланган каттакон курси ясардим. Курси қандайдир оврўпаликка қарашли Йогогамадаги меҳмонхонага аталганди. Аввалбошда у курсини чет элдан олиб келмоқчи бўлибди, бироқ савдогаримиз ўртага тушиб, менинг иқтидоримни мақтаб, буюртмани каминага беришди.

Ўйқуни ҳам, еб-ичишни ҳам унутиб, ишга шўнгидим. Курсига бутун қалбимни бердим, десам, муболага бўлмайди. Мана, курси ҳам тайёр бўлди. унга қараб ўзимда йўқ завқ-шавқни туйдим. Шундай дурдона курси ясаганимга ўзим ҳам ҳайрон эдим. Одатимча, курсини офтобга олиб чиқиб, ўтирдим. Оҳ, шундай роҳатки! Ортиқча юмшоқ ҳам эмас, ортиқча қаттиқ ҳам эмас. Чарм қопламасини айтмайсизми! Қопламанинг табиий рангини сақладим, ушласанг, худди терини ушлайсан-а... Баданга чиппа ёпишадиган суянчиги, момик-момик тирсакқўйгичи бирам шинам, бирам қулайки! Қулайроқ ўтириб, тирсакқўйгичларини силаб, кўзимни юмганча роҳатландим. Яна орзуларга берилдим. Бу сафар орзуларим шунчалик жонли, ёрқин эдики,

ўзимдан кўрқиб: “Ақлдан оздимми, нима бало?” деб сўрадим. Шунда мени гоят зўр бир фикр асир этди! Бу фикрни нақ иблиснинг ўзи айтиб турди менга. Гоя шундай ваҳимали эдики, шу сабаб хаёлимдан ҳайдаб соломладим. Бу фикр, шубҳасиз, меҳнатим самарасидан айрилишни истамаганим учун онгимнинг бир буржида шуъладек пайдо бўлди. Курсимнинг ортидан дунёнинг бир четига ҳам боришга шай эдим. Фикр бора-бора даҳшатли ниятга эврилди. Нима бўлса, бўлди, гояни амалга оширишга аҳд қилдим.

Дарҳол курсини қисмларга бўлиб, қайтадан тикладим. Энди курси режаларимни амалга оширишимга бемалол хизмат қила олади. Курси каттакон, полгача чарм тортилганди; қолаверса, суянчиги ва тирсакқўйгичлари шундай ўлчам ва шаклда эдики, ичида бемалол одамни яшира оларди. Албатта, қоплама тагида ёғоч синчи, пўлат пружиналари бор эди, аммо-лекин мен бор маҳоратимни ишга солиб, курсини шундай ишладимки, ўриндигига тиззаларим, суянчигига гавдам ва бошим жойлашди. Курси шаклига кириб, унинг ичида хоҳлаганимча қолишим мумкин эди. Хўб тер тўкиб ишладим, ўзимга қулайлик яратиши учун курсини такомиллаштирдим. Масалан, нафас олиши, қузатиши ва ташиқаридаги овозларни эшитиши учун кўзга ташланмайдиган майда тешикчалар очдим. Бошим баробарида сув ва ош-туз учун тоқча ўрнатдим. Табиий ҳожат учун эса резина халта ҳам бор эди. Хуллас, курси ичида бир неча кун яшаса бўларди, бир сўз билан айтганда, бир кишилик ҳужра...

Кўйлагимни ечиб, ичкарига кирдим ва гужанак бўлиб ўрнашдим. Жуда галати! Ўзимни худди сағана ичига тириклайин суваб ташлагандайман. Мен кўринмас ридога ёпиниб, одамлар орасидан йўқолгандим...

Тез орада арава етаклаб курсини олиб кетиши учун элтувчи келди. Курсини аравага ортишаётганда, бир ҳаммол: “Лаънати! Намунча зил-замбил бўлмаса!” деди. Кўрққанымдан янаям гужанак бўлволдим. Лекин бундай турдаги курсилар доим оғир бўлган, шу боис хавотирга ўрин йўқ. Кейин ўнқир-чўнқирларда тарақа-туруқ бошланди. Бекорга юрак ҳовучлабман: ўша кун курсини меҳмонхонага эсон-омон етказишди ва ичкарига олиб киришди. Кейин маълум бўлдики, курсини даҳлизга қўйишибди.

Фаҳмлаёган бўлсангиз керак, мен бир мақсадни – пайт пойлаб, курсидан чиқиб, у-бу нарсани ўзлаштиришни кўзлардим. Курсида одам яширингани кимнинг хаёлига келибди дейсиз?..

Хонадан хонага кириб-чиқиб соядек тентирашим мумкин эди, шовқин-повқин эшитилса, панамга кириб кетардим. Дамимни ичимга ютиб, ўғрини қидираётганларнинг ҳовлиқишларига қулоқ солардим. Соҳил бўйидаги тошлар орасида яшайдиган гўшанишин қисқичбақани билсангиз керак? Кўринишидан йирик ўргимчакка ўхшайди. Теварак-атроф жимжит бўлса, қисқичбақа сурбетларча соҳилда тараллабедод қилади, салгина шовқин эшитилиши билан дарров қобигига яшириниб олади ва жирканч, сертук панжаларини андак чиқариб, ганими ҳаракатларини кузатади. Мен ўша қисқичбақанинг ўзи эдим. Фақат ин ўрнида курси, соҳил ўрнида эса меҳмонхона эди.

Ҳа, ўйлаган режаларим инсон тасаввуридан-да олислаб кетганди, шунинг учун ҳам омадим чопганди. Меҳмонхонага келганимнинг учинчи кундаёқ “ёглиққина” ўлжани қўлга киритдим. Ҳар сафар “ов”га чиқарканман, ич-этимни ёқимли ҳаяжон чулғар, муваффақиятли ўғрилиқдан кейин таърифлаб бўлмас севинчдан юрагим ҳаприқарди. Курси атрофида куймаланиб ташвишига тушган одамларнинг аҳволини бир кўрсангиз эди!

Таассуфки, ҳозир кўрган-кечирганларимни батафсил тасвирлашининг мавриди эмас. Изн берсангиз, ҳикоямни давом эттирсам.

Иттифоқо, мен ўта қалтис ва охиратни куйдирадиган лаззат манбаини кашф этдим – диққат қилинг, ҳикоянинг асосий қисмига яқинлашяпмиз!

Лекин бундан олдин ҳикоямнинг аввалига қайтамиз.

...Шундай қилиб, курсини даҳлизга қўйишди ва меҳмонхона ходимлари бирма-бир келиб ўтирадиган бўлишди. Бирмунча фурсат ўтиб туриб кетишарди. Кейин сув қуйгандек жимжитлик ҳукм суларди. Чамаси, даҳлизда ҳеч ким қолмаганди. Панадан чиқай дердим-у, бироқ мени кутиб турган минг битта хавф-хатарни ўйлаб фикримдан қайтардим. Жон қулогим билан атрофга қулоқ осдим. Кўп ўтмай оғир-вазмин қадам товушлари эшитилди. Сўнг деярли эшитилмай қолди. Афтидан,

бояги одам даҳлизга тўшалган юмшоқ гиламга қадам қўйганди. Кейин ҳарс-ҳарс нафас олганини эшитдим ва тараддудланишига ҳам улгурмасимдан, тиззаларимга зилдай тана ўзини таппа ташлади, вазнидан оврўпаликка ўхшайди. Яхшилаб ўтирволиб, бир-икки сакради. Вазмин гавдадан мени фақат чарм қоплама ажратиб турарди. Кенг елкалари кўксимга тиралди, оғир қўлларини билакларимга ташлади. Сигара чекяпти, шекилли, бурним ачишди.

Бегойим, ўзингизни менинг ўрнимда бир тасаввур қилиб кўринг! Жуда нотабиий ҳис. Баданимдан дув-дув тер оқиб, даҳшатга тушдим, ҳатто миям фикрлашдан тўхтаб қолди.

Шундан кейин ўнлаб одамлар галма-галдан тиззамда ўтириб кетишди. Бирортасининг хаёлига курсига эмас, томирларида қайноқ қон оқаётган одамнинг устига ўтираётгани келмади. Энди мен учун бутун олам мана шу чарм гилофдан иборат эди. Мен учун одамлар ўз қиёфаларини йўқотиб, уларнинг овозлари, нафас олишлари, қадам товушлари, қўйлақларининг шитирлаши, баданларини ҳис эта бошладим. Уларни юзларидан эмас, ўтиришларидан ажратадиган бўлдим. Бири семиз, ҳидланган балиқдек силлиқ; бошқаси қоқсуяк. Қолаверса, белининг букилиши, кураги, қўлининг узунлиги, тосининг кенглигидан ҳам ажратардим... Одамларни нафақат ташқи кўриниши, бармоқ излари, балки пайпаслаб кўриб ҳам ажратиб олиш мумкин экан.

Шубҳасиз, буларнинг бари нозик ҳилқат вакилларига ҳам тегишли. Кўпинча уларнинг ташқи кўринишига қараб гўзал ёки кўрimsиз дея фикр юритамиз. Аммо менинг дунёмда бу ҳақда гап бўлиши мумкин эмас. Бу ерда аёлларнинг ипақдай майин териси, ҳушоҳанг овози, ҳушбўй иси муҳим...

Бегойим, умид қиламанки, очиқчасига ўтганимдан Сизни хижолатга қўймайман.

...Алқисса, бир кун юрагимда жўшқин ҳисларни уйготиб бир хонимча курсига ўтирди. Овозидан ажнабий қиз эканини билдим. Рақсга тушаётгандек юриб, ажиб бир куйни хиргойи қилганча, қуюндек даҳлизга кириб келди... Курсига яқинлашиб, бир зум тек турди ва бирдан э йўқ, бе йўқ тиззаларимга сакраб ўтириб олди! Ярим соатдан зиёдроқ фурсат хиргойи қилаётган

куйига мос равишда тебраниб тиззаларимда ўтирди. О, бу шундай роҳат эдики! Бутун умр аёллардан ўзимни олиб қочдим – улар мени кўришлари биланоқ юзларини буриштириб, тескари қарашарди – лекин бу хонада мен нотаниш соҳибжамол билан ёлғиз эдим. Қиз нақ бағримда. Сирасини айтганда, ширин орзуларга берилдим...

Шундан сўнг бошидаги ҳарис ниятларимдан воз кечиб, еттинчи фалакка кўтаргувчи, ўзгача ҳис-туйғулар гирдобига шўнгидим.

Курсидаги муҳаббат!.. Бунини бошидан кечирмаганлар қаяқдан ҳам билсин! Бу муҳаббат пайпаслаш, эшитиш ва ифдордан тугилади. Зулмат ичра муҳаббат. Ҳаётда нималар бўлмайди дейсиз!

Аввалбошида анча-мунча “ўлжа”ни қўлга киритиб, жуфтакни ростлаб қолмоқчи эдим. Лекин қаяқда! Сирли-нотаниш туюлган лаззат асирга айландим-у, қочини фикри ҳаёлимдан учди-кетди.

Узоқ вақт букчайиб ўтираверганимдан аззойи баданим тош қотди, ҳатто тик турулмай қолдим; тунда ошхона ёки халажойга юриб эмас, судралиб борардим. Тентаклигимни қаранг! Шунча азоблардан кейин ҳам “ошён”имни тарк этмадим.

Меҳмонхона мижозлари тез-тез алмашиб турарди. Албатта, менинг маъшуқаларим ҳам ўзгарарди. Уларни тана шаклларидан эслаб қолардим. Бири хушбичим, бири илондек эшилувчан, бошқаси коптокдек таранг, яна бошқаси антик давр ҳайкалларини ёдга солади. Ҳар бирининг ўзига яраша малоҳати, жозибас бор эди.

Гапираверсам, гап кўп. Кўрган-кечирганларимга батафсил тўхталиб ўтирмайман, гапнинг индаллоси булар эмас. Шундоғам кўп вайсаб юбордим.

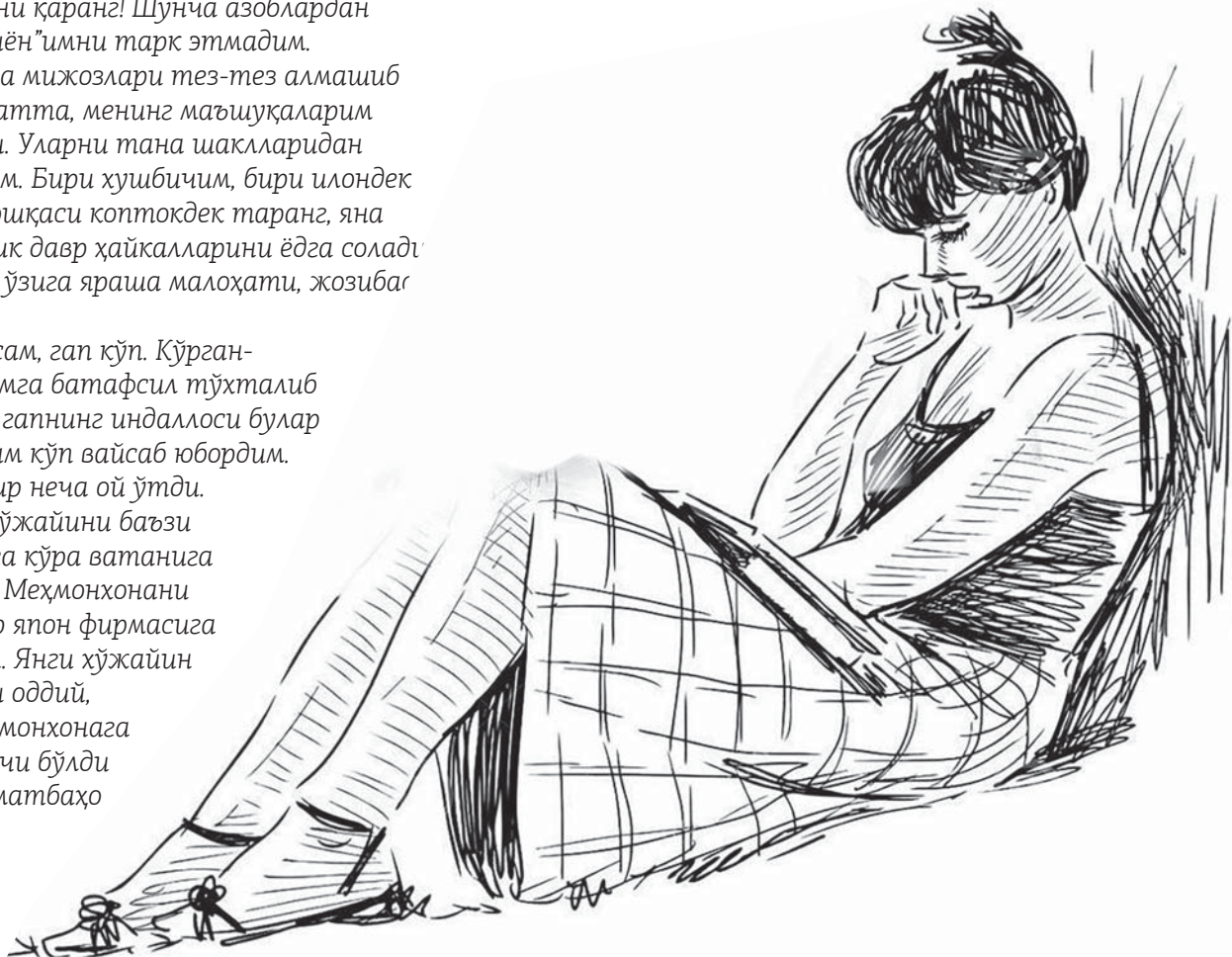
...Орадан бир неча ой ўтди.

Меҳмонхона хўжайини баъзи бир сабабларга кўра ватанига жўнаб кетди. Меҳмонхонани эса қандайдир япон фирмасига сотиб юборди. Янги хўжайин меҳмонхонани оддий, ҳаммабон меҳмонхонага айлантирмоқчи бўлди ва барча қимматбаҳо буюмларни кимошди савдосига

қўйди, жумладан, каминанинг курсисини ҳам. Бунини эшитиб, чуқур қайғуга ботдим. Бир ҳаёлим одамлар орасига қайтсамми, дедим. Савқитабийим бу энг тўғри йўл, дерди. Шу ойлар давомида дурустгина бойлик йиғишга улгургандим, ялама-ёрим қилиб яшасам бўлаверарди. Лекин таваккалига иш кўришни маъқул топдим. Гап шундаки, меҳмонхона гўзаллари минг малоҳатли бўлмасин, барибир ҳам ажнабий эди, демакки, қалбан менга бегона. Мен япон аёлини севиб қолишни орзулардим!

Шу орада менинг курсимни ҳам кимошди савдосига қўйишди. Ичимда балки курсимни бирорта япон сотиб олар деб умид қилардим. Шунинг учун сабр-тоқат қилиб, курсини тарк этмасликка аҳд қилдим.

Кимошди савдоси залида аламдийда ҳолатда бирмунча фурсат ўтирдим, бахтимга, кўп ўтмай харидор топилди. Харидор Йокोगама ён-веридаги шаҳарда яшовчи амалдор бўлиб чиқди. Юк машинасида курсини олиб кетишаркан, ичим тўкилиб қолай деди. Амалдор дангиллама ҳовлида тураркан. Курсини оврўпача жиҳозланган хонага олиб киришди. Бунини қарангки, хона

эр-хотин учун битта ижодхона вазифасини ўтаркан. Ўша кундан бошлаб бир ой давомида амалдорнинг рафиқаси билан бир хужрада ёлғиз қолдим. Тушлик ва уйқу вақтини ҳисобга олмаганда, ҳамма вақт тиззаларимда ўтириб қандайдир асар устида ишлади; ҳатто хонага киргандан сўнг эшикни ичкаридан қулфлаб оларди.

Бу аёлни телбаларча севиб қолганимни айтсамми-айтмасамми? Бу хонадонда мен илк бор чинакам севги сурурини туйдим. Бу аёлнинг олдида бошқалари ҳатто ип эшолмасди.

Бу дилбар хоним курси ичида эканимни билишини истардим. Бу ўта кўрслик, аммо мен унинг муҳаббатига ташна эдим. Унга қандай шаъма қилсам экан? Агар огоҳлантиришсиз шундай қилсам, кўрққанидан эри ёки хизматкорини чақиради. Ана унда менинг бахтимга нуқта қўйилади. Устига устак, мени жиноятда айблашади ва қонун олдида жавоб беришимга тўғри келади.

Унинг меҳрига сазовор бўлиш учун ўзгача йўл тутдим: узоқ вақт курсида ўтиравериб толиқиб қолса, ҳолатни ўзгартириб, қулайроқ ўтиришига шароит яратардим; кўзи илинса, аста-аста беланчакдай тебранардим. Бора-бора у курсига худди тирик жондай муомала қиладиган бўлди.

Ҳис-туйғуларим кундан-кунга авжланаверди. Алалоқибат, бутун дунёни унутдим; маҳбубамнинг рафторига бир маротаба нигоҳ ташласам-у, сўнг жон таслим қилсам, деган ёндиргувчи истак юрагимни куйдираверди...

Бегойим! Сиз, шак-шубҳасиз, ҳаммасини фаҳмладингиз. Сизни маҳбубам деганим учун бир қошиқ қонимдан кечинг. Турмуш ўртогингиз кимошди савдосида менинг курсимни сотиб олганидан буён Сизга ошиқу беқарор бўлдим.

Бегойим! Сиздан биргина ўтинчим бор. Бир онга бўлса-да, Сизни кўрсам, дилга малҳам бўлгувчи ширин юпанч сўзларингизни эшитсам бўлгани! Бир ночору нотавондан марҳаматингизни дариг тутманг!

Сизга мана шу мактубни битиш учун кеча тунда хонадонингизни тарк этдим. Ҳозир Сиз

ушбуларни ўқиётган бир замонда мен юрагим така-пука бўлиб деразанингизга кўз тикиб турибман. Башарти беандиша ўтинчимга рози бўлсангиз, илтимос, хонангиз деразасида турган тувакдаги гулга рўмолчангизни ташлаб қўйинг. Шу белги орқали эшигингизни тақиллатаман..."

Мактуб шу ерда узилганди. Ҳали сўнгги сатрларни ўқиб улгурмаган Ёсико докадай оқариб, жирканч курси турган хонадан милтиқнинг ўқидай отилиб чиқди. Беадабларча ёзилган хатни парча-парча қилиб йиртиб ташлагиси келди-ю, аллақандай куч тўхтатиб қолди.

Даҳшат! Наҳотки, ҳар куни ўтирган курсисида бегона эркак яширинган бўлса?! Ёсико устидан муздай сув қуйгандай сесканиб кетди, вужудини титроқ босди. У турган жойида кишанлангандай қотиб қолди. Нима қилса экан? Курсини текшириб кўрсамикин? Асло! У кетди, аммо курсининг ичида овқат қолдиқлари, латта-путталари қолган-ку...

– Бегойим, сизга хат келди!

Ёсико сапчиб тушди. Остонада қўлида хатжилд ушлаганча оқсоч турарди. Ёсико беихтиёр хатни олиб очди. Таниш иероглифларга кўзи тушгач, чинқириб юборди. О, даҳшат! Ўша ҳуснихат билан битилган яна битта мактуб!

Ёсико нима қилишини билмай, ўйга чўмди. Ниҳоят, хатни очиб ўқий бошлади. Нома қисқа, лекин Ёсико мазмунидан эсанкираб қолди:

“Яна бир бор ҳаддим сизиб Сизни безовта қилаётганим учун маъзур тутгайсиз. Гап шундаки, анчадан бери сизнинг асарларингизни ўқиб, мухлисингизга айланганман. Бундан аввалги хатим – илк камтарона ижодий асарим. Агар қўлэзмамга тақриз билдирсангиз, бошим кўкка етарди. Асаримни ҳеч қандай изоҳларсиз жўнатганим учун яна бир марта авф этгайсиз. Хўш, ҳикоям Сизга маъқул тушдими? Модомики, зигирча-да Сизни қизиқтиролган бўлса, қувончимнинг чеки йўқ. Ҳозирча ҳикоямга ном танламадим. “Курси-одам” деб номласамми, деб турибман. Сиз нима дейсиз?”

Тўғрилиқ ҳар қандай унвонни безайди

Фридрих Шиллер ҳикматларидан

Буюк қалблар
изтиробларини
сукут билан ўтказадилар.

Зулмни мурасиз ёмон кўрадиган кишигина эзгуликни чексиз севиши мумкин.

Ишни тезроқ тугаллаш ҳаракатида бўл.

Ирода инсон боласининг ўзига хос сифатидир, ақл эса иродани бошқариш учун ўзгармас қоидадир.

Ўз топқирлигидан завқланиб кулган кишининг аскияси кучини йўқотади.

Ишонган одам бошқаларни ҳам осон ишонттиради.

Шеърый асар ўзини ўзи химоялаши керак. Ҳаракат гапирмайдиган жойда сўз фойда бериши даргумон.

Ишни ярим йўлда ташлаб, четга чиқиб оладиган ва энди бу ёғи нима бўлар экан, деб оғзини очиб қараб турадиган одам ҳақиқий аҳмоқдир.

Расмга маҳлиё бўлиб, уни чизган кишини бутунлай унутиб қўйганимиз, аслида, рассомга энг катта мақтовдир.

Ўзини бошқара оладиган одамгина эркиндир.

Ҳар қандай ғалабадан устун нарса кечиримдир.

Яхши актёрлар учун ёмон рол йўқ.

Мардоналик инстинктга қарши кураш ифодасидир.

Номус ҳаётдан азизроқ.

Тўғрилиқ ҳар қандай унвонни безайди.

Одам мақсадлари каттаргани сари улғайиб боради.

Миннатдорлик энг тез унутиладиган нарсадир.

Ота-оналар ўзларининг нуқсонларини болаларида кўрганларида кўпроқ жаҳлландилар.

Табиатга қарши бўлган нарса ҳеч қачон яхшиликка олиб бормади.

Ярамас ишларнинг охири вой: улар янги-янги қабихликларни келтириб чиқаради.

Фақат қатъиятгина мақсадга элтади.

Ориф ТОЛИБ таржимаси

“Бошимдаги ўрамол тўрт гули бор...”

Халқ қўшиқларидаги рамзларни тушунмасак, бадиий матннинг поэтик маъносини чақолмаймиз. Натижада бир-биридан мазмунли ўланларимиз боғдан-тоғдан айтилган қурама хиргойидек туюлади. Ҳозирги кунда шундай бўлаяпти ҳам. Шу боис ушбу мақолада халқ лирикасида кўп учрайдиган тол ва рўмол рамзлари замиридаги маънолар ҳақида мухтасар тўхталишни ният қилдик.

Ўзбек мифологияси ва фольклорида тол образи муҳим ўрин тутатади: турли маросим ва урф-одатларда, ирим-сиримларда бу дарахтнинг новдаси, барги ёки ёғочидан сеҳрли хусусиятли ашё сифатида фойдаланиш анъанаси мавжуд. Айрим жойларда кекса тол дарахтлари, айниқса, мазор ва муқаддас қадамжоларда, булоқлар бўйида, авлиё кишилар қабри ёнида ўсадиган толларни кесиш, шохини синдириш мумкин эмас деб қаралади. Тол новдаси суқилган жойда кўкариб кетавериши ва тез ўсадиган дарахт бўлгани боис унинг новдаларидан серҳосиллик тилаш билан алоқадор маросимларда ҳам фойдаланилган. Масалан, Ҳ.Кароматовнинг ёзишича, Фарғона вилоятининг Сўх туманида дехқоннинг қўли енгил бўлсин деб кетмон дастаси толдан тайёрланса, Сурхондарё вилоятининг Бойсун туманида толдан ясалган бешикка толбаргак осиб қўйиш удуми қайд қилинган. Биринчи ҳолатда серҳосиллик ғояси илгари сурилган бўлса, бойсунликлар одатининг замирида чақалоқ ҳам тол каби тез ўсиб, вояга етсин, деган эзгу қараш ётади.

Ўзбек халқ ўланларида «тол» поэтик детали «тол чивикдай» бирикмаси таркибида қўлланилганида гўзал ёрнинг нозик қадду бастини тасвирлашга хизмат ыилади. Қўйидаги ўланда келтирилган «Ёз бўлса қовун пишар тўр олишиб» мисраси рамзий маънода етуклик, пишиқчилик, мўл ҳосил тимсоли сифатида инсон умрига ташбеҳ қилинади; полиздаги қовунларнинг «палаги палагига ўралашиб» ўсиши умрнинг саодатли дамлари – тўй-ҳашамлар, халқ сайиллари, байрамларда қиз-жувонларнинг ҳамжиҳат бўлиб, тўпланишиб, хурсандчилик қилишига ўхшатиш. «Беллари тол чивикдай буралиб» рақс тушиш эса аёл гўзаллигининг ўзига хос бадиий талқинидир:

*Ёз бўлса қовун пишар тўр олишиб,
Палаги палагига ўралашиб,
Қиз, келинлар ўйнайди тўй бўлганда,
Беллари тол чивикдай буралишиб.*

Халқимизнинг бадиий-эстетик қарашларига кўра, кишининг зоҳирий (ташқи) ва ботиний (руҳий-маънавий) гўзаллиги орасида мутаносиблик бўлгандагина чин маънодаги гўзалликка эришилади. Қўйидаги ўланда

**Шаҳодатбону
ИМОМНАЗАРОВА**

1982 йили туғилган.
Тошкент давлат маданият
институти (ҳозирги
ЎзДСМИ)ни тамомлаган.
"Райҳон нафаси", "Осмон
эшиги" каби китоблар
муаллифи.

хусну латофати ғоят чиройли келинчакнинг оила аъзоларига, жумладан, турмуш ўртоғига ҳурмати ва меҳр-муҳаббати «тол чивикдай буралиб» турган нозикниҳол суврати мисолида тасвирланган:

*Оволайлар деганда, оволайлар,
Йўқлигин эр йигитнинг қўлин бойлар,
Армон билан олганинг бўлса яхши,
Тол чивикдай буралиб отинг бойлар.*

*Жез қайиқман бўз қайиқ сув кечади,
Кўклам бўлса, сурилиб эл кўчади,
Эр йигитнинг олгани яхши бўлса,
Тол чивикдай буралиб уй чечади.*

Ўланларда «тол» поэтик деталли ёр, маъшуқа образининг бадиий ифодаси сифатида қўлланилиши кузатилади. «Оқар сув», «дарё», «сой», «ариқ» сўзлари умр йўлига ташбеҳ қилинишини ҳисобга олсак, «Оқсув сой ёқасидаги тол» ҳам рамзий маънода ёр образига ишора қилади:

*Оқсув сойни ёқалаб тол бўлади,
Оқ юзимга ярашган хол бўлади,
Бизни ўстирган энамга баракалла,
Бизни кўрган йигитлар дол бўлади.*

Ўзбек халқ лирикасида рўмол (аёл) ва белбоғ (эркак) рамзи ҳам кўп учрайди. Кашта солинган рўмол деталли севги, муҳаббат маъносига келади:

*Бошингдаги рўмолинг сер каштали,
Аканг бўйдоқ, ёри йўқ сирлашгали,
Эрганаги бойловда, энанг уйгоқ,
Интизорман икковлон сўзлашгали.*

«Алпомиш» достонида қалмоқ юртида чоҳга банди қилинган эпик қаҳрамон ғоз қанотига хат ёзиб, ўз яқинларига аҳволини баён этиши, Самарқанд шаҳридаги қадимги археологик ёдгорлик – Афросиёбдан топилган кўҳна деворий сувратларда элчилар билан бирга ғозлар ҳам акс этгани «ғоз» деталли кўп асрлардан буён «хабарчи», «элчи» рамзи бўлиб келаётганини далиллайди. Ўландаги рўмолнинг «ғоз жуни» (яъни пати)дан қилингани унинг совчилар орқали бериб юборилган севимли ёр ҳадяси эканига ишора:

*Бошимдаги ўрамол ғознинг жуни,
Овулинг яқин бўлса ёзнинг қуни,
Овулинг яқин бўлса ёзнинг қуни,
Ётсам уйқум келмайди боз-боз қуни.*

Ўзбек қиз-жувонлари чиройли рўмол ўраб юриши бир кўркига минг кўрк қўшади. Агарда рўмолга гуллар нақши туширилган бўлса, бу гўзаллик янаям ортади. «Бошидаги рўмолнинг тўрт гули бор» қизнинг кўприкдан ўтказиб олиниши, поэтик маъносига кўра, ўзга хонадонга келин бўлиб узатилишини англатади:

*Бошимдаги ўрамол тўрт гули бор,
Кўприк солиб сойингдан ўтказиб ол.
Ихтиёринг, кўнглинг менда бўлса,
Мўлжаллаган ерингга етказиб ол.*

Бадиий матнда қиз боланинг рўмол ўраши «боши боғлиқ» (фотиҳали) эканини билдириб келади. Халқимизда бирор оилага совчи бўлиб боришдан олдин «Фалончининг қизининг боши бўшми?» деб сўраш одати бор. Оиласи бузилган аёлга нисбатан ҳам «боши бўш» ибораси қўлланилади. Совчилар қиз тарафни рози қилганидан кейинги «фотиҳа қилиб қўйиш» маросими айрим жойларда «рўмол боғлаш» деб ҳам аталади. «Алпомиш» достонида Сурхайил кампир Барчинга совчи бўлиб борганида шу удум тилга олинади:

*Қозонда қайнаган ширбоз гўшмиди,
Шу қизингнинг агар боши бўшмиди?
Боши бўшми дейин, сендан сўрайин,
Келин қилиб бошига рўмол ўрайин.*

Қуйидаги қўшиқда эса рўмол ва тол поэтик деталлари ёнма-ён келиб, қизнинг бошқа йигитга мажбуран узатиб юборилгани, икки ёшнинг бир-бирига боғлаган муҳаббати завол топгани, бундан озорланган ошиқнинг кўнгил изҳори чиройли бадиий ифодаланган:

*Рўмолингни бошингга ўрай солдинг,
Боши тубан кетади кесган толнинг,
Ойдаи, кундай бетингга яра солиб,
Бормикан хосияти қўйган холнинг.*

Ўзбек халқ ўланларида қўлланилган поэтик рамзлар маъносини тушуниш ўзбек халқининг кўнглини тушуниш демакдир.

**Достонбек
РАҲМАТУЛЛАЕВ**

1992 йили туғилган.
Ўзбекистон давлат санъат
ва маданият институти
талабаси.
Ёш ижодкорларнинг
“Истеъдод мактаби” VIII
республика семинари
иштирокчиси.

Бахтли тасодиф

Улар автобусда ёнма-ён ўтириб қолишди. Йигит телефон титкилади, ўйин ўйнади, мусиқа эшитди, зерикди. Қиз китоб ўқиди, кўзлари тинди, бироз толиқди. Деразага боқди. Автобус манзилга етиб келди. Қизнинг кўзойнаги ерга тушиб кетди.

Йигит олиб берди:

– Сиз ҳам шу атрофда турасизми?

– Йўқ, меҳмонга келгандим.

Кўп ўтмай бу маҳаллада ёр-ёр садолари янгради. Жуда кўп меҳмонлар келишди.

“Драбл” (инглизча “drabble” – парча, бўлак) ҳикоянинг ўзига хос кичик жанри бўлиб, унда асосан бирор воқеанинг қисқача тарихи бериллади. Драблни кутилмаган ечим билан яқун топувчи энг қисқа ва тугал ҳикоя дейиши мумкин. Эҳтимол, бунга Антон Чеховнинг жимитдеккина ҳикоялари ёки Абдулла Қаҳҳорнинг ўзи бир бетлиг-у, аммо олам-олам маъно-мазмунга эга ҳикояларини ҳам мисол қилиши мумкин.

1980 йили Буюк Британияда “драбл” деб номланган ҳикоянависликнинг янги жанри вужудга келди ҳамда бундай кичик асар бор-йўғи 100 та сўздан иборат бўлиб, тугалланган пишиқ гоя ва ўзига хос шаклга эга бўлиши лозим, деган талаб ёзувчилар олдида қўйилди. Драбл ўз ватани Бирмингем университетида гаройиб сўз ўйини сифатида қабул қилинди. Кейин Европанинг кўпгина мамлакатлари ёзув-

чилари бу борада ўзларини синаб кўришди. 1987 йилга келиб Стив Мосс “New Time” журнали орқали махсус танлов ўтказиб, иштирокчилар олдида 55 та сўздан иборат тугал ҳикоя ёзиши вазифасини қўйди. Қарангки, ёзувчилар бунинг ҳам уддасидан чиқишди.

Хуллас, “драбл” деган шу тахлит вужудга келди ва кўпчиликни қизиқтириб қўйди. Шундан сўнг дунёнинг кўплаб мамлакатларида драбллар ёзишга иштиёқ кучайди.

Бизда ҳам бунга қизиқиш аста-секин ортмоқда. Журналимизнинг ўтган сонларида ҳам ёш ижодкорларнинг ушбу жанрда ёзилган мўъжаз асарларини чоп этганмиз. Бугун эса Тошкент давлат санъат ва маданият институтининг драматургия бўлимида таҳсил олаётган талабаларнинг машқларини эътиборингизга ҳавола этяпмиз.

Баҳс

Йигит ўша гўзал қизни “илинтириш” учун ўртоқлари билан баҳс бойлади. Озгина вақт ўтиб “режа”си амалга ошди. Аммо йигитнинг ўзи тақдир тузоғига илиниб, қизни чинакамига севиб қолди. Улар муҳаббат гаштини суришарди. Аммо бир куни...

– Дўстим сизни севмайди, биз баҳс бойлашган эдик.

– Наҳотки?!

Муносабатларга чек қўйилди. Ўртадаги дўстликка путур етди. Айбсиз муҳаббат эса етим қолди.

Сабаб

Ёш эр-хотин ажрашишмоқда. Судья уларни сўроққа тутди:

– Турмуш қурганингизга атиги икки йил бўлибди. Ажрашиш учун бирорта жиддий сабабингиз борми?

– Бир-биримизни ортиқ севмай кўйдик!

– Биз бир-биримиздан зерикдик!

Судья “Бу сабаблардан қай бири жиддий?” дея чуқур ўйга толди ва уларни саволга тутди:

– Зерикаш пайдо бўлмасдан олдин, ўзи, бир-бирингизни севганмидингиз?

Эр-хотин бир-бирига қаради.

Бахт устунлари

Ниманидир излаб кўчага чиқдим-у... ўзимни учратиб қолдим.

– Қаерга кетаяпсан?

– Бахтимни излаб юрибман.

– Уйга қайт, ҳақиқий бахт оиладан бошланади.

Қайтдим. Ота-онам яқингача мени сабр билан кутган экан.

Қалбим изтиробда, чунки бахтимнинг қўшалок устунларини йўқотганимни англаб етдим...

Ўт ўчирувчи

Ярим тунда ўт ўчирувчилар аланга домида қолган уйга етиб келишди. Ичкарида қизалоқ чинқириб йиғларди. Ўт ўчирувчилардан бири ўзини эшикка урди.

Қизалоқ омон қолди, аммо ўт ўчирувчи ҳалок бўлди. Қутқарилган қизалоқ марҳумнинг ўғилчаси билан тенгдош экан.

Йиллар ўтиб, ўт ўчирувчи бегонани эмас – ўз келинини қутқаргани маълум бўлди...

Қоидабузарлар

Нигина қулоғига телефонни тутди-ю, гапга берилиб кетди. Уч ёшли қизалоғи копток ўйнаб дарвозадан катта кўчага чиқди. Коптогини қўлдан тушириб юборган қизча серқатнов йўлга талпинди...

Машина бошқариб келаётган ҳайдовчи ҳам бамай-лихотир телефонда гаплашиб келаётган эди...

Таажжуб

Уни “қалами ўткир ёзувчи” дейишарди. Бир умр қаламҳақи эвазига кун кўрди. Жума тонгида вафот этди.

Журналист марҳум ёзувчи ҳақида кўрсатув тайёрлашга қарор қилди. Шу ниятда унинг хонадонига борди. Ижодхонасини кўздан кечира туриб ҳайратини яшира олмади:

– Қизиқ, ёзувчининг ҳамма нарсаси бор, аммо бир дона ҳам қалами йўқ экан!

Пиллапоя

Шохрух НЕЪМАТОВ

1992 йили туғилган.
Ўзбекистон давлат санъат
ва маданият институти
талабаси.

Гўзаллик

У жуда гўзал қиз эди. Ташлаб кетди...

Йигит икки йил ўзига келолмади.

Ниҳоят, яқинларининг қистовига қаршилик қилишга кучи тугади. Уйланди.

Орадан беш йил ўтди. Ер айланавериб одам-одам билан учрашар экан-да. Ресторанда собиқ севишганлар бир-бирига термулиб қолишди. Қиз ҳамон ўша-ўша жозибали. Аммо хотинчалик гўзал эмас эди.

Зинага қадам қўйиб, забт эта бошлаган Сабр кичик одимлари билан юқорилаб, мақсадига етди.

Шошқалоқ эса уч-тўрт зинани ортда қолдириб, сакрай бошлади. Оқибат ярим йўлда тойиб йиқилди. Қайта туролмади.

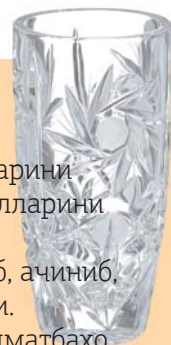
Биллур ваза

Ҳукм – ажралиш.

Қариндошлар келиннинг нарса-буюмларини юк машинасига жойлаб, қудачиликдан қўлларини ювиб, қўлтиқларига артиб кетишди.

Қайнона бўшаб қолган уйга кира солиб, ачиниб, ўксиб-ўксиб йиғлади. Аччиқ кўз ёш тўкди.

Қуда тараф бехосдан қайнонанинг қимматбаҳо биллур вазасини синдириб кетган эди.

Йўл

Тоғ. Ёлғизоёқ йўл. Пастда тубсиз жарлик. Шу йўлдан бир одам пастга қулади. Бунга хуржун тешигидан тушган бир тилла танга сабаб бўлди.

Жарлик тубида чилпарчин бўлган одам жасади ётар, сал нарироқда эса бир дона танга офтоб нурида жилва қиларди.

Ёлғизоёқ йўлда эса ярим хуржун олтин ортилган эшак қаққайиб турарди.

Кўлмак

У катта ифвогар эди.

Анча-мунча оилалар: ака-укалар, қўни-қўш-нилар, келин-куёвлар, дўсту қадрдонлар унинг ифволари сабаб юзкўрмас бўлиб кетишган эди.

Бир куни уни ёмғирдан кейин йўл чек-касида пайдо бўлган лойқа кўлмакчадан топишди.

Айтишларича, у чўкиб ўлган.

Эртак

Эртак, бу – мўъжиза.

Лекин у ёшлигидаёқ эртакларга ишон-масди. Улғайгач эса – батамом. Мўъжиза ҳақида эшитса, ичаклари узилгудек куларди. “Ғирт аҳмоқлар”, дерди нуқул.

Кечаси қаттиқ шамол турди. Ёзнинг қоқ ўртасида шаррос ёмғир қуйиб, момақалди роқ қўлига чақмоқдан қилич тутди. У лолу ҳай-рон эди.

Ўша кечаси унинг қўшнилари осойишта ухлаб, туни билан юлдуз санаб чиқишди. Уни қайтиб ҳеч ким кўрмади.

У эртаклар оламига тушиб қолган эди.

Таржимани ҳолим

Отамнинг айтишича, мен нафақат қовун пишиғида, балки барча мева-чева ғарқ пишганда дунёга келган эканман. Негадир бу йил хазонрезги эрта ташриф буюрди.

Хиёнат

Европа мамлакатларидан бири. Суд зали.

– Сизга “жаноб” деб мурожаат этсам, қаршимасмисиз?

– Йўқ, жаноб судья.

– Жаноб! Нега турмуш ўртоғингизни ўлдирдингиз?

– Хиёнат қилди.

– Уни хиёнат устида тутиб олганингиз ростми?

– Ҳа, жаноб судья.

– Бу биринчи марта хиёнат қилишими?

– Менимча, шундай.

– Нега уни қонун ихтиёрига топширмадингиз?

– Энди барибир тузатиб бўлмасди уни.

– Нимага асосланиб бундай фикрга келдингиз?

– Чунки уни... аёл киши билан тутиб олдим. Энди бу йўлдан қайтмайди деб ўйладим.

– Унда нега ажрашиб қўя қолмадингиз?

– Сиз бунга умуман тушунмайсиз, жаноб судья. Мен эримни қаттиқ севардим!

Соф севги

Қиз каравотга чўқди. Қиз айнан унинг ёнига ўтирганидан хурсандчилиги ортди. Фурсатдан фойдаланиб дилидаги гапни изҳор қилди.

– Мен сизни жуда қаттиқ яхши кўраман.

– Биламан. Мен ҳам, – деди ва аввал пешонасига, сўнг юзига иссиққина лабини босди-да, ўрнидан турди. Қайрилиб қаради: – Энди ухлаш керак.

– Хўп, – деди Бобур ва хонадан чиқиб кетаётган боғча опасига жилмайиб боқди-да, кўзларини юмиб, ухлаб қолди.

Сўнгги кун

Эшик қўнғироғи жиринглади. Соат эса тунги ўн бирга занг урди. Эшик очилди. Ичкари киргач, хотинини бағрига босди. Аёл ҳайрон. Ундан ачқимтиль ичимлик ҳиди анқиди.

– Мени қаттиқроқ қуч, – деди эр. – Янаям қаттиқроқ.

Эр-хотин шу топда ягона вужудга айланган эди.

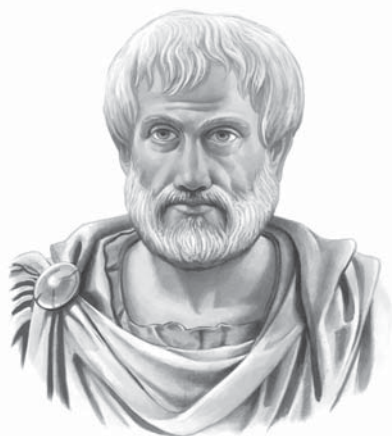
– Мен сени севаман – деди эр.

– Мен ҳам... Ҳқ...

– Аввал севгансан.

Аёл ҳайрон бўлиб киприкларини пирпиратди. Аммо қайтиб на юзи, на кўзи ҳеч қандай ифода бермади. Эр жувонни бир қўли билан жуда қаттиқ қучди...

Эр судья қаршисида мархума хотинининг қотили эканлигини тан олди.

“Зериктириб қўймадимми?”

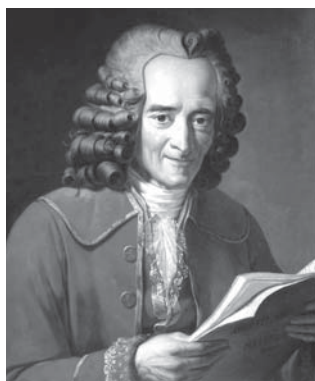
Машхур файласуф Арастунинг олдида бир димоғдор бойвачча келади ва жимжимадор оҳангда гапира бошлади. У ўзининг овозидан, айтаётган сўзларидан завқланар, шу сабабли ҳали-бери тўхташни истамасди.

Орадан анчагина вақт ўтгач, димоғдор нотик шундай лутф қилади:

– Тақсир, сизни зериктириб қўймадимми?

– Йўқ, бемалол, – деб жавоб беради Арасту. – Ахир, сизни эшитганим йўқ-ку.

Қийин жойи

Ажойиб кунларнинг бирида таниқли француз ёзувчиси Волтерга ўртамиёна адиблардан бири пьесасини беради

ва ўқиб чиқиб, фикрини айтишини сўрайди. Волтер асарни ноилож ўқиб чиқади. Фикрини бетоқат кутаётган қаламкашга эса мулоҳазасини шундай баён этади:

– Бунақа трагедияни ёзиш умуман қийин эмас. Асар муаллифига мулоҳаза айтиш қийин, холос.

Наполеон "лотерея"си

Наполеон Бонапарт хукмронлиги даврида 5 франклик тангалар ҳам муомалага киритилади. Танганинг ҳажми сезиларли даражада катта бўлгани учун одамлар ундан фойдаланмасликни маъқул кўради. Натижада уюм-уюм пуллар банклар ғазнасида тўпланиб қолади.

Вазиятдан чиқиш учун император 5 франкли тангалардан бирига шахсан ўзининг қўли билан ёзилган 5 миллион франкли чек жойлаб қўйилгани, топган киши уни Франция давлат банкида истаган вақтида нақдлаштириб олиши мумкинлиги ҳақида эълон беради. Кўз очиб-юмгунча банкдаги 5 франкли тангалар муомалага кириб кетади. Бироқ Наполеон қўли билан ёзилган чекни топиб, 5 миллион франкка эга бўлиш бахти бугунгача ҳеч кимга насиб этгани йўқ.

“Хотиржам бўлишингиз учун...”

Машхур масалчи Иван Крилов ижарада турган уйнинг эгаси бир шартнома кўтариб келади. Шартномада агар ижарачининг айби билан ёнгин чиқадиган ва уйга зарар етадиган бўлса, у 60 000 рубл миқдоридagi маблағ билан зарарни қоплаши кўрсатилган эди. Крилов кўрсатилган сумманинг

ортига яна иккита нол қўшиб қўяди.

– Мен ҳамма шартларга розиман, – дейди масалчи қоғозни уй соҳибига қайтарар экан. – Мутлақо хотиржам бўлишингиз учун зарар қопламасини 100 баравар кўпайтириб қўйдим. Мендан нима кетди? Ёнгин чиқадиган бўлса, биринчи сумманиям, иккинчи сумманиям барибир тўлай олмайман-ку!

Ориф ТОЛИБ
тайёрлади.